

Türkiye Cumhuriyeti
Ticaret Bakanlığı

Republic of Türkiye
Ministry of Trade

YURTDIŞI YATIRIM ÜLKE PROFİLİ

RUANDA

Hazırlayan:
Emrah UZUN
Kigali Ticaret Müşaviri
Kigali/Ruanda, Nisan 2025

İÇİNDEKİLER

RUANDA GENEL BİLGİLER

A. RUANDA'DA İŞ ORTAMI

1. İŞ ORTAMI

- a. Genel Göstergeler
- b. Ruanda'ya Ulaşım
- c. Vize ve İzinler
- d. Sağlık Tedbirleri
- e. Güvenlik, Taksi, Döviz, Sim Kart ve Diğer Hususlar

2. ŞİRKET KURULUMUNA İLİŞKİN MEVZUAT

- a. Şirket Kuruluşu ve Şube Açılması
- b. Ortalama İşçi Ücretleri

3. VERGİ UYGULAMALARI

- a. Kurumlar Vergisi
- b. KDV
- c. ÖTV
- d. İthalat Vergileri
- e. Kişisel Gelir Vergileri
- f. Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

4. SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI

5. POTANSİYEL YATIRIM ALANLARI VE SEKTÖRLER

- 5.1. Ruanda Gayrimenkul ve Altyapı Sektörü
- 5.2. Ruanda Tarım ve Hayvancılık Sektörü
- 5.3. Ruanda Sanayi/Üretim/İmalat Sektörü
- 5.4. Ruanda Sağlık Sektörü
- 5.5. Ruanda Dijital Teknoloji Sektörü (BIT, FH)
- 5.6. Ruanda Madencilik Sektörü
- 5.7. Pazarın Özellikleri
- 5.8. Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları
- 5.9. Dağıtım Kanalları
- 5.10. Tüketici Tercihleri
- 5.11. Satış Teknikleri ve Satış Etkileyen Faktörler
- 5.12. Kamu İhaleleri
- 5.13. Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)
- 5.14. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)

B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

1. Yabancı Yatırımlara İlişkin Ülke Mevzuatı

- 1.1. Yatırımların Korunması ve Fikri Mülkiyet Hakları
- 1.2. Yatırım Lisanslarının İptali
- 1.3. Para Alışverişi ve Havalesi
- 1.4. Anlaşmazlık Çözümü

2. Yabancı Sermayeye Yönelik Kısıtlamalar

- 2.1. Yabancıların Gayrimenkul Edinimleri,
- 2.2. Şirket Kuruluşunda, Vergi Hukukunda Ayrımcılık, Yabancıların Serbest Dolaşımı

3. Yatırım Teşvik Mevzuatı

C. RUANDA'DA TÜRK YATIRIMLARI

D. RUANDA'DA DİĞER ÜLKELERİN YATIRIMLARI

1. Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri
2. Teknik Engeller ve Türk Firmalarının Karşılaştığı Sorunlar
3. Ruanda ve Türkiye Arasındaki Ticari Anlaşmalar
4. Ürün Standartları İle İlgili Uygulamalar
5. Ulaşılabilecek Hukuki & Mali Danışmanlık Şirket ve Bürolarına İlişkin Bilgiler
6. Faydalı Linkler ve Kaynakça
7. Ekler

YASAL UYARI

Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Kigali Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.

Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da oraya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz.

Hukuki ve mali danışmanlık şirketleri dahil Türk ihracatçı ve yatırımcılarımızın Ruanda ile ilgili her türlü ihtiyaçlarını, Kigali Ticaret Müşavirliği ofisine sorarak ve danışarak hareket etmesinde fayda görülmekte olup Ticaret Bakanlığımızın sistemi olan Müşavire Danışın uygulamasından soruların iletilmesi mümkündür (<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>).

RUANDA YATIRIM ÜLKE PROFİLİ

RUANDA GENEL BİLGİLER

Resmi Adı: Ruanda Cumhuriyeti
Başkenti: Kigali
Bağımsızlık Tarihi: 1 Temmuz 1962
Yönetim Biçimi: Cumhuriyet
Devlet Başkanı: Paul Kagame
Başbakan: Edouard NGIRENTE
Resmi Dil: Kinyarwanda, İngilizce ve Fransızca
Yüzölçümü: 26.338 km ²
Nüfus: 13.8 milyon kişi
Diplomatik İlişkilerin Tesisi: 1976'da açılan Kinşasa Büyükelçiliğimizin Ruanda'ya akredite olması ile diplomatik ilişkilerimiz başlamış, Aralık 2014'te Kigali Büyükelçiliğimiz açılmıştır.
Büyükelçimiz: Aslan Alper Yüksel
Ticaret Müşavirimiz: Emrah UZUN (23 Temmuz 2024 tarihi itibarıyla atanmış olup Kigali Ticaret Müşavirliği ofis kurulum faaliyetleri Aralık 2024 itibarıyla faaliyete geçmiştir.)
Üyesi Olduğu Başlıca Uluslararası Kuruluşlar: ACP, AfDB, AU, COMESA, EAC, FAO, G-77, ILO, IMF, Interpol, ISO, UN, UNCTAD, UNESCO, UNHCR, WHO, WTO
Çok Taraflı İlişkilerde Ruanda'nın Pozisyonu: 22 Mayıs 1995 tarihinden bu yana Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesidir. Afrika Grubu, AB tarafından tarım alanında tercih sağlanan Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri'nden oluşan ACP grubu üyesidir. Afrika Grubu üyesi ülkeler, ACP grubu üyesi ülkeler ve En Az Gelişmiş Ülkelerden oluşan G90'a üyedir. En az Gelişmiş Ülkeler grubuna üyedir
Ruanda'nın Ülkemizdeki Temsilcileri: Ankara Büyükelçisi Fidelis Ntampaka MIRONKO
KEK Eşbaşkanları: KEK'i kurucu anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir.
İş Konseyi Eşbaşkanları: Selim Bora (Summa Turizm Yatırımcılığı A.Ş., Yönetim & İcra Kurulu Başkanı) Jeanne Françoise Mubiligi (Ruanda Özel Sektör Federasyonu)
THY Seferleri: THY, İstanbul-Kigali-Entebbe-İstanbul seferleri haftada 7 uçuş olmak üzere devam etmektedir.
Dış Ticaret: Ülkenin Dünyadan İthalatı: 2024: 7.420 Milyar Dolar Ülkenin Dünyadan İhracatı: 2024: 3.047 Milyar Dolar Türkiyenin Ülkeden İthalatı: 2024: 4.793 Milyon Dolar Türkiyenin Ülkeden İhracatı: 2024: 35.540 Milyon Dolar Dış Ticaret Hacmi: 2024: 40.333 Milyon Dolar Dış Ticaret Dengesi: 2024: -4.793 Milyon Dolar
GSYİH: 2024: 14.29 Milyar Dolar
Kişi Başına Düşen GSYİH: 2024: 1.029 Dolar İşsizlik Oranı: 2024: %15,30 Döviz Kuru: 1 Dolar=1.440 RWF (2025 Nisan)

A. RUANDA İŞ ORTAMI

1. İŞ ORTAMI

a. Genel Göstergeler

Ruanda ekonomisi, 1994 yılında yaşanan soykırımdan derinden etkilenmiş, geçiş dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiştir. 2000'den sonra ise Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine dönüşmüştür. Ruanda Hükümeti'nin öncelikli hedefleri arasında ülkeyi bölgesel ticaret ve finans, turizm ve IT hizmetleri açısından bir merkez haline getirmek yer almaktadır. Tarım sektörü Ruanda ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisidir. Toplumun % 90'ı tarımla uğraşmaktadır. Bununla birlikte son dönemde tarım sektörünün GSMH'dan aldığı payda azalma gözlemlenmektedir. Son yıllarda Ruanda'da hizmet sektörü, tarımın yerine geçerek ülkenin en önde gelen sektörü haline gelmiştir. GSMH'nin yarısından fazlasını oluşturan hizmet sektörünün içine turizm, bankacılık ve finans, toptan ve perakende satış, otel ve restoranlar, ulaşım, depolama, iletişim, emlak, iş dünyası hizmetleri, ayrıca eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri girmektedir. Ülkede sanayi sektörü gelişme göstermektedir. Ruanda'da ithalata bağımlı olarak gelişse de imalat sektörünün önemi de artmaktadır.

Özel sektörün büyümesine büyük önem atfedilmektedir. Özel sektörün geliştirilmesi hedefinin üç ayağı bulunmaktadır: başta ulaştırma ve enerji alanları olmak üzere altyapının geliştirilmesi, finansal sektörün geliştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi. Bu itibarla bankacılık sektörü önemli gelişme göstermiştir. Son dönemdeki yüksek büyüme oranları büyük oranda tarım ve hizmetler sektörlerindeki performansa bağlıdır. Artan tüketim ve yatırım harcamaları da büyümenin temel kaynaklarından. Kamu yönetimine ilişkin gerçekleştirilen reformlar da büyümeyi desteklemektedir. Benzer büyüme performansının sanayide de gerçekleştirilmesi hükümetin öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu itibarla ülkedeki altyapı çalışmalarına hız kazandırılmaktadır.

Bu kapsamda, Ruanda'da yoksulluğu azaltmak, gelirleri artırmak, yaşam standartlarını iyileştirmek, istikrarı korumak, Ruanda ekonomisini dönüştürmeyi ve tüm Ruandalıların hayatlarını modernize etmeyi hedeflemek için hazırlanan **"2050 Vizyon Belgesine"** göre (2020-2050 yılları arasında her 5 yılda bir gözden geçirmelerle), Ruanda'nın 2035 yılında orta gelirli ülkeler, 2050 yılında ise yüksek gelirli ülkeler arasında girmesi hedeflenmektedir.

Bu hedefler doğrultusunda;

RUANDA	Mevcut	Hedef 2035	Hedef 2050
Kişi Başına Düşen GSYİH	1.040 USD	4.036 USD	12.476 USD
GSYİH Büyüme Oranı	%6,90	%12	%10
İşsizlik Oranı	%17	%7	%5
Yatırımların GSYİH'daki Payı	%26	%32,6	% 35,1
Tarımın GSYİH'ya katkısı	%25	%21	%16
Sanayinin GSYİH'ya Katkısı	%20	%24	%33
İşgücüne katılım oranı (Erkek-Kadın)	1.8-1	1.5-1	1-1
Kişi Başına Enerji Tüketimi	60 Kwh	1.026 Kwh	3.080 Kwh
İnternet Kullanan Nüfus	%25	%60	%80

-2035'e kadar

- Yaklaşık 1.000\$ olan **kişi başına düşen GSYİH'nin** 4.036\$'a yükseltilmesi,
- Yaklaşık %7 olan **GSYİH büyüme oranının** en az %12'ye yükseltilmesi,
- Yaklaşık %17 civarlarında olan **işsizlik oranının** %7'ye düşürülmesi,
- Yaklaşık %26 olan **yatırımların GSYİH'daki payının** ise 32.6'ya yükseltilmesi,
- Yaklaşık %25 olan **tarım sektörünün GSYİH'daki payının** %21'e düşürülmesi,
- Yaklaşık %20 olan **sanayi sektörünün GSYİH'daki payının** %24'e yükseltilmesi,
- 1.8-1 olan **erkek-kadın işgücüne katılım oranının** 1.5-1 oranına yükseltilmesi,
- Yaklaşık 60 Kwh olan **kişi başına enerji tüketiminin** 1.016 Kwh'ya çıkarılması
- Hali hazırda %25 olan **internete ulaşabilen nüfus oranının** %60'a yükseltilmesi,

-2050'ye kadar ise;

- **Kişi başına düşen GSYİH'nin** 12.476\$'a yükseltilmesi,
- **GSYİH Büyüme oranının** en az %10'a yükseltilmesi,
- **İşsizlik oranının** %5'e düşürülmesi,
- **Yatırımların GDP'deki payının** ise 35.1'e yükseltilmesi,
- **Tarım sektörünün GSYİH'daki payının** %16'ya düşürülmesi,
- **Sanayi sektörünün GSYİH'daki payının** %33'e yükseltilmesi,
- **Erkek-kadın işgücüne katılım oranının** 1-1 oranına yükseltilmesi, internete ulaşabilen nüfus oranının %80'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.

IMF tarafından yapılan tahminlere göre ise;

Yıllar	2022	2023	2024	2025*	2026*	2027*	2028*	2029*
GSYİH (Milyar Dolar)	13,31	14,02	13,7	14,14	15,18	16,37	17,8	19,48
Büyüme	8,2	6,9	6,9	7	7,3	7,3	7,3	7,3
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dolar)	1005	1039	989	998	1049	1107	1183	1271
Enflasyon	13,9	14	5,8	5	5	5	5	5
Nüfus	13,25	13,5	13,86	14,16	14,47	14,79	15,05	15,32
Devlet Borçlanması/ GSYİH	61,1	62,1	69,9	71,7	71,6	69,9	65,5	61,8

2024 yılı itibariyle yaklaşık 14 milyar \$ olan GSYİH'nın 2029 yılında 19,48 milyar \$, yaklaşık %7 olan büyümenin 2029 yılında %7,3, 1039 \$ olan kişi başına düşen gelirin 2029 yılında 1.271 \$, %14 olan enflasyonun 2029 yılında %5, 13,5 milyon olan nüfusun 2029 yılında 15,32 milyon olması beklenmektedir.

-İşsizlik Oranı: 2023 yılında %17,20, 2024 yılı itibariyle ise %15,30,

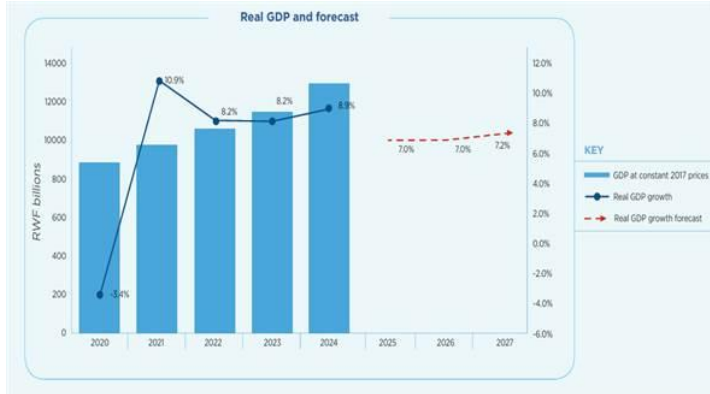
-Enflasyon Oranı:2022 yılı sonu itibariyle (2021 yılı sonuna göre) enflasyonun %21,63, yıllık ortalama enflasyonun ise %13,86 olduğu, 2023 yılı sonu itibariyle (2022 yılı sonuna göre) enflasyonun %6,45, yıllık ortalama enflasyonun ise %14,26 olduğu, 2024 yılı itibariyle, ortalama enflasyonun ise %6.45 olduğu,

-**Döviz Kuru:** 2024 yılı sonu itibariyle yıllık ortalama döviz kurunun **1 Dolar=1.383 RWF**, **1 Euro=1.439**, **1 GBP=1.735** olduğu, Bu döviz kurları resmi olarak duyurulan rakamlar olup serbest piyasada ise döviz kurları bu rakamlardan biraz daha yüksek olarak işlem görmektedir. Örneğin **1 Dolar=1.405 RWF** olarak işlem görmektedir. 2025 yılı Nisan ayı itibariyle ise **1 Dolar=1.440 RWF**'dir.

-**Kişi başı düşen GSYİH** ise 2023 yılında 1.040 \$, 2024 yılında 1.029 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: RDB, BNR, NISR 2025

Strong economic growth				
Countries		10Y Avg	2022	2023 (P)
	Rwanda	7.1%	8.2%	7.9%
	Ethiopia	9.5%	4.8%	5.7%
	Botswana	1.4%	4.2%	4.4%
	Kenya	8.9%	5.9%	5.7%
	Tanzania	6.9%	5%	5.6%

-**Ruanda'nın GSYİH:** 2023 yılında 16,626 milyar RWF, (yaklaşık **14,10 Milyar \$**), 2024 yılında 18,785 milyar RWF (yaklaşık **14.29 Milyar \$**) olarak gerçekleşmiştir.

Ruanda GSYİH'sı,

-**Birinci çeyrekte** %9,7,

-**İkinci çeyrekte** %9,8,

-**Üçüncü çeyrekte** %8,1,

-**Dördüncü çeyrekte** ise %8 büyümeye kaydetmiştir.

Öte yandan,

Ruanda GSYİH'sının **2025, 2026 ve 2027 yıllarında minimum %7** oranında büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

Bu güçlü ekonomik büyüme oranlarıyla Ruanda, Afrika'nın büyük ekonomilerinden Kenya Tanzania ve Etiyopya'yı geride bırakmıştır.

Economic forecasts: Sub-Saharan Africa

(real GDP growth; percent)

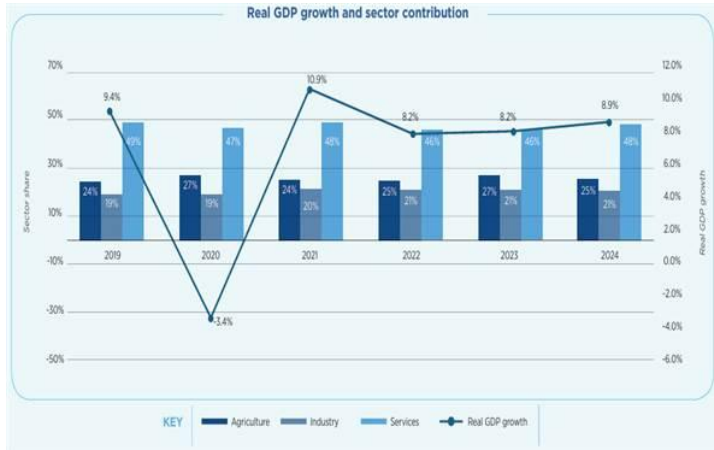
	PROJECTIONS		
	2024	2025	2026
Sub-Saharan Africa	4.0	3.8	4.2
Angola	4.5	2.4	2.1
Benin	6.5	6.5	6.2
Botswana	-3.0	-0.4	2.3
Burkina Faso	4.4	4.3	4.5
Burundi	3.5	1.9	2.6
Cabo Verde	6.0	5.0	4.9
Cameroon	3.6	3.6	4.0
Central African Republic	1.8	2.9	3.1
Chad	1.5	1.7	3.2
Comoros	3.3	3.8	4.3
Congo, Democratic Republic of the	6.5	4.7	5.2
Congo, Republic of	2.6	3.3	3.2
Côte d'Ivoire	6.0	6.3	6.4
Equatorial Guinea	1.9	-4.2	0.0
Eritrea	...	...	...
Eswatini	3.7	5.1	4.9
Ethiopia	8.1	6.6	7.1
Gabon	3.1	2.8	2.6
The Gambia	5.8	5.9	5.0
Ghana	5.7	4.0	4.8
Guinea	6.1	7.1	10.6
Guinea-Bissau	4.7	5.1	5.0
Kenya	4.5	4.8	4.9
Lesotho	2.6	1.5	1.4
Liberia	4.8	5.3	5.5
Madagascar	4.2	3.9	4.2
Malawi	1.8	3.5	4.3
Mali	4.4	4.9	5.1
Mauritius	4.7	3.0	3.0
Mozambique	1.9	2.5	3.5
Namibia	3.7	3.8	3.7
Niger	10.3	6.6	6.7
Nigeria	3.4	3.0	2.7
Rwanda	8.9	7.1	7.5
São Tomé & Príncipe	0.9	3.1	4.8
Senegal	6.7	8.4	4.1
Seychelles	3.0	3.5	3.5
Sierra Leone	3.7	4.7	4.9
South Africa	0.6	1.0	1.3
South Sudan	-27.6	-4.3	64.5
Tanzania	5.4	6.0	6.3
Togo	5.3	5.3	5.5
Uganda	6.3	6.1	7.6
Zambia	4.0	6.2	6.8
Zimbabwe	2.0	6.0	4.6

Source: IMF, World Economic Outlook database, April 2025.

Note: Data for Eritrea are excluded due to constraints in data reporting.

IMF

IMF'nin 2025 yılı Nisan ayında yayımladığı ve Sahraaltı Afrika'daki ülkelerin 2024 yılı büyüme oranları ve 2025 ve 2026 tahmini büyüme oranlarına ilişkin yayımlamış olduğu rapora göre, Ruanda, Sahraaltı Afrika'da 2024 yılında Nijer'den sonra %8.9 oranla en fazla büyüme kaydeden ikinci ülke olmuştur. Bu büyüme oranıyla Ruanda, Sahraaltı Afrika'da, Kenya, Tanzania, Etiyopya gibi büyük ekonomileri geride bırakmıştır. Aynı Rapora göre, Ruanda'nın 2025 yılında %7.1, 2026 yılında ise %7.5 oranında büyüme kaydedeceği projeksiyonunu yapmıştır.

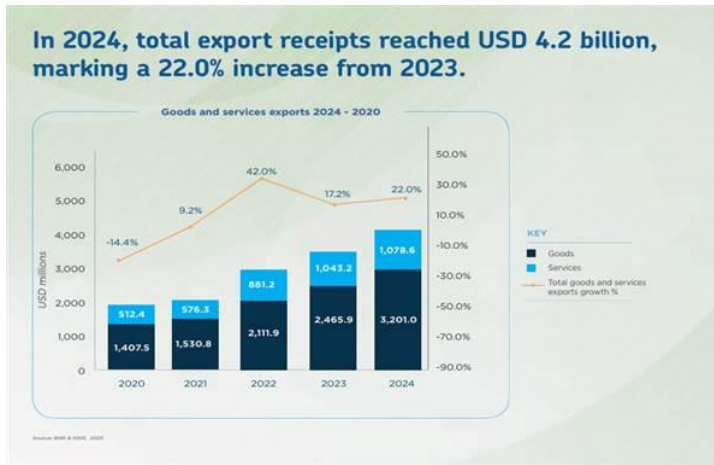
GSYİH içerisinde,

-Tarım sektörü %25,

-Sanayi sektörü %21,

-Hizmetler sektörü ise %48 paya sahiptir.

2024 yılında, **tarım sektörü %5, sanayi sektörü %10, hizmetler sektörü ise %10** büyüme kaydetmiştir.

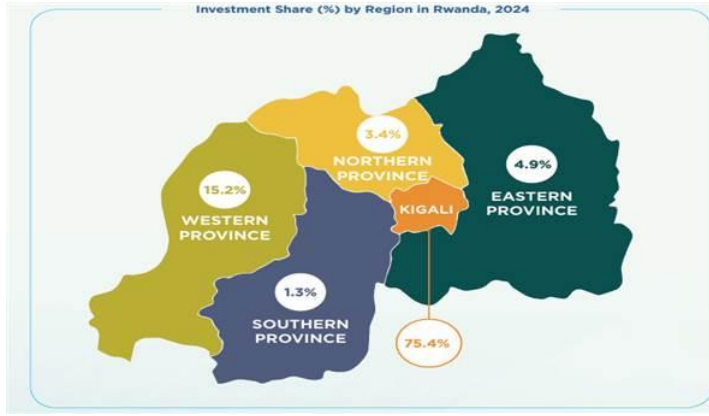

Ruanda 2024'te 3.2 milyar dolarlık mal ihracatı, 1 milyar dolar hizmet ihracatı, toplamda ise **4.3 milyar dolarlık ihracat performansı** göstermiştir.

Rank	Destination	2023 (USD million)	2024 (USD million)	Percentage Change
1	United Arab Emirates	951.2	1559.5	63.9%
2	DR Congo	173.5	229.5	32.3%
3	China	83.9	83.6	-0.4%
4	Luxembourg	16.1	55.4	243.8%
5	United Kingdom	37.7	36.1	-4.3%
6	Pakistan	26.1	26.1	0.0%
7	Hong Kong SAR	44.1	24.7	-44.0%
8	United States of America	18.8	23.9	26.8%
9	Netherlands	18.6	21.7	16.5%
10	India	14.1	20.1	41.8%

Bu ihracatın en fazla yapıldığı **ilk 3 ülke** sırasıyla **Birleşik Arap Emirlikleri, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Çin** olmuştur.

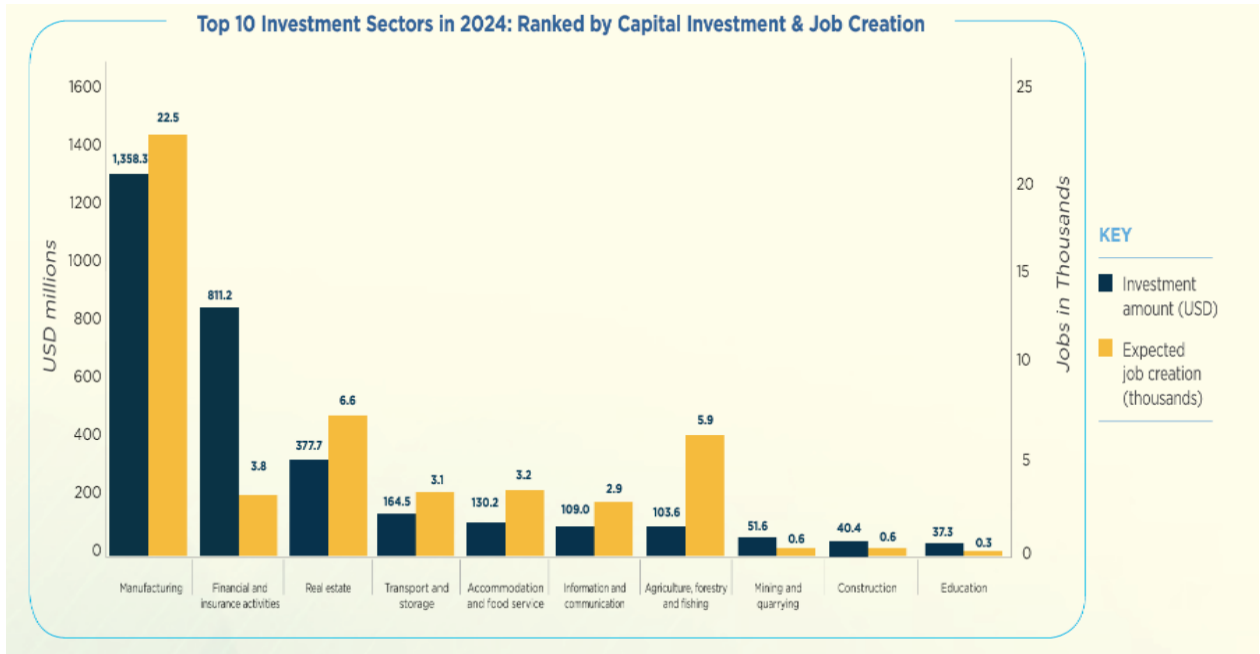
Öte yandan geçen yılki rakamlarla karşılaştırıldığında **%243'lük** dikkat çekici artışla dördüncü sırayı **Lüksemburg** almıştır.

Son beş yılda, Ruanda'nın eyaletleri **imalat, gayrimenkul, tarım ve madencilik alanlarında** toplam **3.3 milyar dolarlık** yatırım çekmişlerdir.

Finans, ticaret, bilişim şehri başkent Kigali 2.47 milyar dolar ile ilk sırayı almıştır. Batı eyaleti ise 496 milyon dolarlık yatırımla ikinci sırayı, Doğu Eyaleti ise 155 milyon dolarla üçüncü sırayı almıştır.

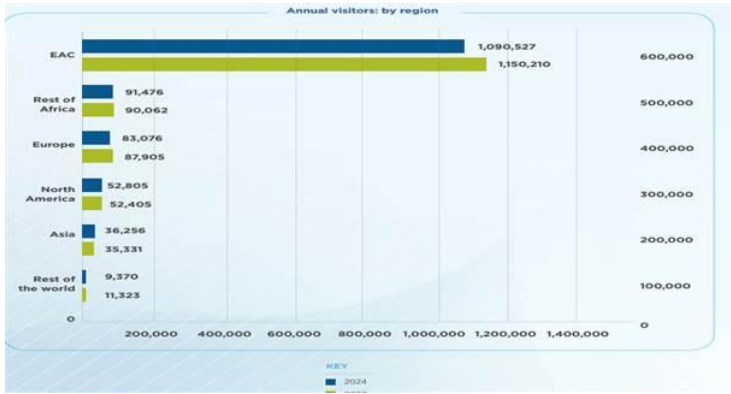

2024 yılında, Ruanda'da ilk 10 Yatırım Sektörü içerisinde,

- İlk sırayı 1.3 milyar dolarla **Manufacturing (İmalat)** sektörü,
- İkinci sırayı 811 milyon dolarla **Finansal Hizmetler Sektörü**,
- Üçüncü sırayı 337 milyon dolarla **Emlak Sektörü** almıştır.

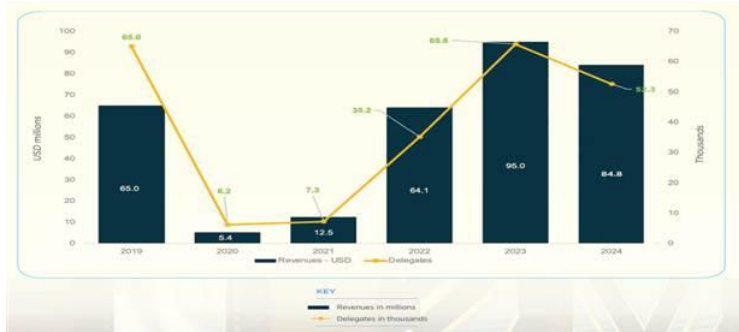

Ruanda'nın **turizm sektörü** küresel dalgalanmalara rağmen dayanıklı bir büyüme göstermiştir ve 2023'e göre %4,3 artışla 647 milyon ABD doları gelir elde etmiştir. **Gorilla turizmi** gelirini %27 artırarak 200 milyon ABD dolarını aşmıştır. **Eğitim, arkadaş ve akrabaları** ziyaret etme ise sırasıyla %16 ve %5 artışla pozitif büyüme göstermiştir. **Rwand Air'in** yerleşik olmayan bilet satışları ise %11 artmıştır.

Ruanda, 2024'te toplamda 1,3 milyondan fazla **ziyaretçiye ev sahipliği yapmıştır.**

En çok ziyaretçiyi ise Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Afrika'nın diğer ülkelerinden çekmiştir.

Kongre turizminde ise 2024 yılında toplam 52 bin katılımcıya ev sahipliği yaparak toplamda **84.8 milyon dolar gelir** elde etmiştir.

Ruanda'da dünya çapında düzenlenen **ilk 10 etkinlik** ve katılımcı sayılarına yukarıdaki şekilde yer verilmiştir. İlk sırayı 3.980 katılımcıyla **Kigali Maratonu**, ikinci sırayı 3000 katılımcı ile **Afrika Gıda Sistemleri Forumu**, üçüncü sırayı ise 2262 katılımcıyla **Afrika CEO Forumu** almıştır.

b) Ruanda'ya Ulaşım

THY'nin her gün, İstanbul-Kigali-Entebbe-İstanbul seferleri haftada 7 uçuş olmak üzere devam etmektedir.

c) Vize ve İzinler

Umumi pasaport sahibi Türk ve Ruanda vatandaşları girişte vizeye tabidir. Ruanda 2018 itibari ile tüm yabancılar için ülkeye gelişte alınabilen 30 günlük vize uygulaması başlatmıştır. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport sahibi Türk ve Ruanda vatandaşları 25 Kasım 2020 tarihinden bu yana vizeden muaftır.

Ruanda vize politikaları, ülkeye giriş yapacak kişilerin uyruğuna ve seyahat amacına göre değişiklik göstermektedir.

Vize Türleri,

Turistik Vize: Süre: 30 gün (tek veya çok girişli),

Ticari Vize: Süre: 30 gün (tek veya çok girişli),

Transit Vize: Süre: 7 gün, Amaç: Ruanda üzerinden başka bir ülkeye seyahat edecek kişiler içindir.

Konferans Vizesi: Süre: Etkinlik süresine göre değişir. Amaç: Ruanda'da düzenlenen uluslararası konferans, seminer veya toplantılara katılım için kullanılır.

Çalışma Vizesi: Süre: 1 yıl (yenilenebilir), Amaç: Ruanda'da çalışmak isteyen yabancılar içindir.

Öğrenci Vizesi: Süre: Eğitim süresine göre değişir. Amaç: Ruanda'da eğitim alacak öğrenciler içindir.

Vize Başvuru Yöntemleri

-e-Vize (Online Vize): Başvuru Adresi: Ruanda Göçmenlik Ofisi Resmi Sitesi, Süreç: Başvuru online olarak doldurulur, gerekli belgeler yüklenir ve ücret ödenir. İşlem Süresi: Genellikle 3 iş günü içinde sonuçlanır.

-Varışta Vize: Uygun Ülkeler: Türkiye dahil birçok ülke vatandaşı, Ruanda havalimanlarında varışta vize alabilir. Gereklikler: Pasaport, dönüş bileti, konaklama bilgileri ve vize ücreti.

Bazı ülke vatandaşları Ruanda'ya vizesiz giriş yapabilir. Örneğin: Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi ülkeler (Kenya, Uganda, Tanzanya, Burundi, Güney Sudan) vatandaşları vizesiz girebilir. Diğer Ülkeler: Singapur, Filipinler, Mauritius, Hong Kong ve daha birçok ülke vatandaşı 90 güne kadar vizesiz kalabilir.

Gerekli Belgeler: Ruanda vizesi başvurusu için genel olarak şu belgeler gereklidir: Geçerli pasaport (en az 6 ay geçerlilik süresi), Başvuru formu, Seyahat planı ve konaklama bilgileri, Dönüş bileti veya devam eden seyahat biletleri, Son 3 aya ait banka hesap dökümü (finansal yeterlilik kanıtı), Pasaport boyutu fotoğraf

Ruanda vizesi, genellikle tek veya çok girişli olarak verilir. Vize süresi uzatılabilir, ancak bunun için Ruanda Göçmenlik Ofisi'ne başvurmak gerekir. Ruanda, Doğu Afrika Turist Vizesini de uygulamaktadır. Bu vize ile Ruanda, Kenya ve Uganda'ya tek vize ile giriş yapılabilir.

Ruanda'ya girişte zorluk yaşamamak adına <https://www.migration.gov.rw/visa/> ve <https://kigali-emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/390832> web sitelerinin kontrol edilmesi faydalı olacaktır.

d) Sağlık Tedbirleri

Ruanda'ya seyahat edecek vatandaşlarımızın çeşitli bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak gerekli aşılarını yaptırmaları gerekmektedir. Sahra altı Afrika'da yaygın olarak görülen sıtma hastalığına karşı vatandaşlarımızın sıtmayla ilgili tedbir almaları tavsiye olunur. Ruanda'ya seyahat etmeden önce alınması gerekli sağlık tedbirlerine ve aşılarla ilişkin güncel bilgilere <http://www.seyahatsagligi.gov.tr> internet adresinden ulaşılabilir.

Ruanda'ya Türkiye'den değil de, sarı humma hastalığı bakımından riskli ülkelere birinden geliniyorsa, Ruanda'ya girişte sarı humma aşı belgesinin gösterilmesi zorunludur. Hangi ülkelerin sarı humma hastalığı bakımından riskli kabul edildiği konusunda Dünya Sağlık Örgütü'nün web sayfasından güncel bilgi almak mümkündür. <http://www.who.int/csr/disease/yellowfev/en/>

e) Güvenlik, Taksi, Döviz, Sim Kart ve Diğer Hususlar

Ülkede suç oranı yok denecek kadar azdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Ruanda, dünyada en güvenli 5. ülke, Afrika'da ise 1. ülkedir. Trafik yönü Türkiye'deki sağdandır. Ülkede toplu taşıma gelişmediği için taksi olanaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ruanda'da liberal bir döviz sistemi uygulanmaktadır. Para bozdurmak için bankalara ya da döviz bürolarına müracaat edilebilir. 100 ABD Dolarından daha küçük banknotlar için fazladan komisyon talep edilebilmektedir. Ruanda'da 2000 yılından önce basılmış ABD Doları banknotları bankalarda ve serbest piyasada kabul edilmemektedir. 5,000 Dolar ve üzerindeki nakdin ülkeye girişte gümrükte beyan edilmesi zorunludur.

Ruanda'da mobil telefon hizmeti yaygın ve gelişmiştir. Mobil internet hızlı ve yaygındır. Ruanda'ya gelecek vatandaşlarımız, fiyat avantajını gözeterek yerel ön ödemeli mobil hatları satın alarak Ruanda'da seyahatleri boyunca güvenle kullanabilirler. En bilinen mobil telefon hizmet sağlayıcı şirket MTN ve Airtel'dir. Konuşma dakikası ile beraber data satın alınarak sim kart alınması tavsiye olunur.

2. ŞİRKET KURULUMUNA İLİŞKİN MEVZUAT

a) Şirket Kuruluşu ve Şube Açılması

Ruanda, iş yapma kolaylığı açısından Afrika'da önde gelen ülkelerden biridir. Yabancı yatırımcılar için de uygun bir ortam sunmaktadır. Öte yandan hükümetin en önemli önceliklerinden birisi yolsuzlukla mücadele olup, Ruanda bugün Afrika'da yolsuzluğun en düşük olduğu ülkeler arasında gösterilmektedir. Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı sıralamasında 38.sırada olan Ruanda, Afrika'da Morityus'tan (13.sırada) ikinci sırada yer almaktadır.

Ruanda'da şirket kurma süreci, Doğu Afrika bölgesindeki en hızlı ve kolay süreçlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ruanda Kalkınma Kurulu (Rwanda Development Board), şirket tescili, noter işlemleri ve göçmenlik hizmetleri gibi konularda tek hizmet sunan kurumdur.

Şirket türleri ve kuruluş süreçleri hakkında daha detaylı bilgi almak için Ruanda Kalkınma Kurulu'nun resmi web sitesini ziyaret etmeniz önerilir.(<https://rdb.rw>) Başvurular çevrimiçi olarak yapılabilir.

Ruanda'da şirket kurarken, öncelikle şirket türünü belirlemeniz gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere şirket türlerinden Limited Şirket (Ltd), Anonim Şirket (PLC), Şahıs Şirketi (Sole Proprietorship) ve Ortaklıklar (Partnerships) bulunmaktadır.

Şirket kurulum sürecinin ilk adımı, şirket adının onaylanmasıdır. Ruanda Kalkınma Kurulu (RDB) üzerinden şirket adı rezervasyonu yapılabilir. Şirket adının benzersiz olması ve daha önce alınmamış olması gerekmektedir. Şirket kurulumu için gerekli belgeler arasında: Şirket ana sözleşmesi ve tüzüğü (Memorandum and Articles of Association), ortakların ve yöneticilerin kimlik belgeleri, şirketin fiziksel adresi bilgileri ve vergi kaydı için gerekli bilgiler bulunmaktadır. Ruanda'da şirket kurulumu için başvurular genellikle online olarak RDB'nin iş kurulum portalı üzerinden yapılmaktadır. Başvuru sırasında gerekli belgelerin yüklenmesi ve başvuru ücretinin ödenmesi gerekmektedir.

Şirket kurulumu tamamlandıktan sonra, Ruanda Gelir İdaresi (RRA - Rwanda Revenue Authority) üzerinden vergi kaydı yaptırmanız gerekmektedir. (TIN Number denilen vergi numarası alınmalıdır).

Ayrıca, faaliyet türüne göre gerekli işletme ruhsatlarını almanız da önemlidir. Şirketinizde çalışan personel varsa, Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB - Rwanda Social Security Board) üzerinden sosyal güvenlik kaydı yaptırmanız gerekmektedir.

Şirket kurulum süreci: Şirket adı rezervasyonu (RDB'nin online portalı üzerinden), Noter onaylı anasözleşme ve ortaklık sözleşmesi, Ticaret Siciline Kayıt (RDB'ye başvuru), Vergi Kimlik Numarası (TIN) alımı, Sosyal Güvenlik Kaydı (RSSB) ve İşletme Lisansı alımı (faaliyet türüne göre değişir) aşamalarında oluşur.

Ruanda'da şirket kurulum süreci genellikle hızlı ve dijitalleşmiştir. Şirket kurulumu, ortalama olarak birkaç gün içinde tamamlanabilmektedir. Maliyetler ise şirket türüne ve büyüklüğüne göre değişiklik göstermektedir.

Yerel Şirket:

Yerli şirket, Ruanda'da kurulmuş olan şirkettir. Aşağıdaki şirket türlerinden biri olarak faaliyet gösterebilir: Hisse ile sınırlı şirket, garanti ile sınırlı şirket, hem hisse hem garanti ile sınırlı şirket ve sınırsız sorumlu şirket. Bu dört şirket türü için çevrimiçi kayıt süreci aynıdır (gereklilikler farklılık gösterebilse de). Şirketin kuruluş belgesindeki şirket kodu, aynı zamanda, vergi kimlik numarası (TIN) ve sosyal güvenlik numarası olarak kullanılır.

Yerel şirketler, aşağıdaki eşikler aşılmadıkça KDV'ye kayıt olmak zorunda değildir: Herhangi 12 aylık dönemde 20 milyon RWF ciroyu aşmamak. Önceki çeyrekte üst üste 3 ayda 5 milyon RWF ciroyu aşmamak. Bu eşiklerden biri aşılsa, ilgili yıl veya çeyreğin bitiminden itibaren 7 gün içinde KDV'ye kayıt yaptırılmalıdır.

Aşağıdaki üç koşuldan en az ikisini sağlayan küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler): 70 milyon RWF'ye kadar net sermaye yatırımı, 50 milyon RWF'ye kadar yıllık ciro ve 100'e kadar çalışan kuruluşlarını takip eden ilk 2 yıl boyunca ticaret lisans vergisinden muaftır. Muafiyet süresi sona erdikten sonra bölge (district) düzeyinde kayıt yaptırmaları gerekecek ve kuruluşun üçüncü yılından itibaren her yıl en geç 31 Ocak'a kadar ticaret lisans vergisi ödemeye başlayacaklardır.

Yabancı Şirket

Yabancı şirketler, Ruanda'da şube ofisi açabilir. Gerekli Belgeler, ana şirketin tüzüğü'nün onaylı kopyası, ana şirketin kararı (Ruanda'da şube açılmasına dair), yerel bir temsilci atanması. Şubeler de, yerel bir şirket gibi vergilendirilir ve RDB'ye kayıt olmalıdır. Yabancı şirketlerin şube açarken dikkat etmesi gereken hususlar aşağıdaki gibidir.

-Yabancı şirketin şubesini kaydetme (KDV'den muaf) (cirosu 20 milyon RWF altı ise): Şirketin kuruluş belgesindeki şirket kodu, aynı zamanda vergi kimlik numarası (TIN) ve sosyal güvenlik numarası olarak kullanılır.

Şirketler, 12 aylık herhangi bir dönemde ciroları 20 milyon RWF'yi veya önceki çeyrekte ardışık 3 ayda 5 milyon RWF'yi aşmadığı sürece KDV'ye kayıt olmak zorunda değildir. Bu eşiklerden biri aşıldığında, kayıt işlemi, o yıl veya çeyreğin bitiminden itibaren en geç 7 gün içinde yapılmalıdır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (en az iki şartı sağlayanlar):

Net sermaye yatırımı 70 milyon RWF'ye kadar,

Yıllık cirosu 50 milyon RWF'ye kadar,

100'e kadar çalışanı olanlar, kuruluşlarını takip eden ilk 2 yıl boyunca ticaret lisans vergisinden (trading licence tax) muaftır. Muafiyet süresi dolduktan sonra yalnızca district(bölge) düzeyinde kayıt yaptırmaları ve kuruluş tarihinden itibaren üçüncü yıldan başlayarak her yıl en geç 31 Ocak'a kadar ticaret lisans vergisi ödemeye başlamaları gerekmektedir.

-Yabancı Bir Şirketin Şubesini Kaydetme (KDV'ye Tabi) (cirosu 20 milyon RWF üstü ise): Son 12 aylık dönemde

-Cirosu 20 milyon RWF'yi aşarsa, veya

-Önceki çeyrekte, üst üste 3 aylık dönemde 5 milyon RWF'yi aşan ciro elde ederse KDV'ye tabidir.

Aşağıdaki üç kriterden en az ikisini sağlayan şirketler ise "büyük şirket" kategorisine girer ve sektör düzeyinde kayıt yaptırmalıdır:

Net sermaye yatırımı 70 milyon RWF'nin üzerinde,

Yıllık ciro 50 milyon RWF'nin üzerinde,

100'den fazla çalışanı bulunan.

Eğer bu şartların altındaysa KOBİ olarak değerlendirilir ve kuruluşlarından sonraki ilk 2 yıl boyunca ticaret lisans vergisinden muaftır.

Daha ayrıntılı bilgi almak için <https://businessprocedures.rdb.rw/> adresi ziyaret edilebilir.

b) Ortalama İşçi Ücretleri

Ruanda'da, ilk olarak ulusal asgari ücret 1973 yılında İş Kanununda yapılan değişiklikle 100 Ruanda Frangı olarak belirlenmiş, bu rakam hali hazırda yaklaşık 0.069 Dolar, 2,64 Türk Lirasına tekabül etmektedir. Bu tarihten sonra Ruanda'da asgari ücret ile ilgili herhangi bir somut rakam belirlenmemiş, bu nedenle bu rakam güncelliğini ve gerçekliğini yitirmiştir.

Konuyla ilgili olarak Ruanda hükümeti tarafından 2018 yılında yayımlanan Ruanda İş Kanuna eklenmek üzere son dönemlerde bazı asgari ücret taslak çalışmalara yer vermesine rağmen henüz resmi olarak açıklanan bir rakam bulunmamaktadır.

Bu nedenle, Büyükelçiliğimizce Ruanda'da asgari ücret ile ilgili net bir rakam bildirilememektedir. Fakat Ruanda'da NISR(Ruanda Ulusal İstatistik Enstitüsü) tarafından yayımlanan Ruanda İşgücü Anketlerine göre ([Labour Force Survey Annual Report 2023 | National Institute of Statistics Rwanda](#)) belirtilen dönemlerde sektörlere göre aylık ortalama maaş verileri aşağıda yer verilen tablodaki gibidir.

Sektör/Yıl	2021	2022	2023	2024
Tarım Sektörü	21.215	22.532	28.257	30.012 RWF=21.96 \$
Sanayi Sektörü	69.787	75.148	88.877	95.703 RWF=70,03 \$
Hizmet Sektörü	114.224	122.879	130.699	140.606 RWF=102.88 \$
Ortalama	54.073 RWF	58.784 RWF	68.481 RWF	74.446 RWF=54.47 \$

Öte yandan, uzmanlaşmış işçiler (teknisyen, sağlık çalışanı) 250.000 - 350.000 RWF/ay (~150-270 USD), beyaz yakalı (ofis çalışanı, öğretmen): 200.000 - 500.000 RWF/ay (~150-400 USD), yönetici ve profesyonel pozisyonlar: 500.000 RWF ve üzeri (~400-750+ USD), Devlet memurları ise ortalama 450.000 - 700.000 RWF (~300-500 USD) arasında maaş almaktadır

3.VERGİ UYGULAMALARI

a) Kurumlar Vergisi

Ruanda'da faaliyet gösteren tüm şirketler, yabancı şirketlerin temsilcilikleri ve belirli yabancı kuruluşlar Kurumlar Vergisi ödemek zorundadırlar. Ruanda'da kurumlar vergisi oranları sektörlere ve şirket büyüklüklerine göre farklılık gösterir:

Kategori	Vergi Oranı	Açıklama
Standart Oran	%28 (%30'dan 2024 yılı sonunda düşürülmüştür)	Ticari şirketler, sanayi ve hizmet sektörleri için geçerlidir. Fakat, -Yıllık cirosu 12 milyon RWF'yi aşmayan küçük işletmeler (micro-enterprise) yıllık cirolarına göre sabit bir yıllık vergi (flat tax) öderler. 2 milyon-4 milyon arası 60.000 RWF, 4 milyon-7 milyon arası 120.000 RWF, 7 milyon-10 milyon arası 210.000 RWF, 10 milyon -12 milyon arası 300.000 RWF ödemek zorundadır. -Yıllık cirosu 12 milyon ile 20 milyon arası olan small business(KOBİler) ise yıllık cirosunun %3'ü kadar vergi ödemek zorundadır.
Tarım ve Hayvancılık	%0	Yıllık ciroları 12 milyon RWF'yi aşmadığı takdirde kurumlar vergisinden muaftır.
Turizm Sektörü	%15	Otel ve turizm tesisleri için geçerlidir.
Agro-İşleme	%15	Tarım ürünlerini işleyen şirketler için.
İhracat Odaklı Şirketler	%5	Gelirlerinin en az %50'sini ihracattan elde eden şirketler için %15, %30-%50 arasında ihracat yapanlar için %25.
Mikro Finans	%0	Yetkili makamlarca onaylanan mevduat kabul eden mikro finans kuruluşları 5 yıl boyunca %0 kurumlar vergisi ödemektedir.
Bölgesel veya Uluslararası Merkez Ofis Kuran.	%0	Ruanda'da bölgesel veya uluslararası merkez ofis kuran ve belirli yatırım şartlarını karşılayan şirketlere uygulanır.
50 milyon USD yatırım yapan	5-7 Yıl Vergi Tatili	Turizm, imalat, enerji, sağlık ve bilgi teknolojileri gibi öncelikli sektörlerde en az 50 milyon USD yatırım yapan şirketlere uygulanır.

Kurumlar Vergisi Matrahı: Şirketin net kârı (brüt gelir - işletme giderleri + vergiye tabi olmayan gelirler) şeklindedir. Makine, bina veya teknoloji yatırımları için %50'ye varan indirimler. Ar-Ge harcamaları ekstra vergi indirimi ile desteklenir. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren şirketler 10 yıl vergi muafiyeti alabilir. Beyan Dönemi, mali yıl sonu itibarıyla (genellikle 31 Aralık). Beyanname, mali yılın bitiminden sonra 3 ay içinde sunulmalı ve vergi ödenmelidir.

RRA'nın e-tax platformu üzerinden online beyan ve ödeme yapılır. Yıllık cirosu 10 milyon RWF altındaki işletmeler, basitleştirilmiş Tek Vergi (Turnover Tax) sistemine tabidir.

Ruanda'da faaliyet gösteren yabancı şirketler, yerel kârları üzerinden %30 vergi öder. Çifte vergilendirmeyi önlemek için yurtdışında ödenen vergiler mahsup edilebilir. Ruanda, çifte vergilendirmeyi önlemek için Türkiye dahil 20'den fazla ülke ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmalar kapsamında vergi oranları düşürülebilir.

Örneğin, XYZ şirketinin yıllık brüt geliri 500 milyon RWF, indirilmesine izin verilen Giderler: 300 milyon RWF, amortisman ise 50 milyon RWF olsun.

Vergi Matrahı: 500 milyon (gelir) - (300 milyon + 50 milyon) = 150 milyon RWF,

Vergi Tutarı: 150 milyon x %30 = 45 milyon RWF`.

Ödeme: Tek seferde veya geçici ödemeler ile (4 çeyrek): 45 milyon x %25 = 11.25 milyon

-Yatırım İndirimi: Yeni makine alımında %50 amortisman (ilk yıl). Araştırma-Geliştirme: AR-GE harcamalarının %30'u ekstra düşülmektedir. İhracatçılar: İhracat gelirlerinin %5'i vergiden muaf. XYZ Ltd 20 milyon RWF AR-GE harcadıysa, 20 milyon x %30 = 6 milyon RWF ek matrah indirimi imkanı bulunmaktadır.

b) Katma Değer Vergisi (KDV)

Ruanda'da KDV, "VAT" (Value Added Tax) olarak adlandırılır. Ruanda'da, Katma Değer Vergisi, ülkenin vergi sisteminin önemli bir parçasıdır. KDV, Ruanda hükümetinin en önemli gelir kaynaklarından biridir ve toplam vergi gelirlerinin %25'ini oluşturmaktadır. Ruanda, KDV'yi 2001 yılında yürürlüğe koyarak geleneksel satış vergisi sistemini modernize etmiştir. Ruanda'da KDV oranları üç ana kategoride belirlenmiştir:

Standart Oran : %18, Çoğu mal ve hizmet için geçerlidir (örneğin, elektronik eşyalar, inşaat malzemeleri, otel hizmetleri).

Sıfır Oran (%0), Ruanda'dan ihraç edilen tüm mallar, yabancı ülkelere yapılan taşımacılık hizmetleri, tohumlar, gübreler ve tarım makineleri gibi tarımsal girdilerde oran sıfırdır.

İstisna ve Muafiyetler, Un, pirinç, mısır, fasulye gibi temel gıdalar, devlet tarafından sağlanan eğitim ve sağlık hizmetleri, bankacılık ve sigorta hizmetleri gibi finansal hizmetler, konut amaçlı kiralar, duruma göre KDV'den istisna ve KDV'den muafiyet vardır.

Yıllık cirosu 200 milyon RWF üzerinde olan işletmeler KDV kaydı yaptırmak zorundadır. Cirosu eşik altında olan işletmeler de gönüllü olarak KDV kaydı yapabilir. KDV kaydı için eşik, herhangi bir yılda 20 milyon RWF veya bir takvim çeyreğinde 5 milyon RWF tutarında vergilendirilebilir cirodur. Standart KDV oranı %18 olup, KDV'den muaf olmayan veya sıfır oranlı olmayan mal ve hizmetlere uygulanır.

Mal ve hizmet ihracatı %0 KDV oranına tabidir. Diplomatik misyonların resmi amaçla ithal ettiği mallar, Ruanda hükümeti ile bağışçılar arasındaki özel düzenlemeler kapsamında yapılan teslimatlar ve özel teknik yardım anlaşmaları kapsamındaki teslimatlar veya ithalatlar da %0 KDV oranına tabidir. Bu tür teslimatlarda alıcılar, KDV ödeyip geri ödeme başvurusunda bulunabilir veya Ruanda Vergi İdaresi'nden KDV faturalarının damgalanmasını sağlayarak KDV'nin ödenmemesini temin edebilir.

Bazı teslimatlar KDV'den muaftır. Başlıca muafiyet kalemleri şunlardır: temiz su hizmetleri; sağlık amaçlı mal ve hizmetler; eğitim materyalleri ve hizmetleri; ulaşım hizmetleri; kitaplar, gazeteler ve dergiler; finans ve sigorta hizmetleri; konut amaçlı arazi ve bina kiralama; cenaze hizmetleri; enerji temini; muaf malların kiralınması; işlenmemiş tarım ve hayvancılık ürünleri; tarımsal sigorta hizmetleri; şans oyunları faaliyetleri; özel ekonomik bölge mal ve hizmetleri; cep

telefonları; bilişim ve iletişim ekipmanları; gümrüklerde satılan mallar; uçak ve yedek parçaları/bakım araçları; ithal elektrikli araçlar ve aksesuarlar.

KDV beyannameleri ve ilgili ödemeler, takip eden ayın 15'ine kadar Ruanda Vergi İdaresi'ne yapılmalıdır. Ancak yıllık cirosu 200 milyon RWF veya daha az olan mükellefler için KDV bildirimi üçer aylık dönemler halinde yapılabilir ve ödemeler çeyrek sonundan sonraki 15 gün içinde yapılmalıdır. Bu mükellefler dilerse aylık olarak da beyan verebilir.

KDV mükellefleri, vergiyi aylık olarak beyan eder ve öder. Ruanda Gelir İdaresi (RRA), e-tax platformu üzerinden online beyan ve ödeme imkanı sunar. Faturalarda KDV ayrıca gösterilmeli ve RRA formatına uygun olmalıdır.

Detaylı bilgi için RRA resmi sitesi <https://www.rra.gov.rw> ziyaret edebilir.

c) Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

Ruanda'da ÖTV, "Excise Duty" olarak adlandırılır ve lüks ürünler, alkollü içecekler, tütün ürünleri, benzin ve motorlu taşıtlar gibi belirli mallara uygulanır. Oranlar ürün türüne göre değişir:

- Doğal meyve veya sebze suları: %5
- Gazoz, limonata, yapay meyve suları: %39
- Bira: %30 - %60
- Şarap, brendi, likör, viski: %30 - %70
- Sigara: Paket başına %36 ve RWF 30
- Elektronik sigara: Adet başına RWF 30.000
- Puro ve türevleri: %160
- Elektronik sigara kartuşu: Adet başına RWF 24.400
- Telefon görüşmeleri: %10
- Benzin ve motorin: Sırasıyla litre başına RWF 183 ve RWF 150
- Yağlayıcılar: %37
- Şekerlemeler ve sakız: RWF 322/kg
- Çikolata: RWF 1.930/kg
- Toz süt: %10
- Motor hacmi 2500cc üzeri araçlar: %15
- 1500cc - 2500cc arası araçlar: %10
- 1500cc altı araçlar: %5

Muaf mallar:

- Hayır kurumlarına ait mallar,
- Ruanda'da monte edilen araçlar,
- Yurtdışı misyonlardan dönen diplomatlara ait araçlar,
- Kamyonlar, tek kabinli pikaplar, soğutuculu araçlar, turist araçları, ambulanslar, engelli dostu araçlar,
- İhraç amaçlı özel üretim ürünler,
- Gümrüksüz satış mağazalarına yapılan satışlar ve özel statülü kişiler.

d) İthalat Vergileri

Ruanda, Burundi, Kenya, Tanzania, Uganda, Güney Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile birlikte Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gümrük birliğinin bir üyesidir. Gümrük tarifeleri, menşe kuralları, ithalat yasakları ve ticaret düzenlemeleri EAC aracılığıyla uyumlu hale getirilmiştir. Ruanda, ithalatın C.İ.F (maliyet, sigorta ve navlun) değerine EAC ortak dış tarifesi (CET) uygulanmaktadır.

Ruanda, EAC ülkeleri dışından ithalat için dört çeşit bir vergi yapısı kullanmaktadır.

Ürün	Vergi Oranı
Capital Goods and Raw Materials (Sermaye Malları ve Hammadde)	0%
Intermediate Goods not available in the region (Bölgede bulunmayan ara mallar)	10%
Intermediate Goods available in the region (Bölgede bulunan ara mallar)	25%
Finished Goods (Mamul Mallar)	35%
Sensitive Goods (Hassas Mallar)	>35%

İthalat vergisine (CIF değerine uygulanır) ek olarak, CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan ÖTV (ürünlere bağlı olarak değişen oranlar), CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan KDV (%18), CIF değerine uygulanan stopaj vergisi (%1,5), CIF değerine uygulanan altyapı geliştirme vergisi (%1,5), yalnızca yakıt ve petrol ürünlerine uygulanan stratejik rezerv vergisi (%0,2) ve CIF değerine uygulanan Afrika Birliği Vergisi (%0,2) yer alır. Aşağıdaki link kullanılarak bu vergiler hızlıca hesaplanabilir. (<https://rwandatrade.rw/Tariffs?l=en>)

e) Kişisel Gelir Vergileri

Kazandığın Kadar Öde (PAYE – Pay As You Earn), gelir getiren bir işte çalışan bireyler için uygulanan gelir vergisi sistemidir. İş, istihdam, kira, temettü, faiz ve emekli maaşlarından elde edilen gelir üzerinden alınır ve Ruanda'da ikamet eden ve çalışan herkes tarafından ödenir.

Bir işveren olarak, 'kazandığın kadar öde' gelir vergisi (PAYE) kapsamında çalışanlardan kişisel gelir vergisi kesilmesi gerekmektedir. Serbest meslek sahipleri ise PAYE gelir vergilerini aylık olarak beyan etmeli ve ödemelidir. Ruanda' da ikamet eden Kenyalı olmayan bir firmanın yabancı çalışanı, tüm maaşları üzerinden vergiye tabidir.

Ruanda Gelir İdaresi, mükellef kaydından sonra vergi mükelleflerine bir Vergi Kayıt Sertifikası verir. Vergi beyannameleri çevrimiçi olarak verilebilir.

Gelir vergisinde, aşağıdaki gibi kademeli oranlama sistemi bulunmaktadır.

Yıllık Gelir	Vergi Oranı
0-720.000 RWF	0%
720.001 - 1.200.000	10%
1.200.001 - 2.400.000	20%
2.400.001 ve üzeri	30%

Detaylı bilgi için RRA resmi sitesi <https://www.rra.gov.rw> ziyaret edebilir.

f) Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

Ruanda’da son yıllarda yatırım ortamını iyileştirmek için önemli adımlar atılmaktadır. Özellikle 2008 yılından bu yana Ruanda hükümeti tarafından yatırım dostu bir dizi reforma gidilmiştir. Yenilebilir enerji, altyapı, tarım, madencilik, turizm, iletişim başlıca yatırım çeken alanların arasında yer almaktadır.

Ülkede yolsuzluk oranının görece düşük olması, yabancı yatırımcıya yönelik elverişli politikalar geliştirilmesi, turizm ve hizmetler alanındaki yatırımlarda bölgesel merkez olma hedefi Ruanda’ya Afrika’daki potansiyel yatırım ülkelerinden birisi haline getirmektedir.

Ruanda Hükümeti’nin öncelikli hedefleri arasında ülkeyi bölgesel ticaret ve finans, turizm ve IT hizmetleri açısından bir merkez haline getirmek yer almaktadır.

Türkiye ile Ruanda arasında 03.11.2016 tarihinde imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

TCMB verilerine göre ülkemizde hâlihazırda Ruanda yatırımı bulunmamaktadır.

İki ülke arasında **kara taşımacılığı alanında** imzalanmış herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır.

Yürürlükte Olan ve Müzakeresi Süren Anlaşmalar ve Protokoller ise aşağıdaki gibidir.

Anlaşma Adı	İmza Tarihi	RG Tarih ve No’su
Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması	3 Kasım 2016	
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	3 Kasım 2016	24.04.2022-31819
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	1 Aralık 2018	25.09.2020

İki ülke arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmıştır. İş onay süreci devam etmektedir.

Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması Dışişleri Komisyonundan Genel Kurula sevk edilmiş olup, YTK Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde ve ÇVÖ ise 21 Ekim 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ÇVÖ’nün vergiler açısından uygulaması 1 Ocak 2021 tarihinde başlamıştır. Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmasını kuran Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmış olup, henüz yürürlüğe girmemesinden ötürü hâlihazırda iki ülke arasında KEK mekanizmasının ilk toplantısı gerçekleşmemiştir.) Türk-Ruanda İş Konseyi, 2012 yılında iki ülke arasındaki mevcut işbirliği potansiyelinin değerlendirilmesi, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir platform oluşturulması amacıyla kurulmuştur. Türk tarafının başkanlığını Selim Bora (Summa Turizm Yatırımcılığı A.Ş. Yönetim & İcra Kurulu Başkanı) tarafından yürütmektedir.

4. SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARI

Ruanda'da işçi sigortası ve diğer sigorta türleri, ülkenin sosyal güvenlik sistemi ve yasal düzenlemeleri çerçevesinde yönetilmektedir. Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB) bu alanda önemli bir rol oynamaktadır.

İşçi Sigortası (Sosyal Güvenlik): Ruanda'da işçi sigortası, çalışanların sosyal güvenlik haklarını korumak amacıyla uygulanmaktadır. İşverenler ve çalışanlar, RSSB'ye belirli oranlarda katkıda bulunmak zorundadır.

Bu katkılar, çalışanların emeklilik, sağlık, işsizlik ve diğer sosyal risklere karşı korunmasını sağlar. Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB) tarafından 11/01/2025 tarihinde kamuoyuna resmi olarak iletilen ve Ruanda Cumhurbaşkanlığı Kararına göre,

İşverene ait primin aylık sigorta prim türü ve miktarı ile oranı:

%6 Emeklilik Katkı Payı (Sigorta Primi),
%2 Mesleki Risk Primi ve
%0,3 Doğum İzni Primi (Kadın-Erkek Ayrımı Olmaksızın),

Personele ait primin aylık sigorta prim türü ve miktarı ile oranı:

%6 Emeklilik Katkı Payı (Sigorta Primi)
%0,3 Doğum İzni Primi (Kadın-Erkek Ayrımı Olmaksızın)

olarak belirlenmiştir. Örneğin Ruanda'da 500 ABD Doları brüt maaş alan bir işçinin Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu (RSSB) katkı paylarının hesaplanması aşağıdaki gibidir:

-İşveren Katkıları:

Emeklilik Katkısı: $500\$ \times 6\% = 30\$$,
Mesleki Risk Primi: $500\$ \times 2\% = 10\$$,
Doğum İzni Primi: $500\$ \times 0.3\% = 1.5\$$,
Toplam İşveren Katkısı: $30\$ + 10\$ + 1.5\$ = 41.5\$$ olacaktır.

-Çalışan (Personel) Katkıları:

Emeklilik Katkısı: $500\$ \times 6\% = 30\$$
Doğum İzni Primi: $500\$ \times 0.3\% = 1.5\$$
Toplam Çalışan Katkısı: $30\$ + 1.5\$ = 31.5\$$ olacaktır.

Dolayısıyla,

Net maaş: $500\$ - 31.5\$ = 468.5\$$

İşverenin Toplam Maliyeti ise $500\$ + 41.5\$ = 541.5\$$ olacaktır.

Diğer sigorta türleri arasında,

İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası: İş kazaları veya meslek hastalıkları durumunda, çalışanlar tıbbi masraflar ve gelir kaybı için tazminat alabilir.

Analık Sigortası: Hamile çalışanlar, doğum izni ve doğumla ilgili tıbbi masraflar için destek alır.

İşsizlik Sigortası: İşsiz kalan çalışanlar, belirli bir süre boyunca gelir desteği alabilir.

Sağlık Sigortası: Ruanda'da sağlık sigortası, ülke genelinde uygulanan **Community-Based Health Insurance (CBHI)** programı kapsamında yönetilmektedir. Bu program, vatandaşların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı amaçlar. **CBHI:** Tüm Ruanda vatandaşları, yıllık prim ödeyerek bu sigortadan yararlanabilir. Primler, gelir düzeyine göre değişiklik gösterebilir. CBHI, hastane masrafları, ilaçlar ve temel sağlık hizmetlerini kapsar. **Özel Sağlık Sigortası:** Bazı şirketler ve bireyler, özel sağlık sigortası poliçeleri satın alarak ek sağlık hizmetlerinden yararlanabilir.

Araç Sigortası: Ruanda'da motorlu araç sahipleri, zorunlu trafik sigortası yaptırmak zorundadır. Bu sigorta, kaza durumunda üçüncü şahıslara verilen zararları karşılamayı amaçlar.

Zorunlu Trafik Sigortası: Araç sahipleri, araçlarını kayıt ettirirken bu sigortayı yaptırmak zorundadır.

Kasko Sigortası: İsteğe bağlı olarak, araç sahipleri kasko sigortası yaptırarak kendi araçlarının zararlarını da karşılayabilir.

Konut Sigortası: Konut sigortası, ev sahiplerinin mülklerini yangın, hırsızlık, doğal afetler gibi risklere karşı korumak amacıyla yapılır. Bu sigorta türü, özellikle şehirlerde ve kırsal bölgelerde giderek yaygınlaşmaktadır.

Hayat Sigortası: Hayat sigortası, bireylerin ailelerini maddi olarak korumak amacıyla yaptırdığı bir sigorta türüdür. Sigortalı kişinin vefatı durumunda, poliçede belirtilen kişilere tazminat ödenir.

Tarım Sigortası: Ruanda'nın ekonomisinde tarım önemli bir yer tuttuğu için, çiftçilerin ürünlerini ve hayvanlarını korumak amacıyla tarım sigortası sunulmaktadır. Bu sigorta, doğal afetler, hastalıklar ve diğer risklere karşı koruma sağlar.

Seyahat Sigortası: Ruanda'ya gelen turistler veya yurtdışına seyahat eden Ruanda vatandaşları, seyahat sigortası yaptırarak sağlık, bagaj kaybı ve seyahat iptali gibi durumlara karşı korunabilir.

Daha ayrıntılı bilgi için <https://www.rssb.rw> adresi ziyaret edilebilir.

5.POTANSİYEL YATIRIM ALANLARI VE SEKTÖRLER

Potansiyel yatırım alanları ve sektörlere geçmeden önce, Ruanda'nın yatırım ortamı ve durumu hakkında bilgi vermenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Ruanda'nın güvenli, hızla büyüyen, şeffaf ve yatırımcı dostu bir ülke olması, diğer Afrika ülkelerinden ayrı bir konuma yerleştirmiştir. Ruanda;

- Afrika'nın **en hızlı büyüyen 6. ekonomisi** (2007'den beri yıllık %7,5, % 8 büyüme) olması,
- Afrika'da **iş yapma kolaylığında 2. sırada** olması,
- Dünyada insani gelişmede **en fazla ilerleme kaydeden ülke olması**,
- Yaklaşık 14 milyonluk nüfusunun **%65'inin 30 yaşından genç olması**, ortalama medya yaşın 19.7 olması
- Dünyada **en güvenli 5. ülke** olması,
- Afrika'da devlet **şeffaflığında(en az yolsuzluğun olduğu) 4. sırada**.
- Dünyada parlamentoda **en fazla kadın temsil oranı (%63,7)** olması,
- Afrika'nın **merkezi olma (hub) potansiyelinin** olması,
- Afrika'da **kongre turizminde (MICE) 2. sırada olması** (son 4 yılda 19 basamak yükseldi)
- Doğu Afrika'da **ağ altyapısında 1. sırada**, Afrika genelinde 5. Sırada olması,
- **%95 4G LTE fiber kapsama alanı, 7.000 km fiber internet ağına** sahip olması,
- Bilişim Teknolojileri Teşviklerinde (ICT) **Afrika'da 2. sırada** olması,
- Yatırımcı Dostu Ülke (MICEA) **endeksinde Afrika'da 3. sırada olması**, Ruanda'nın iş dostu politikaları, dijital altyapısı ve güvenli ortamıyla yatırımcılar için cazip bir ülke olduğunu göstermektedir.

Ruanda'nın 2024 yılı **toplam ihracat ithalat rakamları ile ikili ticaret rakamları aşağıdaki gibidir.**

	Ülkenin İhracatı (\$)	Türkiye'nin Ülkeden İthalatı (\$)	Ülkenin İthalatı (\$)	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (\$)	Türkiye-Ülke Arası Toplam Dış Ticaret Hacmi (\$)
2024 Yıllık	3.047.680.000	4.793.000	7.420.870.000	35.540.000	40.333.000

Kaynak: NISR (Ruanda Ulusal İstatistik Enstitüsü), BNR (National Bank of Rwanda), TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi)

- **Ruanda'nın toplam ihracatının,**
-2023 yılında 2,32 milyar \$,
-2024 yılında ise yaklaşık 3 milyar \$,
- **Ruanda'nın toplam ithalatının ise**
-2023 yılında yaklaşık 6.18 milyar \$,
-2024 yılında ise 7.42 milyar \$ olarak gerçekleştiği,
- Ruanda'nın 2024 yılı sonu itibariyle **EN ÇOK İHRACAT** yaptığı ülkeler içerisinde;
-İlk sırayı toplam 1.565.470.000\$ ile **Birleşik Arap Emirlikleri**,
-İkinci sırayı 848.320.000\$ ile **Kongo Demokratik Cumhuriyeti**,
-Üçüncü sırayı 83.990.000\$ **Çin Halk Cumhuriyeti**,
-Dördüncü sırayı 55.420.000\$ ile **Lüksemburg**,
-Beşinci sırayı ise 30.560.000\$ ile **İngiltere**
Bu ülkeleri sırasıyla **Amerika Birleşik Devletleri, Kenya, Hollanda, Pakistan ve Hong Kong** izlemiştir.

Ruanda'nın 2024 yılı Kasım ayı itibariyle **toplam ihracatının (3 milyar \$)** yaklaşık %51,3'ünü tek başına Birleşik Arap Emirliklerine yaptığı ihracat oluşturmuştur. Birleşik Arap Emirliklerini, yaklaşık %28 ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti takip etmiştir. Yaklaşık %3'lük payı Çin, %2'lik payı Lüksemburg, %1'lik payı ise İngiltere'ye yaptığı ihracat oluşturmuştur. Zikredilen 5 ülkeye yapılan ihracat, Ruanda'nın toplam ihracatının %85'ünü oluşturmuştur.

- Öte yandan, Ruanda'nın 2024 yılı sonu itibariyle **EN ÇOK İTHALAT** yaptığı ülkeler içerisinde;
-İlk sırayı toplam 1.661.700.000\$ ile **Çin Halk Cumhuriyeti**,
-İkinci sırayı 797.810.000\$ ile **Kenya**,
-Üçüncü sırayı 768.600.000\$ **Tanzanya**,
-Dördüncü sırayı 696,280.000\$ ile **Hindistan**,
-Beşinci sırayı 437,390.000\$ ile **Birleşik Arap Emirlikleri**
Bu ülkeleri sırasıyla **Kamerun, Uganda, Türkiye, Malezya ve Güney Afrika** izlemiştir.

Ruanda'nın 2024 yılı itibariyle **toplam ithalatının (7.5 milyar \$)** yaklaşık %22'sini tek başına Çin Halk Cumhuriyetinden yaptığı ithalat oluşturmuştur. Çin Halk Cumhuriyetini %11 ile Kenya takip etmiştir. Kenya'yı %10 ile Tanzanya, %9,3 ile Hindistan, %5,8 ile Kamerun takip etmiştir. Zikredilen 5 ülkeden yapılan ithalat, Ruanda'nın toplam ithalatının yaklaşık %59'unu oluşturmuştur.

Bu bilgilerin verilmesinden sonra gerçekleşen **ikili ticaretin ürün bazlı görünümü** ile **potansiyel ürün bilgileri** aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

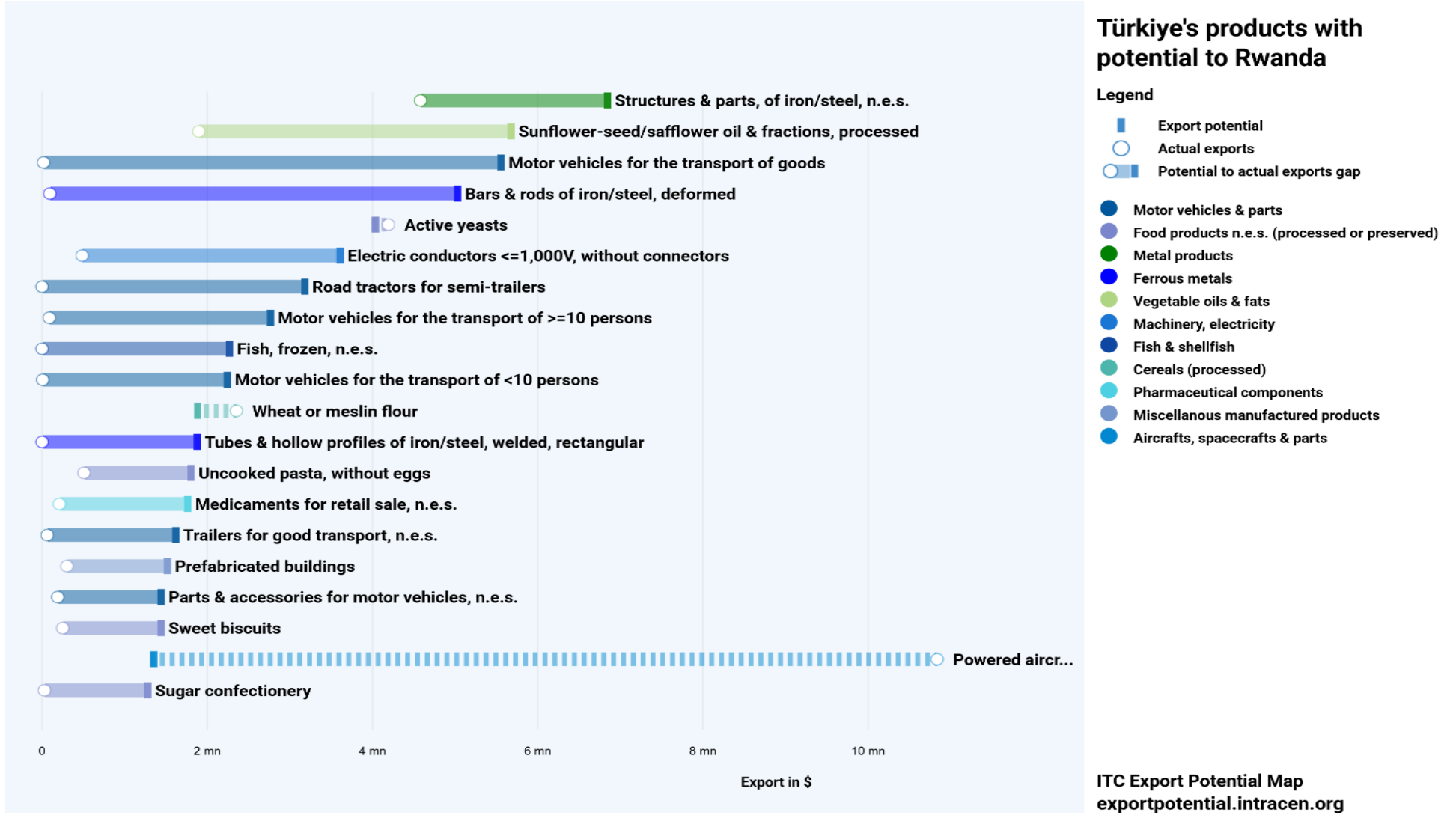
Türkiye'nin Ülkeye İhracatında İlk 10 Ürün						
GTIP İkili Kodu	GTIP İkili Adı	GTIP Dörtlü Kodu	GTIP Dörtlü Adı	2023 Yılı (Ocak-Aralık)	2024 Yılı (Ocak-Aralık)	2023 /2024 Değişim (%)
21	Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarları (Kahve Hülasaları, Çay Hülasaları, Mayalar, Soslar, Diyet Mamaları)	2102	Mayalar ve Cansız Diğer Tek Hücreli Mikroorganizmalar ve Hazırlanmış Kabartma Tozları	5.366.609	5.216.238	-2.80%
19	Hububat, Un, Nişasta Veya Süt Müstahzarları, Pastacılık Ürünleri	1902	Makarnalar Ve Kuskus	693.097	5.035.627	%626
15	Hayvansal, Bitkisel Veya Mikrobiyal Katı Ve Sıvı Yağlar Ve Bunların Parçalanma Ürünleri; Hazır Yemeklik Katı Yağlar; Hayvansal Ve Bitkisel Mumlar	1512	Ayçiçeği Tohumu, Aspir Veya Pamuk Tohumu Yağları Ve Bunların Fraksiyonları	1.126.604	1.442.775	%28.06
90	Optik, Fotoğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol, Ayar, Tıbbi, Cerrahi Alet Ve Cihazlar, Bunların Aksam, Parça Ve Aksesuarı	9018	Tıpta, Cerrahide, Dişçilikte Ve Veterinerlikte Kullanılan Alet Ve Cihazlar	374.813	1.426.472	%280
21	Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarları (Kahve Hülasaları, Çay Hülasaları, Mayalar, Soslar, Diyet Mamaları)	2106	Tarifenin Başka Yerinde Belirtilmeyen Veya Yer Almayan Gıda Müstahzarları	728.953	1.146.288	%57.25
83	Adi Metallerden Çeşitli Eşya (Kilit, Kasa, Mobilya Tertibatı, Vb.)	8301	Adi Metallerden Kilit, Asma Kilit (Anahtarlı, Şifreli, Elektrikli), Bir Kilidi Olan Mesnetli/Mesnetsiz Eşyalar	2.305.646	1.326.124	-42.48%
84	Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar Ve Aletler, Nükleer Reaktörler, Bunların Aksam Ve Parçalar	8441	Kağıt Hamuru, Kağıt Veya Kartonun İşlenmesine Mahsus Diğer Makina Ve Cihazlar (Her Cins Kesme Makina	110.771	861.454	%677.68
85	Elektrikli Makina Ve Cihazlar, Ses Kaydetme-Verme, Televizyon Görüntü-Ses Kaydetme-Verme Cihazları,Aksam-Parça-Aksesuarı	8517	Telefon Cihazları, Ses, Görüntü Veya Diğer Bilgileri Almaya/Vermeye Mahsus Diğer Cihazlar 84.43, 85.	273.240	829.695	%203.6

64	Ayakkabılar, Getrler, Tozluklar ve Benzeri Eşya, Bunların Aksamı	6403	Dış Tabanı Kauçuktan, Plastik Maddeden, Tabii veya Terkip Yoluyla Elde Edilen Köseleden ve Yüzü Deri	1.153.814	875.661	-24.10%
11	Değirmencilik Ürünleri, Malt, Nişasta, İnülin, Buğday Gluteni	1101	Buğday Unu veya Mahlut Unu	4.378.599	708.202	-83.68%
84	Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar Ve Aletler, Nükleer Reaktörler, Bunların Aksam Ve Parçalar	8474	Toprak, Taş, Cevher Veya Katı Haldeki Diğer Mineral Maddeleri Tasnif, Eleme, Ayırma, Yıkama, Kırma,	38.567	660.806	%1.613
34	Sabunlar, Yüzey-Aktif Organik Maddeler, Yıkama-Yağlama Müstahzarları, Mumlar,Bakım Müstahzarları, Dişçilik Müstahzarları	3405	Ayakkabı, Mobilya, Döşeme, Otomobil Karoseri, Cam Veya Metal Boya Ve Cilaları, Temizleme Pat Ve Tozl	409.894	656.657	%38
90	Optik, Fotoğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol, Ayar, Tıbbi, Cerrahi Alet Ve Cihazlar, Bunların Aksam, Parça Ve Aksesuarı	9021	Ortopedik Cihazlar, Cebireler, Gutyerler, Vb. Cihazlar, Protez Organlar, İşitme Engelliler İçin Ciha	89.177	541.972	%507
İLK 10 ÜRÜN TOPLAMI				17.049.784	21.384.777	%25.42
ÜLKE TOPLAMI				69.732.000	35.540.000	-49.03%

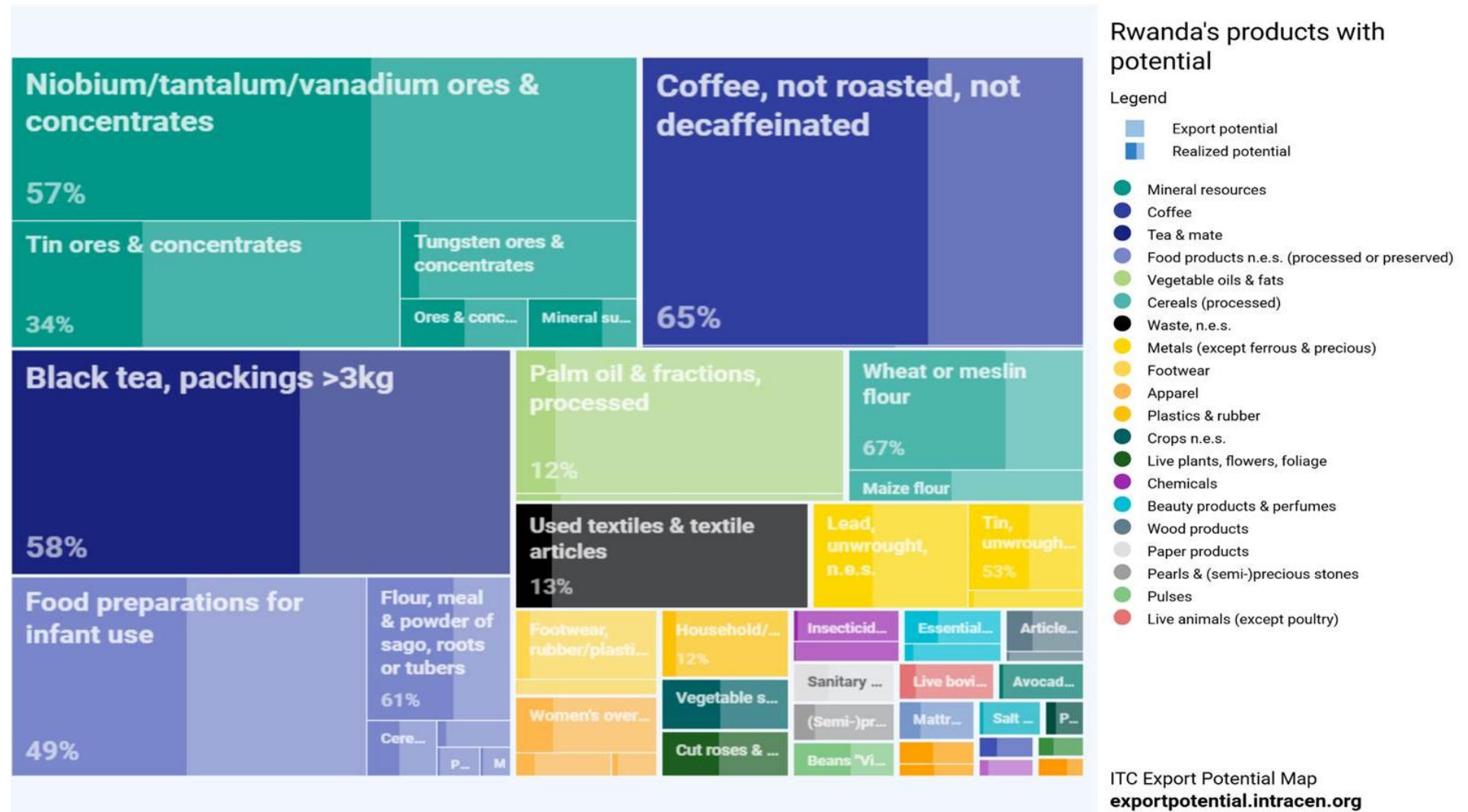
Kaynak: NISR, TÜİK, İstatistik Bilgi Yönetim Sistem

Türkiye'nin Ülkeden İthalatında İlk 10 Ürün								
GTIP İkili Kodu	GTIP İkili Adı	GTIP Dörtlü Kodu	GTIP Dörtlü Adı	2023 Yılı (\$)	2024 Yılı (\$)	2023 /2024 Değişim (%)		
62	Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı	6202	Kadın ve Kız Çocuk İçin Manto, Kaban, Kolsuz Ceket, Pelerin, Anoraklar (Kayak Ceketleri Dâhil),	2.740.778	2.968.584	8.31%		
09	Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat	0901	Kahve, Kahve Kabuk ve Kapçıkları, İçinde Herhangi Bir Oranda Kahve Bulunup Kahve Yerine Kullanılan Ürünler	889.139	1.375.755	54.73%		
62	Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı	6201	Erkek veya Erkek Çocuk İçin Palto, Kaban, Kolsuz Ceket, Pelerin, Anorak (Kayak Ceketleri Dâhil)	381.704	381.564	-0.04%		
		6210	Keçeden, Dokunmamış Mensucattan, Gipe/Tırtıl/Şenet'ten Dokunmuş Mensucattan Hazır Giyim Eşyası	190.640	52.987	-72.20%		
25	Tuz, Kükürt, Topraklar Ve Taşlar, Alçılar	2523	Portland Çimentosu, Şaplı Çimento ("Ciment Fondu"), Cüruf Çimentosu, Süper Sülfat Çimentosu ve Benzeri	2.617	0.00	-100.00%		
39	Plastikler ve Mamulleri	3906	Akrilik Polimerleri (İlk Şekillerde)	4.689	0.00	-100.00%		
		3917	Plastikten Hortumlar, Borular Ve Bağlantı Elemanları	2.923	0.00	-100.00%		
		3926	39.01 ila 39.14 Pozisyonlarında Belirtilen Diğer Maddeler	33.096	0.00	-100.00%		
48	Kâğıt ve Karton, Kâğıttan veya Kartondan Eşya	4819	Kâğıttan, Kartondan, Selüloz Vatkadan veya Selüloz Lif Tabakalarından Kutu, Mafhaza, Torba Vb.	28.669	0.00	-100.00%		
82	Adi Metallerden Aletler, Adi Metallerden Bunların Aksam ve Parçaları	8215	Kaşıklar, Çatallar, Kepçeler, Delikli Kepçeler, Spatulalar, Balık Bıçakları, Yağ Bıçakları	17.573	0.00	-100.00%		
72	Demir ve Çelik	7216	Demir veya Alaşımsız Çelikten Profiller	9.989	0.00	-100.00%		
13	Lak, Sakız, Reçine ve Diğer Bitkisel Özsu ve Hülasalar	1302	Bitkisel Özsu ve Hülasalar, Pektik Maddeler, Pektinatlar, Pektatlar, Agar-Agar, Bitkilerden Yapışkan Ürünler	7.725	4.684	-39.37%		
İLK 10 ÜRÜN TOPLAMI				7.945.777	4.350.315	4.350.315	4.783.574	9.96%
ÜLKE TOPLAMI				8.012.713	4.655.000	4.655.000	4.793.000	2.96%

Türkiye'nin Ruanda'ya ihraç edebileceği **potansiyel ürün bilgileri**ne ise aşağıda yer verilmiştir.

Ruanda'nın ihraç edebileceği **potansiyel ürün bilgileri** ise aşağıdaki gibidir.

5.1. RUANDA'DA GAYRİMENKUL VE ALTYAPI SEKTÖRÜ

Ruanda sektörel yatırım fırsatları içerisinde; ilk göze çarpan sektör **altyapı sektörüdür.** Bu alanda Ruanda, yıllık bütçesinin neredeyse onda birini ulaşım ve diğer altyapılara ayırmaktadır. Bu kapsamda, **yol inşaatı, yenileme ve bakım, asfaltlanmamış ulusal yolların asfaltlanması ve yenilenmesi, çevre yollarının inşası, tartım köprü istasyonlarının kurulması ve faaliyete geçirilmesi, tali yolların yenilenmesi** alanlarında yatırım fırsatları mevcuttur. **Sunulan teşvikler** ise makine ve hammaddelerin **gümrüksüz ithalatı**, en az bir milyon sekiz yüz bin ABD doları (1.800.000 ABD doları) değerinde inşaat projeleri için ilk yıl için yüzde elli **%50 sabit hızlandırılmış amortisman** oranına hak kazanmaktadır. Ayrıca bu alanda kayıtlı bir yatırımcı sermaye kazancı vergisi (capital gain tax) ödememektedir. En az iki yüz elli bin ABD doları (250.000 ABD doları) eşdeğerinde yatırım yapan kayıtlı bir yatırımcı, Ruanda'daki **üç yabancı çalışanı kayıtsız şartsız işe alabilmektedir.**

Ruanda sektörel yatırım fırsatları içerisinde diğer önemli sektör **gayrimenkul sektörüdür.** Gayrimenkul sektörü, Ruanda için gelecekteki ekonomik büyümenin potansiyel bir itici gücüdür. Ruanda hükümeti, 2050 yılına kadar nüfusun %70'inin kentsel alanlarda yaşamasını hedefleyen Vizyon 2050 planımızın bir parçası olarak gayrimenkul gelişimini aktif olarak teşvik etmektedir. **Sektör, Ruanda'nın GSYİH'sine yaklaşık %16 katkıda bulunmaktadır.** Sektör, kentleşme, nüfus artışı ve konut ve ticari alanlara olan artan talep nedeniyle önemli bir büyüme kaydetmiştir. Ruanda, 2050 yılına kadar nüfusun tüm kesimleri için yeterince mevcut ve erişilebilir resmi bir konut sektörüne sahip olmayı hedeflemektedir. Kigali Şehri, Carnegie Mellon Üniversitesi, African Leadership Üniversitesi, Ruanda Üniversitesi Biyomedikal Mühendisliği Mükemmeliyet Merkezi, BioNTech ve Cooper Pharma gibi gelişmekte olan bir üniversite ve Teknoloji İnovasyon kümesine sahiptir. **Yatırım fırsatları olarak, 100 milyon dolarlık A sınıfı ofisler, öğrenci konutları ve konut tesisleri ön plana çıkmaktadır. Ruanda'nın yıllık yeni konut ihtiyacı 30.000 yeni birim olup bu ihtiyacın %75'i orta gelir kategorisine hitap etmektedir.**

Ruanda hükümetince hayata geçirilmesi planlanan güncel altyapı ve inşaat projeleri arasında;

- 1- Yerleşim Yerlerinin ıslahı (Upgrade opportunities 3 sites Gatenga, Mpazi and Nyagatovu in Kigali)
- 2- Kigali ve diğer şehirlerdeki bireysel ve ticari konut ihtiyacının karşılanması (Yıllık 30.000 konut)
- 3- Kigali şehir içi toplu otobüs taşımacılığı altyapısının kurulması ve geliştirilmesi (Construction and operation of Kigali Bus Rapid Transit)
- 4- Kigali çevre yollarının inşası, yenilenmesi ve bakımı, asfaltlanmamış ulusal yolların asfaltlanması ve yenilenmesi, tali yolların inşası
- 5- Kigali katı atık ve yönetim tesisinin inşası ve ıslahı
- 6- Otel, akademik bina, müze, park ve kamu kütüphanelerinin inşası ve ıslahı
- 7- Uçak bakım, havacılık eğitim tesislerinin inşası ve ıslahı
- 8- Mobilya fabrikalarının inşası yer almaktadır.

CONSTRUCTION&REAL ESTATE

Sektörde ayrıca (bazı projelere başlanmıştır)

-**Ofis, konut, vb:** A sınıfı ofisler, öğrenci konutları ve konut tesisleri ön plana çıkmaktadır.

Gerekli Yatırım:100 Milyon \$

- **Green City (Yeşil Şehir) Kigali:** Yeşil teknolojiler ve inovasyonla donatılmış, çevre dostu ve uygun fiyatlı bir şehrin geliştirilmesi ve inşası. İlk aşamada 16 hektar üzerine 1.700 - 2.000 birim inşa edilecek. **Gerekli Yatırım: 150 Milyon \$**

-**Orta Gelirli Konutlar:** Ruanda'da kitlesel talep gören konut pazarına yatırım yapmak için Hükümet ile ortaklık yapılarak orta gelirli konutlar inşa edilmesi planlanmaktadır. **Birim Satın Alma Değeri: 40.000 \$**

Prime End Konut Projesi: Vision City'nin 2. aşamasında 1.487 adet lüks konut biriminin geliştirilmesi. **Gerekli Yatırım: 296 Milyon \$**

Parklane: Merkezi bir lokasyonda 19 katlı karma kullanımlı bir kompleksin geliştirilmesi ve işletilmesi. **Gerekli Yatırım: 62,5 Milyon \$**

yatırım fırsatları mevcuttur.

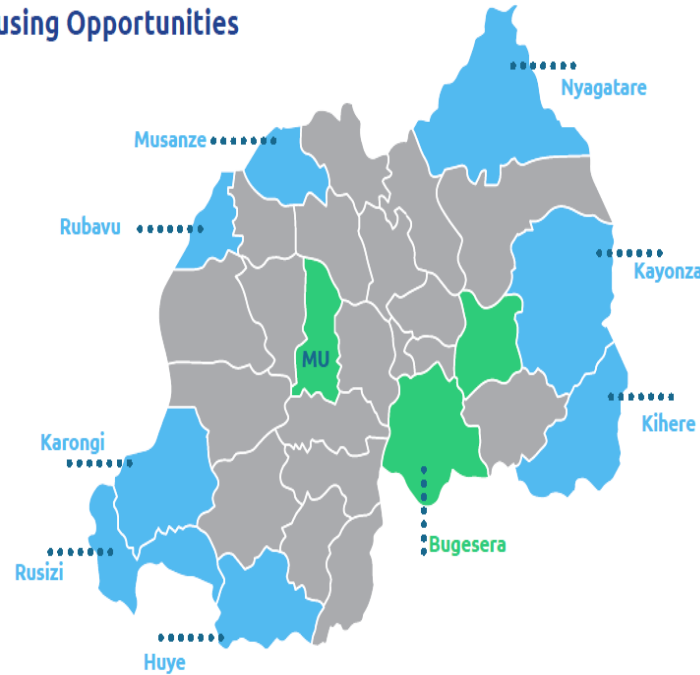
Housing

As housing is an important component to Rwanda's Vision 2050, 11 areas have been identified as prime areas for the development of key housing opportunities as they are satellite and secondary cities.

Market Price and Affordable Housing Opportunities

Legend

- RW - Rwamagana
- MU - Muhanga
- Satellite Cities
- Secondary Cities

Key Highlights

- The three satellite cities (Bugusera, Rwamagana and Muhanga) have been identified by the National Land-Use and Development Master Plan 2020-2050 as cities that have the potential to faster than secondary cities.
- The 8 secondary cities are located closer to the border therefore, play an import role of cross-border opportunities and trade and are important for population growth and for urbanisation.

Therefore, 11 opportunities have been identified between FRw 20 billion – FRw 150 billion:

- Marketing Price Housing
- Affordable Housing

Ruanda'da 3 uydu şehir

- Bugusera,
- Rwamagana ve
- Muhanga),

8 ikincil şehir

- Rubaru,
- Karangi,
- Rusizi,
- Huge,
- Hyogatare,
- Kayouza,
- Kihere,

-Bugesera) toplamda 11 şehirde,

20 milyon RWF(14 milyon dolar) ile 150 milyon RWF (100 milyon dolar) arasında uygun ve piyasa fiyatlı konut inşaatı alanında potansiyel yatırım barındırmaktadır.

2024 yılında Ruanda'nın turizm gelirleri, **goril turizmi gelirindeki %27'lik artış** ve **hava yolculuğundaki %11'lik artışla** %4,3 artarak 647 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.

-Rubavu Bölgesi'nde konumlandırılacak 5 yıldızlı ve 3 yıldızlı bir tatil köyü, bölgedeki turizmi teşvik etmenin yanı sıra ekonomik faaliyetleri de canlandıracaktır. Turistlere lüks ve uygun fiyatlı konaklama seçenekleri sunmak potansiyel ve kazançlı yatırım fırsatları arasındadır.

-Bugesera Havalimanı yakınına inşa edilecek bir otel, kısa iş seyahatleri, konferanslar vb. amaçlarla gelen yolcular için stratejik bir konumda olacaktır. Özellikle Ruanda'nın bölgede MICE alanında 1 numara olma hedefi göz önüne alındığında, bu tesis aynı zamanda uzun aktarmalı yolcular için de uygun bir seçenek sunacaktır.

-Rubavu Bölgesi'nde 5 Yıldızlı Otel: 40.760.000.000 RWF (28 milyon dolar)

-Rubavu Bölgesi'nde 3 Yıldızlı Otel: 20.380.000.000 RWF (14 milyon dolar)

-Bugesera Uluslararası Havalimanı Yakınında Otel: 10.190.000.000 RWF (7 milyon dolar)

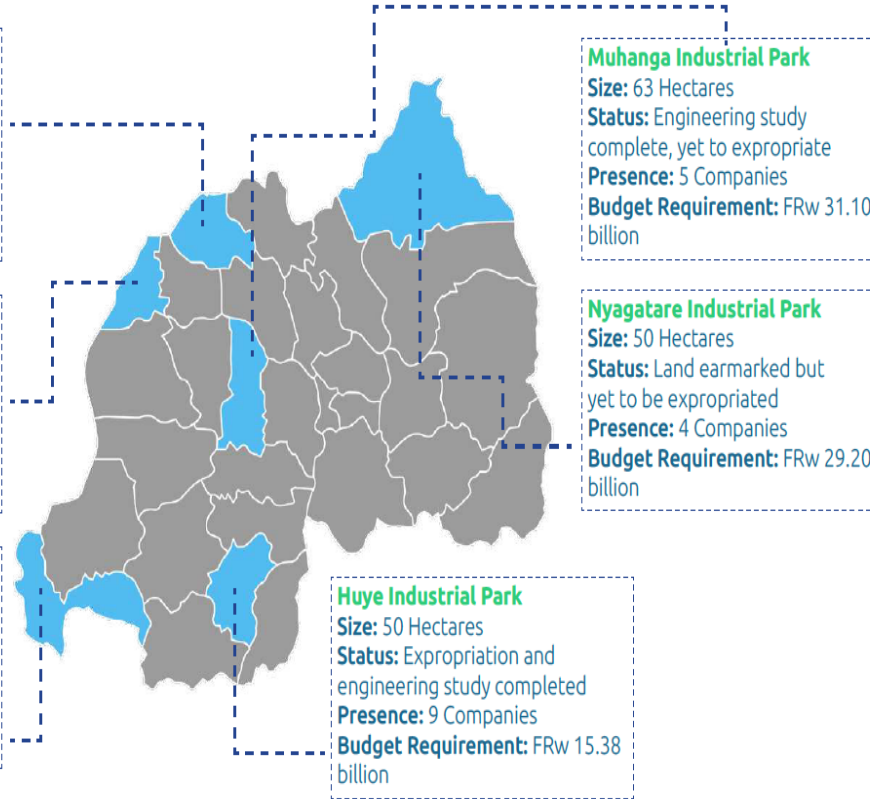
Ayrıca, **Volkanlar Milli Parkında**, lüks oteller , tatil köyleri, ekolojik konaklama tesislerine ihtiyaç bulunmaktadır. **Kigali şehrinde** lüks restoran, otel ve lüks villa yatırım fırsatları mevcuttur. **Kivu Kuşağında**, lüks otel ve resortlar ile golf sahaları ve lüks villara ihtiyaç bulunmaktadır. **Mutumba ve Nyagakonji** bölgesinde de aynı şekilde otel, lüks villalara ihtiyaç vardır

Therefore, 6 industrial parks have been identified for investors interested in the BOOT model with selected parks already receiving interests from investors in establishing their presence at these parks

Musanze Industrial Park
Size: 167 Hectares
Status: Expropriation and engineering study completed
Presence: 5 Companies
Budget Requirement: FRw 34.33 billion

Rubavu Industrial Park
Size: 50 Hectares
Status: Land earmarked but yet to be expropriated
Presence: N/A
Budget Requirement: FRw 15.38 billion

Rusizi Industrial Park
Size: 45 Hectares
Status: Expropriation and engineering study completed
Presence: 16 Companies
Budget Requirement: FRw 14.93 billion

Muhanga Industrial Park
Size: 63 Hectares
Status: Engineering study complete, yet to expropriate
Presence: 5 Companies
Budget Requirement: FRw 31.10 billion

Nyagatare Industrial Park
Size: 50 Hectares
Status: Land earmarked but yet to be expropriated
Presence: 4 Companies
Budget Requirement: FRw 29.20 billion

Huye Industrial Park
Size: 50 Hectares
Status: Expropriation and engineering study completed
Presence: 9 Companies
Budget Requirement: FRw 15.38 billion

The financial requirements are mainly for basic infrastructure development and expropriation for some of the parks. The financial requirements for development would depend on operators who intend to come as investors.

Musanze Endüstri Parkı: Büyüklük: 167 Hektar: Kamulaştırma ve mühendislik çalışmaları tamamlanmıştır. **Bütçe Gereksinimi: 34,33 milyar FRw**

Rubavu Endüstri Parkı: Büyüklük: 50 Hektar: Arazi belirlenmiş ancak kamulaştırma henüz yapılmamıştır. **Bütçe Gereksinimi: 15,38 milyar FRw**

Rusizi Endüstri Parkı: Büyüklük: 45 Hektar: Kamulaştırma ve mühendislik çalışmaları tamamlanmıştır. **Bütçe Gereksinimi: 14,93 milyar FRw**

Hubanga Endüstri Parkı: Büyüklük: 63 Hektar: Mühendislik çalışması tamamlanmış, kamulaştırma yapılacaktır. **Bütçe Gereksinimi: 31,10 milyar FRw**

Nyagatare Endüstri Parkı: Büyüklük: 50 Hektar: Arazi belirlenmiş ancak kamulaştırma henüz yapılmamıştır. **Bütçe Gereksinimi: 29,20 milyar FRw**

Huye Endüstri Parkı: Büyüklük: 50 Hektar: Kamulaştırma ve mühendislik çalışmaları tamamlanmış, **Bütçe Gereksinimi: 15,38 milyar FRw**

Kigali Cultural Village

- Kigali Cultural Village is a development of one spot to showcase Rwanda's Cultural heritage.

- With its phase one already complete with basic infrastructure, this integration of cultural, commercial, and environmental facilities will provide unique amenities, services, and conveniences that will be attractive to local, regional and international tourists.

Investment required
\$ 42.2 M

KİGALİ KÜLTÜR KÖYÜ

- Rwanda'nın kültürel mirasını sergilemek için tek bir noktada geliştirilen bir projedir.
- Birinci aşaması temel altyapısıyla tamamlanmış olan bu proje, kültürel, ticari ve çevresel tesislerin entegrasyonu ile yerel, bölgesel ve uluslararası turistler için çekici olacak benzersiz olanaklar, hizmetler ve konfor sunacaktır.

- **Gerekli Yatırım: 42.2 milyon dolar**

Karongi Lake Side Resort

Rwanda is positioning itself as a prime tourism destination in Eastern Africa attracting a new upscale clientele to the region.

Through different PPP models (BLT, BTO or BOT) There is opportunity to invest in the development of a deluxe Resort with approx. 60 - 100 rooms at an upscale 4 - 5* level on 3.7 Ha prime site in Karongi. This will close the gap of lack of an upscale hotel in Karongi district

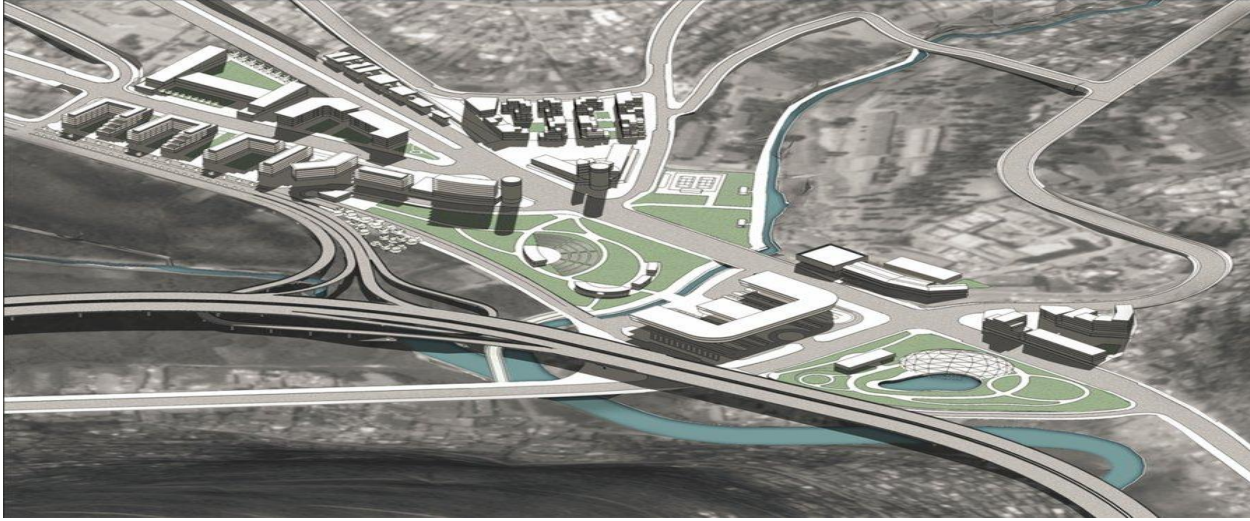
Investment required
\$10M - \$30M

KARONGİ LAKE SİDE RESORT

- Çeşitli Kamu-Özel İşbirliği modelleri ile Karongi'de 7,7 hektarlık bir alanda yaklaşık 60-100 odalı, 5 yıldızlı lüks bir resort hotel geliştirmek için yatırım fırsatı bulunmaktadır. Bu proje, Karongi bölgesindeki üst düzey bir otel eksikliğini kapatacaktır.

- **Gerekli Yatırım: 10-30 milyon dolar**

Ayrıca gayrimenkul ve altyapı sektöründe **güncel devam eden projelere** aşağıda yer verilmiştir.

NYABUGOGO OTOBÜS TERMİNALİ

Ruanda'nın ana otobüs terminali Nyabugogo'nun yenilenmesi 150 milyon dolara mal olması beklenmektedir. Bu proje Kigali ve komşu ülkelerdeki ulaşımı kolaylaştıracak ve Ruanda'nın en büyük ve en verimli ulaşım merkezi haline getireceği düşünülmektedir.

RUSİZİ LİMANI

Kivu Gölü'ndeki 30 milyon dolarlık Rusizi Limanı, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile ulaşım ve ticareti geliştireceği, her yıl milyonlarca yolcu ve tonlarca kargoya ev sahipliği yapacağı ve Ruanda'nın bölgedeki bağlantısını artıracığı düşünülmektedir.

BUGESERA INTERNATIONAL AIRPORT

Katar ortaklığıyla inşa edilen havalimanının 2024'ün 3. çeyreğinde veya 2025'in 4. çeyreğinde tamamlanması ve 2026'da tam olarak faaliyete geçmesi beklenmektedir. İlk aşama çalışmalarının tamamlanmasının ardından 4200 m'lik bir piste sahip olması ve yıllık 1,7 milyon yolcu kapasitesine sahip olması, toplam inşaat, yıllık 4,5 milyon yolcu kapasitesine sahip pist, kargo terminali ve yolcu terminalini içerecektir. İnşaat 2017'de başlamış olup. yeni anlaşma kapsamında Qatar Airways, toplam değeri yaklaşık 1,3 milyar dolar olan projede %60 hisse almayı kabul etmiştir.

KİGALİ GREEN KOMPLEKSİ

Ruanda'nın 100 milyon dolarlık ve 29 katlı Kigali Yeşil Kompleksi'ne ev sahipliği yapması, Kigali'nin silüetini yeniden tanımlaması, şehre uluslararası iş ve yatırım çekmesi tahmin edilmektedir.

KİGALİ INNOVATION CITY

300 milyon dolarlık Kigali İnovasyon Şehri, Ruanda'yı inovasyon ve teknoloji girişimleri için bir merkez olarak konumlandırması, Afrika genelinde iş, araştırma ve teknoloji için önde gelen bir merkez olması planlanmaktadır.

VİSİON CITY 2. AŞAMA

Gacuriro'daki Vision City'nin genişlemesiyle 1.500'den fazla konut birimi eklenecek. Projenin, Kigali'deki konut sıkıntısını hafifletmesinin yanı sıra modern ve sürdürülebilir yaşam alanları sunması beklenmektedir.

MASAKA HASTANESİ GENİŞLEMESİ

2025 yılına kadar tamamlanması planlanan Kicukiro'daki Masaka Hastanesi'nin genişlemesi, tesisin günde 2.000 hastaya hizmet vermesine olanak tanınması beklenmektedir. Bu genişlemenin, bu hastaneyi önemli bir sağlık merkezi haline getirmesi ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişimi artırması beklenmektedir.

NYARUTARAMA GOLF SAHASI

Nyarutarama Golf Sahası çevresine yapılacak 300 milyon dolarlık yatırım, rekreasyon alanları ve dört yıldızlı bir otel de dahil olmak üzere yeni gayrimenkul geliştirmelerini beraberinde getirmesi ve Kigali'nin küresel bir yatırım destinasyonu olarak cazibesini artırması beklenmektedir.

RUSİZİ II TEK NOKTA SINIR KAPISI (Rusizi II One Stop Border Post)

20 milyon dolarlık bir proje olan Rusizi II Tek Nokta Sınır Kapısı, Ruanda ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti arasındaki ticareti kolaylaştıracağı ve malların ve insanların hareketini kolaylaştırarak sınır ötesi ticareti iyileştireceği düşünülmektedir.

KİGALİ EKO-PARKLAR

Ruanda, Kigali'deki beş eko-parka 27 milyon dolar yatırım yapmaktadır. Bu proje biyolojik çeşitliliği geri kazandırması, sel risklerini azaltması ve Kigali sakinleri için rekreasyon alanları sağlayarak kentsel manzarayı iyileştirmesi açısından önemlidir.

ZARIA COURT

Ruanda'nın Kigali kentindeki Zaria Court projesi, Afrika'daki Giants of Africa (GoA) basketbol geliştirme projesi olup Gasabo'da devam etmektedir. Zaria Court, Kigali'nin yeni spor ve eğlence bölgesinde, yeni inşa edilen BK Arena'nın ve yapımı devam eden Amahoro Ulusal Stadyumu'nun bitişiğinde yer almaktadır.

INZOVU MALL

Inzovu Mall'un inşaat çalışmaları devam etmekte olup Eylül 2025'te tamamlanması ve Kigali Şehri'nin en büyük alışveriş merkezi olması beklenmektedir.

5.2. RUANDA TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Ruanda ekonomisi, 1994 yılında yaşanan soykırımdan derinden etkilenmiş, geçiş dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiştir. 2000'den sonra ise Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine dönüşmüştür.

Doğu Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke olan Ruanda, büyük ölçüde **tarıma dayalı kırsal bir nüfusa** sahiptir. Küçük yüz ölçümüne rağmen, ülke çeşitli mahsulleri ve hayvancılığıyla zengin bir tarımsal peyzaja sahiptir. Tarım, Ruanda ekonomisinin temel taşlarından biri olup, nüfusun **%69'unu istihdam** etmektedir.

Ruanda'nın 2035 yılında orta gelirli ülkeler, 2050 yılında ise yüksek gelirli ülkeler arasında girmesinin yol haritası olan Vizyon 2050 belgesiyle uyumlu olarak, sürdürülebilir tarım ve gıda sektörü ve sistemi inşa etmek adına 2024-2029 yıllarında arasında uygulanması planlanan **Beşinci Tarımsal Dönüşüm Stratejik Planı (PSTA 5)** kabul edilmiştir.

Bu plan, bütüncül bir tarım-gıda sistemi yaklaşımı benimsemiş ve ana teması "dayanıklı ve sürdürülebilir tarım-gıda sistemleri inşa etmek" olarak özetlenmektedir.

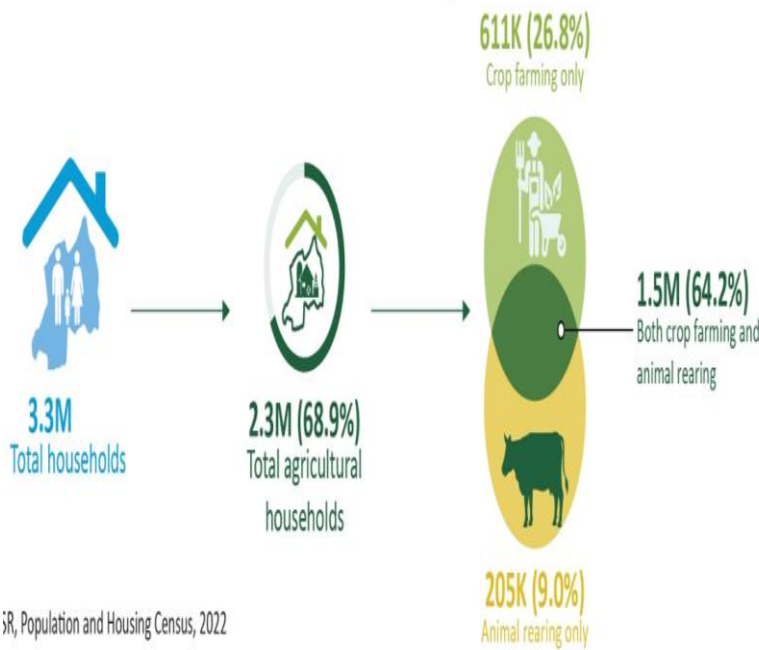
Bu plan özetle,

- Tüm nüfus için yeterli, besleyici gıdaya erişim.
- Verimliliği artırmak için teknoloji ve iklim dostu uygulamalar.
- **İhracat Odaklı Büyüme**, tarımsal ihracatı 2024-2029 yılları arasında 800 milyon dolardan 1.5 milyar ABD Dolarına çıkarma.
- Sulama altyapısını genişletme (100.000 hektar hedefi), hasat sonrası kayıpları %30'dan %15'e düşürme.
- Tarım-gıda sektöründe 150.000 yeni iş sağlanması,
- **AgriHubs** modeliyle (tarım-gıda değer zincirini tek çatı altında toplayan; üretim, işleme, pazarlama ve eğitimi entegre eden "akıllı tarım merkezleri") çiftçi-sanayici entegrasyonu.
- Dijital pazarlama platformlarıyla küçük çiftçilerin pazara erişimi.
- **GIRINKA Programı'nın** devamı (2006 yılında başlayan ve fakir ailelerin beslenme ve gelir düzeyini artırmak için uygulamaya alınan bu program ile bugüne kadar 467,984 adet inek dağıtılmış yılda 20.000 inek dağıtımı da plan kapsamında devam edilecektir. Bu sayede yılda 1.2 milyon litre süt artışı sağlanmış, kadınların istihdamı artırılmış, kurulan süt kooperatifleri ile Girinka markalı peynir ve yoğurt üretimi başlamıştır.)
- Tarımsal GSYİH'nın yıllık %10+ büyümesinin sağlanması,
- Yatırımlar için vergi teşvikleri, yerel tohum ve hayvan ırklarının geliştirilmesi, küçük çiftçilere düşük faizli kredilerin sağlanması amaçlamaktadır.

Bu bilgilerin verilmesinden sonra Ruanda tarım sektöründeki bazı temel bilgilere, **Ruanda Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board)** verilerine göre aşağıda yer verilmiştir.

Tarım, nüfusun büyük çoğunluğu için temel geçim kaynağı olup, yaklaşık **3.4 milyon** çalışma çağındaki bireyi istihdam etmektedir. Bu sektörde en büyük payı **1.7 milyon** kişi ile geçimlik tarım yapan çiftçiler oluştururken, onu **1.4 milyon** tarım işçisi takip etmektedir. Ticari çiftçiler ise tarım işgücünün **%7'sini** temsil etmektedir.

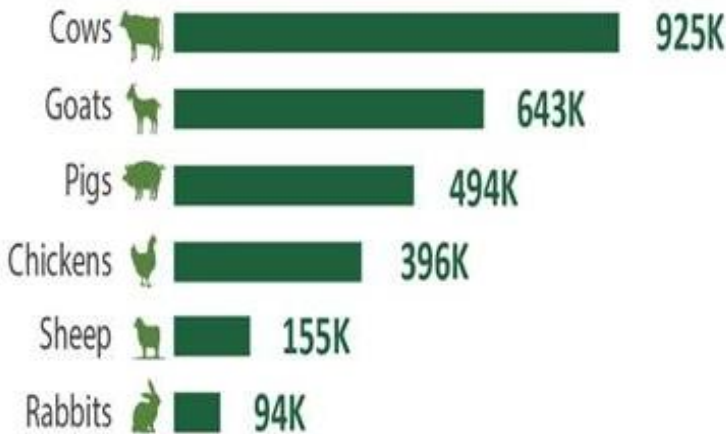
Ruanda'daki toplam hane sayısının (3.3 milyon) yaklaşık üçte ikisinden fazlası ise (2.3 milyon) tarımla uğraşmaktadır.

-Sadece bitkisel tarım yapan hane sayısı **611 bin** (%26.8),

-Sadece hayvancılıkla uğraşan hane sayısı **205 bin** (%9),

-Her ikisi ile iştigal eden hane sayısı ise **1.5 milyon** (%64.2) olmuştur.

Dolayısıyla hayvancılıkla uğraşan hane sayısı toplam **1.7 milyon** iken, bitkisel tarımla uğraşan hane sayısı ise **2.1 milyon** olarak gerçekleşmiştir.

Ruanda'da **hayvancılıkla uğraşan**

1.7 milyon haneden,

-925 bini sığır,

-643 bini keçi,

-494 bini domuz,

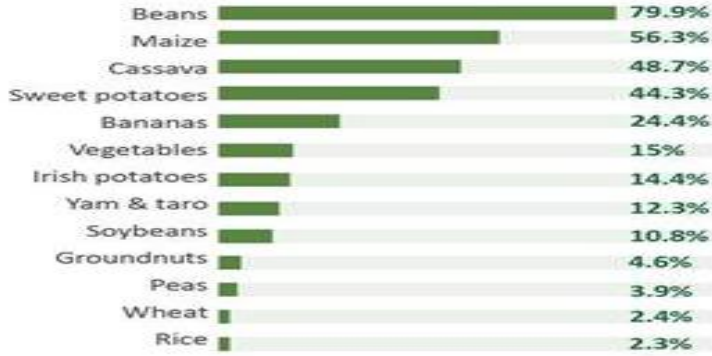
-396 bini tavuk,

-155 bini koyun,

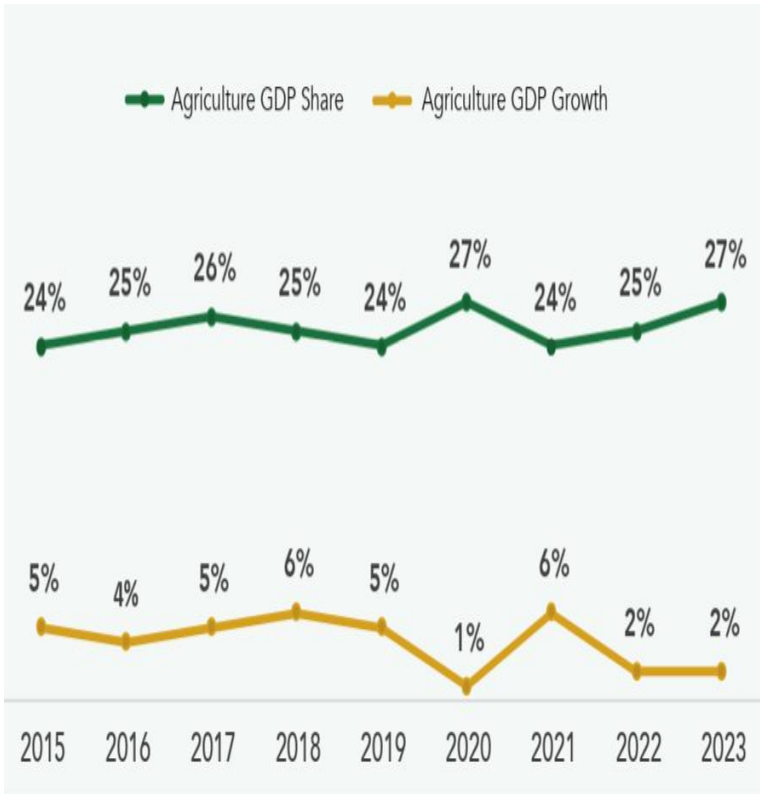
-94 bini ise tavşan yetiştiriciliği ile iştigal etmektedir.

IV. Food crops farming

Ruanda'da **bitkisel üretimle uğraşan** toplam 2.1 milyon haneden
-%79.9'u fasülye,
-%56.3'ü mısır,
-%48.7'si cassava (manyok: mısır ve patatese alternatif kök sebze),
-%44.3'ü tatlı patates,
-%24'ü muz yetiştiriciliği,
-%15'i sebzecilik,
-%10.8'i soya fasülyesi
-%10'u ise tahıl (pirinç, bulgur vb) ile
iştigal etmektedir.

Ruanda'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) içinde **tarım sektörünün katkısı %27**, diğer bir deyişle, Ruanda'daki toplam ekonomik üretiminin neredeyse üçte birinin tarımdan gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran genellikle <%5'tir. (Örn: ABD'de %1, Almanya'da %0.8, Türkiye'de %5.5, Afrika ortalaması ise ~%15-20'dir). Bu ekonomide tarımın dominant sektör olduğu, istihdamın büyük kısmının tarıma dayalı olduğunu (Ruanda'da %60), sanayileşme ve hizmet sektörlerinin henüz tam gelişmediğini göstermektedir.

Öte yandan, Ruanda tarım sektörünün bir önceki yıla göre **%2 oranında katma değer ürettiği**, görülmüştür. (Gelişmiş ülkelerde bu oran genellikle <%1'dir. (Örn: ABD'de %0.5, AB

ortalaması %0.3, Türkiye'de %1.2, Afrika ortalaması ise ~%3-4'tür).

- %4'ü ihracat tarım ürünleri,
- %1'i balıkçılıkla iştigal etmektedir.

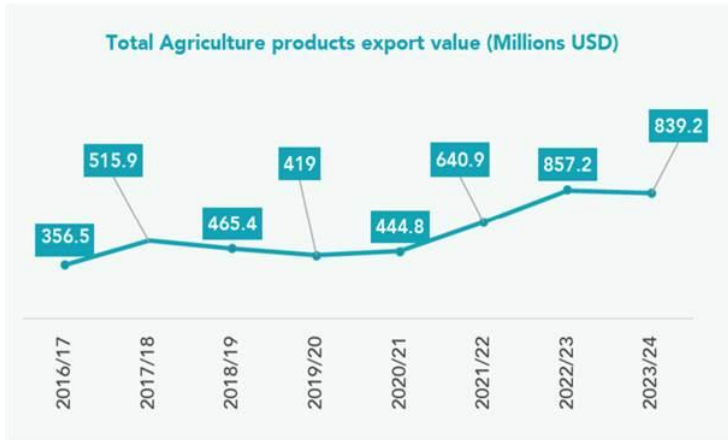
Ruanda'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) içinde tarım sektörünün katkısı yukarıda da belirtildiği üzere %27'dir.

Tarım sektörünün dağılımına bakıldığında,

-%62'si temel tarım ürünlerinde,

-%20'si ormancılık,

-%13'ü hayvancılık,

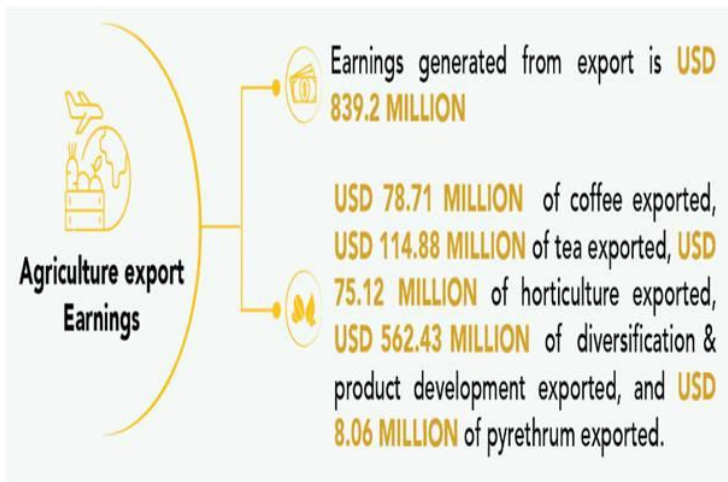
Ruanda'nın tarım sektöründeki toplam ihracatı:

-2022 yılında **640 milyon Dolar**,

-2023 yılında **857.2 milyon Dolar**,

-2024 yılında **839.2 milyon Dolar**

olarak gerçekleşmiştir.

Bu ihracatın,

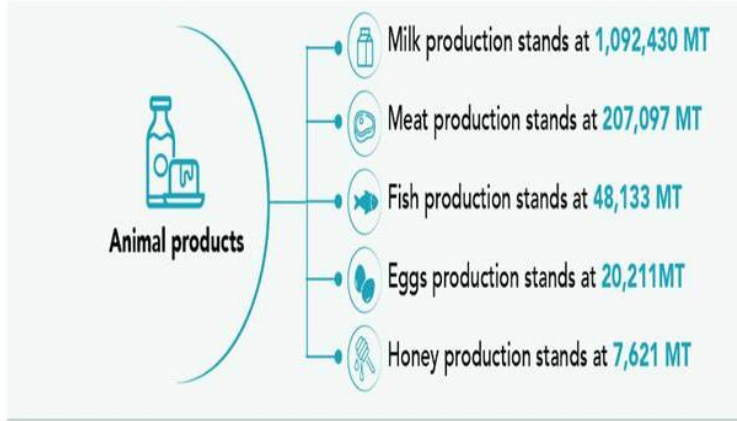
-193.59 milyon \$'ı **kahve ve çay**,

-75,12 milyon \$'ı **Bahçecilik ürünleri**,

-562,53 milyon \$'ı **Ürün geliştirme ve çeşitlendirme**,

-8,06 milyon \$'ını **Pyrethrum** (böcek ilacı hammaddesi)

oluşturmuştur.

Ruanda'nın

-Süt Üretimi, yıllık 1.09 milyon Litredir. 2006 yılında başlayan ve fakir ailelerin beslenme ve gelir düzeyini artırmak için uygulamaya alınan GIRINKA programı ile bugüne kadar 467,984 adet inek dağıtılması sayesinde süt üretimi son 10 yılda %300 artış göstermiştir. Kişi başı süt tüketimi yıllık 80 litre olup dünya ortalaması: 120 litredir. Bu nedenle işlenmiş süt ürünleri (peynir, yoğurt) ihracatı için fırsatlar

mevcuttur.

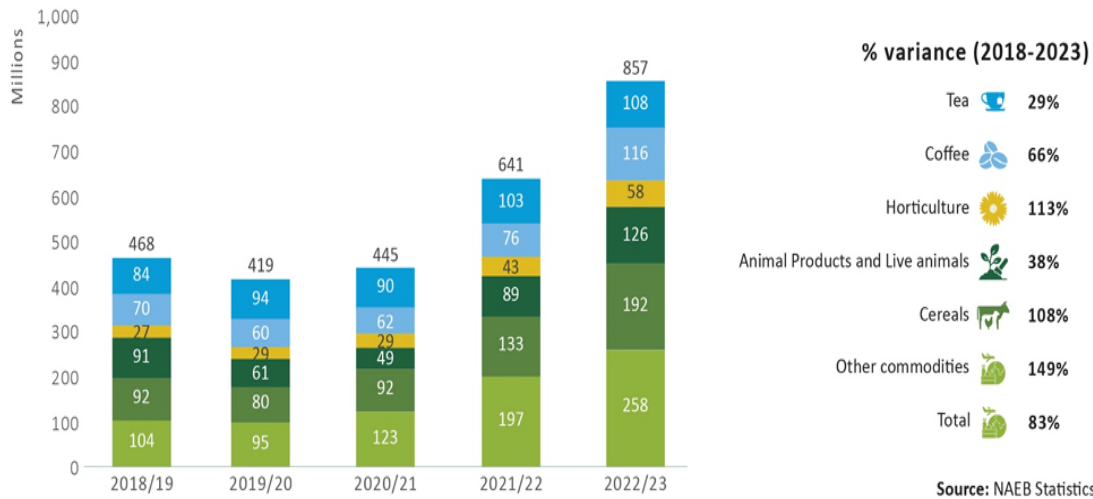
-Et Üretimi, 207.097 tondur. Toplam üretimin %65'ini kümes hayvanları oluşturmaktadır. Bu nedenle hayvan yemi ve Veteriner hizmetleri eksikliği nedeniyle ilaç vb fırsatlar barındırmaktadır. Ayrıca soğuk zincir altyapısı eksikliği nedeniyle bu alanda da büyük potansiyel vardır.

-Balık Üretimi, 48.133 tondur. Balıkçılığın ana kaynağı, Kivu Gölü'dür. Hedef, sürdürülebilir balıkçılık projeleriyle 2026'da 70.000 tona çıkarmaktır. **-Yumurta, 20.211 tondur** ve Ruanda'nın üretimi, 13,8 milyon nüfus için **kişi başı 1,5 kg/yıl iken** Türkiye'de bu rakam 14 kg/yıl'dır.

-Bal, 7.621 tondur. Organik bal potansiyeli yüksek ancak modern kovan kullanımı düşüktür.

VI. EXPORTS PERFORMANCE

Agriculture exports increased by 38% between 2018 and 2023. Coffee and tea remain the largest export value chains.

Ruanda'nın 2018-2023 arası tarım ihracatı %38 büyümüştür. 2023'te tarım sektöründeki toplam ihracat ise 857 milyon dolardır. Aynı dönemde, çay ihracatındaki yüzdesel artış %29, kahvede %66, sebzecilikte %113, hayvancılıkta %38, tahıl %108, diğer ürünlerde ise %149 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım sektörü, Ruanda'nın gelişiminde en stratejik sektörlerden biri olup toplam nüfusun yaklaşık %65'i bu tarıma uygun olan bu verimli topraklarda (ülke topraklarının %61'i) iştirak etmektedir. Ruanda'nın tarımsal üretiminin %83,1'i küçük çiftçilerden gelmektedir. Tarım sektörü, Ruanda'nın GSYİH' sına yaklaşık %25'lik bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Ruanda'da, **bahçecilik, gıda işleme, dağıtım, soğuk zincir, büyük ölçekli çiftçilik için sulama ve tarım ekipmanlarının satışı, ürünlerin depolanması, süt, yoğurt, peynir ve tereyağının işlenmesi ve mekanizasyonu, et ve yem fabrikaları inşası** alanlarında yatırım fırsatları bulunmaktadır. Bu fırsatlara ek olarak Ruanda hükümeti, **tüm girdilerin gümrüksüz ithalatı, tarım ekipmanları için vergi muafiyeti, Ruanda'da üretilen ürünlerin cirosunun %50'sini ihraç eden kayıtlı bir yatırımcıysanız kurumlar vergisinde %50 indirim, İhracat odaklı kayıtlı yatırım projeleri için 7 yıllık vergi tatili (7 year tax holiday)** gibi mali teşvikler sunmaktadır.

Ruanda hükümetince hayata geçirilmesi planlanan tarım ve gıda projeleri arasında; Ruanda Tarım ve Hayvan Kaynakları Bakanı Sayın Ildephonse Musafiri, 25 Ekim 2024 tarihinde yaptığı açıklamada, FAO El Ele Girişimi kapsamında Ruanda'nın tarım sektöründe toplam değeri 785 milyon dolar olan beş önemli yatırım fırsatını aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

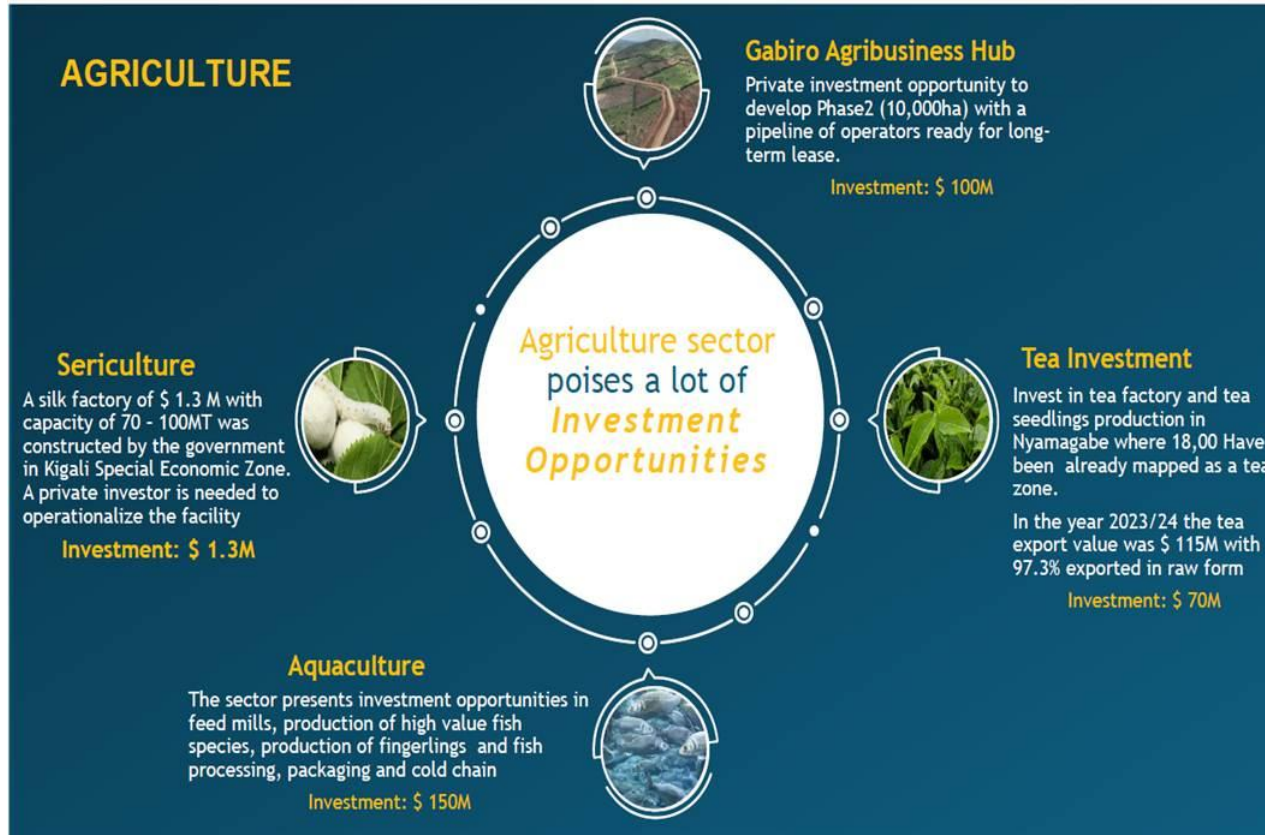
Sığır Üretimi: Ticari sığır **eti kombine üretim sistemleri** geliştirmek için 40,2 milyon ABD doları tutarında yatırım. Gako ve Gabiro tarım merkezlerinde belirlenen uygun alanlarda sığırların yeniden stoklanması, modern bir mezbaha, bir hayvan yemi fabrikası ve deri ve post işleme için yatırım yapılacaktır.

Hayvancılık: Artan yerel ve bölgesel talepleri karşılamak için **et ve kümes hayvanı ile domuz üretimini** hedefleyen 169,8 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Planlanan yatırımlar arasında bir adet et ve yem fabrikası inşası, bir adet yumurta tavuğu kuluçkahanesi, bir üreme çiftliği, bir yem işleme tesisi ve kümes hayvanı ve domuz yemi için silo depolama tesisleri kurulması yer almaktadır. Ayrıca model kümes hayvanı ve domuz çiftlikleri de geliştirilecek.

Çay: Ruanda'nın elverişli çay yetiştirme koşullarından ve artan küresel talepten yararlanmayı amaçlayan 289 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Plan, 300 milyon çay fidanı üretmeyi, çay ekimini 17.000 hektara yaymayı ve Nyamagabe Bölgesi'nde yeni bir çay fabrikası kurmayı içeriyor. Ayrıca, verimli tedarik zinciri lojistiğini sağlamak için tali yolların inşası alanında yatırım yapılacak.

Patates: Yerel tüketim ve ihracat için patates üretimi ve işlemenin genişletilmesini desteklemek için 63,8 milyon ABD doları tutarında yatırım. Ayrıca doku kültürü bitkileri ve mikro yumrular gibi erken nesil patates tohumları üretmek, standart depolama tesisleri kurmak ve bir patates işleme tesisi kurmak da planlanan yatırımlar arasındadır.

Horticulture (Bahçecilik): Meyve bahçesi plantasyonlarına odaklanan avokado üretim merkezleri için 40,5 milyon ABD doları ve yüksek değerli pazarları hedefleyen acı biberler için 181,8 milyon ABD doları dahil olmak üzere toplam 222,3 milyon ABD doları tutarında yatırım.

Gabiro Tarım İşletmeleri Merkezi: 10.000 hektarlık 2. Aşamanın geliştirilmesi için özel yatırım fırsatı vardır.. Uzun vadeli kiralama için hazır operatörlere ihtiyaç vardır. **Gerekli Yatırım: 100 Milyon \$**

Çay Yatırımı: Nyamagabo'da çay fabrikası ve çay fidanı üretimine yatırım yapın. Burada 18.000 hektarlık alan çay bölgesi olarak belirlenmiştir. 2023/24 yılında çay ihracat değeri 115 milyon \$ olup, %97,3'ü ham formda ihraç edilmiştir. **Gerekli Yatırım:70 Milyon \$**

İpekçilik:Hükümet tarafından Kigali Özel Ekonomik Bölgesi'nde 70-100 milyon kapasiteli 1,3 milyon \$ değerinde bir ipek fabrikası inşa edilmiştir.. Tesis faaliyete geçirmek için özel bir yatırımcı aranmaktadır. **Gerekli Yatırım: 1,3 Milyon \$**

Su Ürünleri Yetiştiriciliği: Sektör; yem fabrikaları, yüksek değerli balık türlerinin üretimi, yavru balık üretimi, balık işleme, paketlenme ve soğuk zincir alanlarında yatırım fırsatları sunmaktadır. **Gerekli Yatırım: 150 Milyon \$**

Ayrıca Ruanda Tarım sektörü ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak adına Ticaret Müşavirliğimizce hazırlanan Ruanda Tarım Sektörü Raporuna <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/ruanda/raporlar> adresinden ulaşılabilir.

Maize Farm

In 2020, the domestic demand for maize was 677 MT while the domestic production can only supply up to 604 MT, highlighting the opportunity for private sector to invest and increase production for local market.

Potential Company & Project Overview

- Farms focusing on maize cultivation and production.
- The investor will possess the technology that can reduce the land-intensive nature of maize cultivation, while being able to transfer knowledge to farmers.

Key Products with Potential

Hybrid maize will be cultivated in suitable land with good farming practices to increase average maize production to 2.3 tonnes per Ha, compared to average production of local varieties of 1.7 tonnes per Ha.

Investment Required - 5,000,000,000 RWF

MISIR

Ruanda'da yerel mısır talebi 677 bin ton iken, yerel üretim ancak 604 bin ton seviyesinde kalmıştır. Bu durum, özel sektör için yerel pazarı beslemek amacıyla üretimi artırmaya yönelik yatırım fırsatları olduğunu göstermektedir. Mısır yetiştiriciliği ve üretimine odaklanan çiftlikler **Potansiyelli Ana Ürünler:** Uygun arazilerde ve iyi tarım uygulamalarıyla hibrit mısır yetiştiriciliği yapılarak, ortalama verim hektar başına 1.7 ton olan yerel çeşitlerin aksine, hektar başına 2.3 ton verim elde edilebilecektir.

Gerekli Yatırım Tutarı:5.000.000.000 RWF

DARI

Ruanda'da darı önemli bir tahıl olmasına rağmen yerel talebi karşılayamamıştır.

- Darı yetiştiriciliği ve üretimine odaklanan çiftlikler

- **Potansiyelli Ana Ürünler:** Uygun arazilerde ve iyi tarım uygulamalarıyla darı yetiştiriciliği yapılarak, ortalama verim hektar başına 1.2 tona çıkarılabilecektir.

Gerekli Yatırım Tutarı:4.000.000.000 RWF

Sorghum Farm

Despite sorghum being an important cereal in Rwanda, production of low yielding varieties of sorghum have failed to meet local demands, resulting in imports of the product amounting to USD 4.8 mil in 2019.

Potential Company & Project Overview

- Farms focusing on sorghum cultivation and production.
- The investor will possess the technology that can reduce the land-intensive nature of sorghum cultivation, while being able to transfer knowledge to farmers.

Key Products with Potential

Sorghum will be cultivated in suitable land with improved seeds and good farming practices to increase average sorghum production to 1.2 tonnes per Ha.

Investment Required - 4,000,000,000 RWF

Wheat Farm

In 2020, Rwanda spent over USD 44 million on importing more than 177,740 tonnes of wheat to satisfy local demand, highlighting the opportunity for private sector to invest and increase production for local market.

Potential Company & Project Overview

- Farms focusing on wheat cultivation and production.
- The investor will possess the technology that can reduce the land-intensive nature of wheat cultivation, while being able to transfer knowledge to farmers.

Key Products with Potential

Wheat will be cultivated in suitable land with good farming practices to increase average wheat production.

Investment Required - 4,200,000,000 RWF

BUĞDAY

Yatırım Detayları:

- Buğday yetiştiriciliği ve üretimi
- Teknoloji destekli verim artışı
- **Gerekli Yatırım: 4.200.000.000 RWF**

Bean Farm

The global edible beans market size was valued at USD 15,873.28 million in 2020 and is projected to reach USD 19.866 billion by 2028, growing at a CAGR of 2.96% from 2021 to 2028

Potential Company & Project Overview

- Farms focusing on beans cultivation and production.
- The investor will possess the technology that can reduce the land-intensive nature of beans cultivation, while being able to transfer knowledge to farmers.

Key Products with Potential

Varieties of beans (e.g. bush beans, climbing beans) will be cultivated on suitable land with good farming practices with average production of 2 tonnes per Ha for bush beans and 3.5 tonnes per Ha for climbing beans

Investment Required - 7,465,000,000 RWF

FASULYE

Yatırım Detayları:

- Çalı fasulyesi (hektarda 2 ton)
- Tırmanıcı fasulye (hektarda 3,5 ton)
- **Gerekli Yatırım: 7.465.000.000 RWF**

Potato Production

Rwanda is the sixth largest producer of potatoes in Africa, with two types of potatoes being produced – sweet potatoes and regular potatoes. The export-import activities for potatoes has been fluctuating as evidenced by the vast range of its trade balances.

Potential Company & Project Overview

- Farm and production facility for potatoes and sweet potatoes, with the potential to be involved in value-adding activities such as potato crisps, potato fries, and animal feed.

Key Products with Potential

- Potatoes
- Sweet Potatoes
- Potato Crisps
- Potato Fries
- Animal Feed

Investment Required - 5,700,000,000 RWF

Potatoes could be a significant commercial opportunity, especially in value-added products.

PATATES

Ruanda Afrika'nın 6. büyük patates üreticisidir.

Yatırım Detayları:

- Patates ve tatlı patates üretimi
- Katma değerli ürünler (cips, kızartma, hayvan yemi)

- Gerekli Yatırım: 5.700.000.000 RWF

Avocado Farm

Rwanda has a distinct advantage in avocados due to its climate and existing large number of growers, however Small Holder Farmers (SHF) tend to grow local varieties that are not of export quality (Hass/Fuerte) thus limiting export potential and sales revenue.

Potential Company & Project Overview

- A large-scale avocado farm focusing on the production of Fuerte variety for local consumption and Hass variety for export to Europe.
- Potential locations are Gisagara, Huye, Nyagatare, Nyanza and Ruzizi Districts which have the suitable agronomic conditions for avocados.

Key Products with Potential

- **Fuerte variety:** Currently the dominant variety grown in Rwanda but is losing market share in the European market.
- **Hass variety:** Accounts for 80% of all avocados consumed around the world, including the European market.

Investment Required - 3,696,000,000 RWF

Over 15,000 hectares of SHF lands are used for avocados and with increasing global demand, Rwanda has the potential to expand the export of avocados.

AVOKADO

Yatırım Detayları:

- İhracat kalitesinde Hass çeşidi
- Yerel tüketim için Fuerte çeşidi
- **Gerekli Yatırım: 3.696.000.000 RWF**

Rice Processing

Similar to dairy, rice is an important source of nutrition and a key resource for food security in Rwanda. However, its prioritisation as a key investment opportunity is due to the need for Rwanda to recapture its domestic market given its high import bill.

Potential Company & Project Overview

- The investor is recommended to be an innovative company with expertise in not only processing of rice, but food safety standards, among others.

Key Products with Potential

- Rice Processing
- Rice Straw
- Paddy Field

Investment Required - 7,000,000,000 RWF

Value-added activities in rice is a huge commercial opportunity that has yet to be tapped into its full potential.

PİRİNÇ İŞLEME

Ruanda yüksek miktarda pirinç ithal etmektedir.

Yatırım Detayları:

- Pirinç işleme tesisi
- Katma değerli ürünler
- **Gerekli Yatırım: 7.000.000.000 RWF**

High Value Floriculture Farms

With year-long temperate climate and high elevation, Rwanda has the ideal climate for high-value flower farming. Additionally, with government-owned Bella Flowers establishing the value chain, Rwanda should attract more investors into this industry.

Potential Company & Project Overview

- An integrated floriculture farm growing high value produce such as live plants, cut flowers and foliage with plans to export.
- Careful selection and cultivation of products with comparative advantage in contrast to the neighbouring countries.

Key Products with Potential

- Agapanthus blue & white
- Tuberose
- Erygium
- Craspedia
- Ami visnaga
- Crocosmia
- Arabicum
- Buplerium

Investment Required - 2,545,000,000 RWF

Expansion of floriculture will enable Rwanda to participate in a niche, high-value industry and increase exports.

YÜKSEK DEĞERLİ SÜS BİTKİLERİ

Ruanda'nın iklimi yüksek değerli çiçek üretimi için ideal olduğu için yüksek potansiyel barındırmaktadır.

Yatırım Detayları:

- Kesme çiçek ve süs bitkileri
- İhracata yönelik üretim
- **Gerekli Yatırım: 2.545.000.000 RWF**

Integrated Poultry Farm

In 2015, Rwanda imported 2,960 tonnes of chicken meat, 16% of the country's demand. In the same year, exports reached 1,480 tonnes (accounting for the 8% of the national demand), demonstrating a need for increased domestic production.

Potential Company & Project Overview

- Farms that primarily conduct a poultry meat producing and processing business and be vertically integrated to ensure that all aspects of the value chain can be capitalised on.

Key Products with Potential

- Hatchery
- Broiler
- Feed Mill
- Rendering
- Poultry Products
- Eggs

Farms are planned to be a vertically integrated operation with 6 key business lines.

Investment Required - 11,200,000,000 RWF

With a growing population, and growing domestic and regional demand, much potential can be explored in expanding poultry products.

ENTEGRE KÜMES HAYVANI ÇİFTLİĞİ

Yatırım Detayları:

- Dikey entegre tesis (yem üretiminden işlemeye)
- **Gerekli Yatırım: 11.200.000.000 RWF**

Integrated Fish Farms

Rwanda targets to produce 112,000 tonnes of fish per year by 2024 against actual 36,000 tonnes of fish production in 2020. Currently, per capita fish consumption is only at 2.5kg and Rwanda imports 45% of its fish.

Potential Company & Project Overview

- Vertically integrated aquaculture farm with fish feed mills, hatchery, cage farm, processing unit and trading network.

Key Products & Expected Production Capacity

- Hatchery
- Farms
- Packing Centres
- Processing Centre
- Distribution

Investment Required - 12,000,000,000 RWF

Setting up a mass production fish farm will increase domestic supply.

ENTEGRE BALIK ÇİFTLİĞİ

Ruanda balık ihtiyacının %45'ini ithal ettiği için potansiyelli ürünler arasındadır.

Yatırım Detayları:

- Kapsamlı su ürünleri tesisi
- 2024 hedefi: 112.000 ton/yıl
- **Gerekli Yatırım: 12.000.000.000 RWF**

Integrated Beef Farm

Rwanda targets to grow from producing 168,687 metric tonnes of meat products in 2020 to producing 215,058 metric tonnes of meat products per year by 2024.

Potential Company & Project Overview

- Farms that primarily conduct a meat producing and processing business and be vertically integrated to ensure that all aspects of the value chain can be capitalised on.

Key Products with Potential

- Breeding
- Feed Lot
- Feed Mill
- Abattoir
- Rendering
- Tannery

The farm is planned to be a vertically integrated operation with 6 key business lines.

Investment Required - 15,000,000,000 RWF

Opportunity to increase the exports of beef and other associated value-added products.

ENTEGRE SIĞIR ÇİFTLİĞİ ve ET KOMBİNE TESİSİ

Yatırım Detayları:

- Siğir yetiştiriciliği ve işleme
- Deri işleme dahil

- Gerekli Yatırım: 15.000.000.000 RWF

Organic Fertiliser Production

In 2019, Rwanda's imports of fertiliser amounted to USD 49.6 million, highlighting the need to reduce import reliance by attracting private investments in producing fertiliser locally, as per MINAGRI National Fertiliser Policy.

Potential Company & Project Overview

- An organic fertiliser production plant
- The investor will possess the technology to produce organic fertilisers from organic waste that can increase the productivity of the agriculture sector while enhancing soil health.

Key Products with Potential

- Organic waste
- Organic fertiliser

The company will focus on converting organic waste (e.g. poultry feathers, animal bones, skins) into 20 mil liters of organic fertiliser per annum.

Investment Required - 25,690,000,000 RWF

Domestic production of fertiliser would enhance Rwanda's agricultural productivity, food security and reduce reliance on imported and chemical fertilisers.

ORGANİK GÜBRE ÜRETİMİ

2019'da 49,6 milyon \$ gübre ithalatı yapıldığı için için potansiyelli ürünler arasındadır.

Yatırım Detayları:

- Organik atıklardan gübre üretimi
- Yıllık 20 milyon litre kapasite

- Gerekli Yatırım: 25.690.000.000 RWF

Seed Multiplier Company

Agriculture in Rwanda still heavily relies on traditional seeds which contributes to lower yield per harvest and makes their produce vulnerable to diseases. Seed multipliers are crucial to scale up new disease-resistant crops that are also more productive. Additionally, more seed multipliers are required to liberalise the industry to ensure competitive pricing.

Potential Company & Project Overview

- A seed multiplier company focusing on scaling up seeds that are more resilient and productive for crops that are traditionally farmed and important for Rwandan food security.
- Crops to be focused on are staple crops and high value export crops.

Key Products with Potential

- Maize
- Cassava
- Peas
- Beans

Investment Required - 2,500,000,000 RWF

The market is vast for seed multiplier companies.

TOHUM ÇOĞALTMA

Pazar Analizi: Geleneksel tohumlar verimi düşürüyor.

Yatırım Detayları:

- Hastalığa dayanıklı tohum üretimi
- Mısır, manyok, bezelye, fasulye

- Gerekli Yatırım: 2.500.000.000 RWF

5.3. RUANDA'DA SANAYİ/ÜRETİM/İMALAT SEKTÖRÜ

Ruanda'da üretim sektörü, son 5 yıllık dönemde %21,5'lik yıllık büyüme oranıyla GDP'ye %9,9 oranında katkı sağlamıştır. 2011'de Ulusal Sanayi Politikası'nın kabul edilmesinden bu yana, Made in Ruanda politikası, Girişimcilik Geliştirme Politikası (EDP), Yurtiçi Pazarı Geri Alma Stratejisi, Ulusal İhracat Stratejisi, KOBİ stratejisi ve Sınır Ötesi Ticaret stratejisi gibi çeşitli kritik politika müdahaleleri ve stratejileri geliştirilmiştir. Made in Ruanda politikası, yerel katma değeri %30 ve üzerinde olan kamu alım ihalelerinde diğer tekliflere oranla %15 öncelik tanımaktadır. Ruanda'da üretim alanında fırsatlar başlıklar halinde aşağıdaki gibidir.

Manufacturing Opportunities

	Bricks
	Steel
	Wooden Furniture
	Electric Bus
	Banana Fabric Packaging
	Hand Tools
	Footwear
	Ceramics
	Granite Tiles
	Strawboard Panels
	Stove Manufacturing

	Wood
	Pipes
	Straw Walls
	Generic Drugs
	Toilet Paper
	Insecticides
	Paints & Varnishes
	Glassware
	Glass Bottle
	Bedding

- Tuğla,
- Çelik,
- Ahşap Mobilya,
- Elektrikli Otobüs,
- Paketleme,
- El Gereçleri,
- Ayakkabı,
- Seramik,
- Granit Fayans,
- İlaç,
- Tuvalet kâğıdı,
- Boru,
- Boya,
- Cam Eşya,
- Yatak Takımları vb.

Silk Production

In 2019, Rwanda started to export silk and the value has since grown to USD 387,000 in 2021. In 2022, the production and export is expected to decline, owing to an exit of a major silk company in the country – leaving a significant opportunity for investment.

Potential Company & Project Overview

- Farm and production facility focusing on the development of and value-added activities of silk.
- The investors will have access to local sericulture farms via cooperatives in Rwanda.

Key Products with Potential

Silk will be processed with a potential capacity of 60 metrics tonnes annually to products such as raw silk and silk sheets. Value-added production can also be explored including clothing, beddings, and home decorations.

Investment Required - 10,000,000,000 RWF

There is a significant commercial opportunity in both the development of raw silk and value-added production.

Glass Manufacturing

Rwanda is currently in the midst of rapid infrastructure development; however, the country is importing most materials needed for construction, driving up costs. Setting up local manufacturers of construction materials will not only reduce costs of construction but reduce the trade deficit gap given the high demand of construction materials in the country.

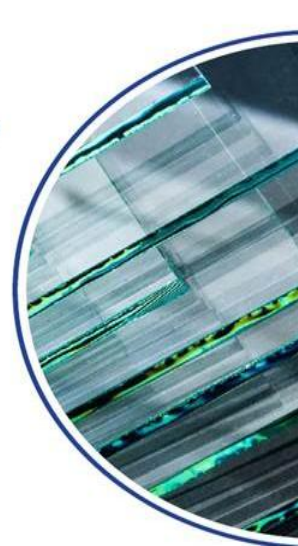
Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in glass manufacturing leading to the establishment of a glass manufacturing facility, particularly for flat and float glass for construction.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency, production capacity to meet local and regional demand with the use of less energy.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of glass with an aim to meet local and potentially regional demand.

Investment Required - 150,000,000,000 RWF

İPEK ÜRETİMİ

Ruanda'nın ipek ihracatı 2021'de 387.000 \$'a ulaşmıştır, ancak 2022'de büyük bir şirketin çekilmesiyle üretim düştüğü için büyük potansiyel barındırmaktadır.

Yatırım Detayları:

- Ham ipek ve ipek kumaş üretimi

- Yıllık 60 ton kapasite

- Gerekli Yatırım: 10.000.000.000 RWF

CAM ÜRETİMİ

Ruanda, hem düz cam hem de ambalaj camı üretimi için gerekli ham maddelerin %70'ini oluşturan 60 milyon tonluk önemli kumtaşı yataklarına sahiptir. Hazır bulunan bu ham maddeler, bir cam üretim tesisi kurmak için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Yatırım Detayları:

- Düz ve float cam üretimi

- Yerel ve bölgesel talebi karşılama

- Gerekli Yatırım: 150.000.000.000 RWF

Furniture Manufacturing

A substantial number of furniture is being imported to Rwanda while these products are possible to be manufactured locally, resulting in a heavy reliance on imported furniture. Increasing the competitiveness of Rwandan-made furniture products will allow for a greater demand and production of furniture as well as increasing the quality of furniture manufactured in locally while reducing the trade deficit.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in furniture manufacturing leading to establishments of more furniture factories.
- The factory will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency to produce furniture for homes, offices and schools.

Key Products with Potential

- Sofa
- Chairs
- Tables

Investment Required - 2,400,000,000 RWF

MOBİLYA ÜRETİMİ

Mobilya ithalatına bağımlılık yüksek olduğu için büyük potansiyel barındırmaktadır.

Yatırım Detayları:

- Ofis, ev ve okul mobilyaları
- Modern üretim teknikleri

- Gerekli Yatırım: 2.400.000.000 RWF

Veterinary Drug Manufacturing

Veterinary drugs are important in keeping animals healthy and prevent the spread of diseases to protect human health. These drugs are currently being imported. Local production of these veterinary drugs can serve as import substitution, which is important since there is growing demand for poultry and meat in Rwanda.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in the manufacturing of veterinary drugs specifically for cows, goats, pigs and chickens leading to the establishment of a drug-making facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency and production capacity of veterinary drugs at an affordable price and acceptable quality.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of veterinary drugs for cows, goats, pigs and chickens with an aim to meet local and regional demand.

Investment Required - 7,322,000,000 RWF

VETERİNER İLAÇLARI ÜRETİMİ

Hayvan sağlığı ilaçları tamamen ithal edildiği için büyük potansiyel barındırmaktadır.

Yatırım Detayları:

- Sığır, keçi, domuz ve tavuk ilaçları
- Uygun fiyatlı yerel üretim

- Gerekli Yatırım: 7.322.000.000 RWF

HİJYEN ÜRÜNLERİ

Diaper Manufacturing

The estimated size of the market demand for cleaning and hygiene products is about US\$10m. With majority of the market being untapped, increasing production of locally made hygiene and cleaning products can pose as a new opportunity for Rwanda.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in diaper manufacturing leading to the establishment of a diaper-making facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency to produce diapers for both babies and adults.

Key Products with Potential

- Baby Diapers
- Adult Diapers

Production will focus on the production of both baby and adult diapers with an aim to meet local and potentially regional demand.

Investment Required - 5,400,000,000 RWF

a) Bebek/Yetişkin Bezi

- Pazar: 10 milyon \$

- Yatırım: 5.400.000.000 RWF

b) Ped Üretimi

- Pazar: 8 milyon \$

- Yatırım: 4.200.000.000 RWF

Soap Manufacturing

The estimated size of the market demand for cleaning and hygiene products is about US\$40m. With majority of the market being untapped, increasing production of locally made hygiene and cleaning products can pose as a new opportunity for Rwanda.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in soap manufacturing leading to the establishment of a soap-making facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency of soap-making instead of traditional methods.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of soaps with an aim to meet local and potentially regional demand.

Investment Required - 2,523,000,000 RWF

c) Sabun Üretimi

- Pazar: 40 milyon \$

- Yatırım: 2.523.000.000 RWF

d) Deterjan Üretimi

- Pazar: 30 milyon \$

- Yatırım: 2.300.000.000 RWF

Paper/Cardboard Packaging Manufacturing

Rwanda currently imports most of the packaging materials needed in country. In line with the Government's goals to reduce single use plastic, other alternative packaging material options need to be domestically produced to meet local demand.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in paper manufacturing leading to the establishment of a paper-making facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency and production capacity of papers which will subsequently be made into packaging materials to meet local and regional demand.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of paper or cardboard meant for packaging with an aim to meet local and regional demand.

Investment Required - 4,840,000,000 RWF

AMBALAJ ÜRETİMİ

a) Kağıt/Karton

- Plastik Ruanda pazarında yasaklanmış mallar kategorisinde olduğu ve ambalaj olarak kağıt ve karton kullanıldığı için potansiyel barındırmaktadır.

- Yatırım: 4.840.000.000 RWF

Biodegradable Packaging Manufacturing

Rwanda currently imports most of the packaging materials needed in country. In line with the Government's goals to reduce single use plastic, other alternative packaging material options need to be domestically produced to meet local demand.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in packaging manufacturing leading to the establishment of a biodegradable-packaging facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing to increase efficiency and production capacity of biodegradable packaging materials to meet local and regional demand.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of biodegradable packaging material with an aim to meet local and regional demand.

Investment Required - 5,600,000,000 RWF

BİODEGREDABLE PAKET ÜRETİMİ

Çevreye zarar vermeden toprakta çözünebilen çevre dostu üretim

- Yatırım: 5.600.000.000 RWF

TV Manufacturing

TV manufacturing is a new initiative for the Government of Rwanda, where existing assembling companies are encouraged to expand to include TV manufacturing to increase accessibility to televisions in the country. Increasing the accessibility of TVs will allow for a greater connectivity and spreading of information to the population of Rwanda, while contributing to the economy.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in TV-making leading to the establishment of a TV manufacturing factory.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing in increasing efficiency to produce affordable TVs for households.

Key Products with Potential

Production will focus on the production of TVs with an aim to meet local demand and increase accessibility of TVs to Rwandans.

Investment Required - 4,500,000,000 RWF

ELEKTRONİK ÜRETİMİ

TV Üretimi

- Yerel erişimi artırma

- Yatırım: 4.500.000.000 RWF

Cotton Processing & Garment Manufacturing

The textile and apparel industry in Rwanda is small with only one major textile manufacturing company and a number of sizable small to medium scale operators. Rwanda currently imports most of its garments and textiles, and thus expanding this sector will allow for import substitution to satisfy local demand.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in the processing of cotton and subsequent garment manufacturing leading to the establishment of a factory which covers the whole value chain.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing in increasing efficiency to produce cotton and manufacture garments.

Key Products with Potential

Production will focus on the processing of cotton and production of garments with an aim to meet local and potentially regional demand.

Investment Required - 6,704,000,000 RWF

TEKSTİL VE KONFEKSİYON

-Pamuk İşleme ve Giyim

- Tüm değer zincirini kapsayan tesis

- Yatırım: 6.704.000.000 RWF

Electric Cars Assembly

Rwanda has introduced the use of Electric Vehicles (EV) as part of its efforts to protect the environment and cut fuel costs in alignment with its reputation of being known for its environmental initiatives. However, majority of EVs are currently being imported due to logistical challenges and scarcity of widely-available electrical vehicle parts to assemble or manufacture. An additional motorcycling factory would allow for import substitution and eventually the reduction of the trade deficit.

Potential Company & Project Overview

- This project will promote business opportunities in electric cars manufacturing leading to the establishment of an EV (car) facility.
- The facility will envision to adopt latest practices in manufacturing in increasing efficiency to produce electric cars for exports and local consumption.

Key Products & Expected Production Capacity

Production will focus on the production of electric motorcycles with an aim to meet local and potentially regional demand

Investment Required - 40,000,000,000 RWF

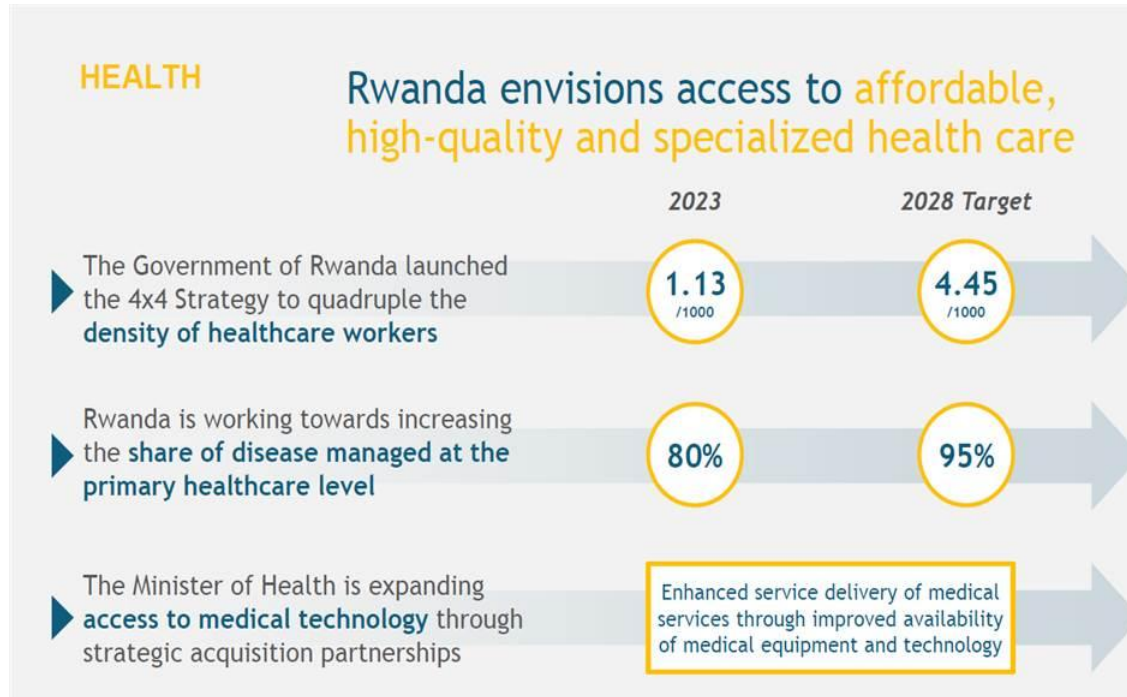
ELEKTRİKLİ ARABA PARÇALARI

Elektrikli araç üretiminde hem ihracat hem de yerel tüketim için EV (otomobil) tesisi ihtiyacı vardır. Lojistik zorluklar ve yaygın olarak bulunabilen elektrikli araç parçalarının eksikliği nedeniyle şu anda elektrikli araçların çoğu ithal edilmekte olduğu için potansiyeli yüksektir.

- Yatırım: 40.000.000.000 RWF

5.4.RUANDA'DA SAĞLIK SEKTÖRÜ

Ruanda, şu anda 1280 sağlık ocağı, 520 sağlık merkezi, 57 hastane ve 5 ulusal sevk hastanesinden oluşan bir sağlık kamu hizmeti sistemi işletmektedir. Ruanda ayrıca genel hastaneler, özel göz hastaneleri, özel klinikler ve poliklinikler, diş klinikleri ve dispanserlerin bulunduğu canlı bir özel sağlık hizmetleri sektörüne sahiptir. Ruanda, son teknoloji ve özel tıbbi tesislerin cazibesi yoluyla daha iyi sağlık hizmeti sunumunu genişletmeyi ve tıbbi turizmi geliştirmeyi planlamaktadır; bu kapsamda **klinalere, uzmanlık hastanelerine ve teşhis merkezlerine büyük talep ve ihtiyaç bulunmaktadır**. Ayrıca Ruanda'da tıp fakülteleri, hemşirelik paramedikal okulları, tıbbi mühendislik okulları ve e-öğrenme platformları gibi tıp eğitimi ve eğitim enstitülerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda Ruanda hükümeti, en az 50 milyon ABD dolarına eşdeğer bir miktar yatırım yapıldığında **7 yıla kadar kurumlar vergisi muafiyeti** sağlamaktadır. **İlk yıl için %50 hızlandırılmış amortisman oranı** ve **en az 250.000 ABD doları yatırım yapan yabancı şirketlere çalışma testi olmaksızın 3 yabancıyı işe alma izni** verilmektedir. İthal tıbbi ekipmanlarda da vergi muafiyeti bulunmaktadır.

Ruanda Hükümeti, ulaşılabilir ve yüksek kaliteli sağlık hizmetleri sunabilmek için 4x4 Stratejisini başlatmıştır.

Buna göre 2023 yılında 1000 hastaya düşen 1.13 sağlık personeli sayısını 4.45'e çıkarmak istemektedir.

Ruanda, primary (birincil) öneme sahip sağlık hizmetlerinde 2023 yılında %80 olan seviyeyi %95'e çıkarmayı hedeflemektedir.

Sağlık Bakanlığı, ayrıca stratejik satın alma ortaklıkları yoluyla tıbbi teknolojiye erişimi genişletme kararı almıştır.

Kigali Health City

~ Africans spend ~\$1 billion a year on outbound medical treatment.

~ Rwanda is developing a health hub with specialized, high-quality medical services, cutting-edge technology and innovative research in Africa.

~ Ongoing projects include a heart center for cardiac surgeries, IRCAD Africa center for minimally-invasive surgeries & Artificial Intelligence, extension of King Faisal teaching hospital and a center of excellence for infectious diseases.

Investment required:\$ 500M

KİGALİ SAĞLIK ŞEHİRİ PROJESİ

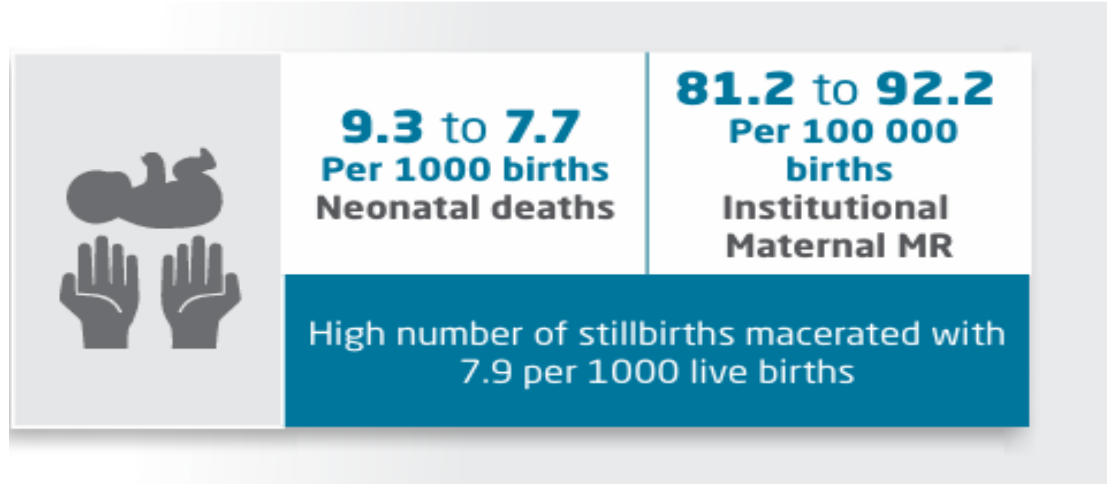
Yukarıda belirtilen stratejiler doğrultusunda bazı projeler ortaya konmuştur.

Afrika, yılda yaklaşık 1 milyar dolarlık tedavi hizmetini yurtdışından karşılamaktadır.

Ruanda ise, bu anlamda bu sağlık hizmetlerini kendisinin verebilmesini teminen, Afrika'da uzmanlaşmış, yüksek kaliteli tıbbi hizmetler, son teknoloji ekipmanlar ve yenilikçi araştırmalara sahip bir sağlık merkezi geliştirmeyi hedeflemektedir.

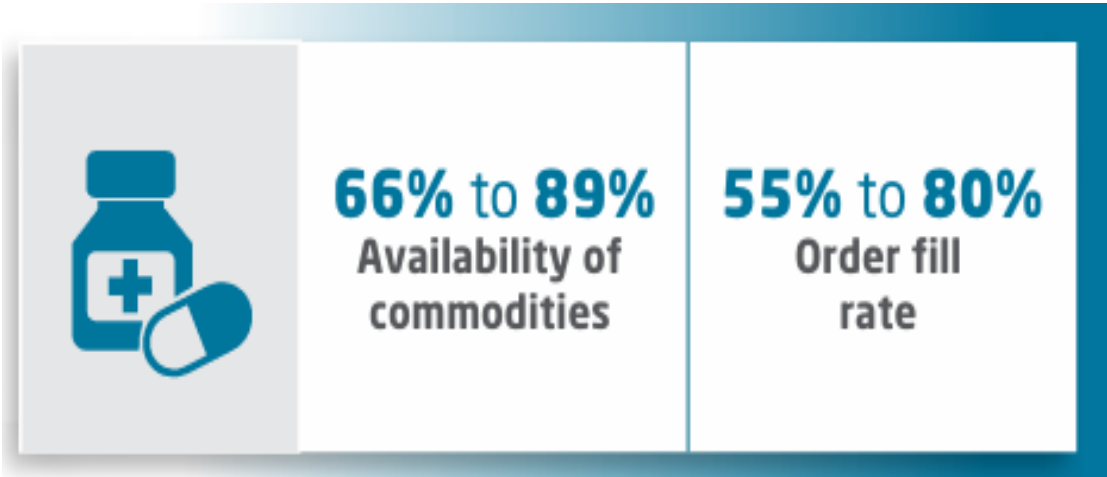
Bu minvalde devam eden projeler arasında kalp cerrahisi alanında bir kalp merkezi, cerrahi ve yapay zeka alanında IRCAD Afrika merkezi, King Faisal eğitim hastanesinin genişletilmesi ve bulaşıcı hastalıklar için bir mükemmeliyet merkezi bulunmaktadır.

Gerekli yatırım miktarı ise 500 milyon dolar

ÇOCUK HASTALIKLARI TEŞHİS MERKEZLERİ VE UZMANLIK HASTANELERİ

Ruanda, sağlık sektörünün gelişmeye başlamasıyla beraber bebek ölüm oranlarını 2015 yılından 2023 yılına kadar her 1.000 doğumda 9.3'ten 7.7'ye düşürmeye başlamıştır. Bu anlamda Ruanda'da çocuk hastalıkları teşhis merkezlerine ve uzmanlık hastanelerine büyük talep ve ihtiyaç bulunmaktadır.

TIBBİ EKİPMAN VE İLAÇ ÜRETİMİ

Ruanda Sağlık sektöründe ihtiyaç duyulan ürünlerin bulunma oranını 2015 yılından 2023 yılına kadar %66'dan %89'a, siparişleri karşılama oranını %55'ten %80'e çıkarmayı başarmıştır.

- Steril tıbbi sarf malzemeleri üretimi
- İlaç fabrikaları
- Tıbbi cihaz montaj tesisleri

DIJİTAL SAĞLIK ÇÖZÜMLERİ

- **Tele-tıp ve e-sağlık** altyapısına yönelik yatırımlar (özellikle kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimin kısıtlı olması nedeniyle).
- **Yapay zeka destekli tanı sistemleri** alanında yatırım fırsatları mevcuttur.

ESTETİK VE PLASTİK CERRAHI

- Estetik ve plastik cerrahi Ruanda'da kişi başı gelirin düşük olması nedeniyle çok gelişmemesine rağmen, özellikle artan orta sınıf ile beraber yatırım fırsatı anlamında büyük fırsatlar barındırmaktadır.

GÖZ HASTALIKLARI UZMANLIK TESHIS MERKEZLERİ

- Ruanda'da 1.2 milyon kişi görme kusurları yaşıyor (WHO verileri).
- Katarakt ameliyatlarına erişim kısıtlı (yılda sadece ~5.000 ameliyat yapılabiliyor) olduğu için büyük yatırım fırsatları barındırmaktadır.
- Ayrıca bağlantılı yan sektörü gözlük sektöründe de üretim tesisi eksikliği nedeniyle yatırım fırsatları barındırmaktadır.

DİŞ HASTALIKLARI UZMANLIK TESHIS MERKEZLERİ

- Ruanda'da şehirli nüfusun, estetik diş tedavilerine (beyazlatma, implant, şeffaf plak) ilgisi arttığı için orta ve lüks diş kliniklerine ihtiyaç artmaktadır.
- Ayrıca bağlantılı yan sektörü diş malzeme sektöründe de üretim tesisi eksikliği nedeniyle yatırım fırsatları barındırmaktadır.

5.5.RUANDA'DA DİJİTAL TEKNOLOJİ SEKTÖRÜ (Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Finansal Hizmetler ve Eğitim Sektörü)

HOME ABOUT PROJECTS SERVICES

Rwanda Digital Acceleration Project (RDAP)

Duration

5 Years

Status

Ongoing

Ruanda, Afrika'nın önde gelen dijital ülkelerinden biri olma hedefi doğrultusunda, Dünya Bankası ve Asya Altyapı Yatırım Bankası tarafından finanse edilen ve 5 yıllık bir proje olan Ruanda Dijital Hızlandırma Projesini(RDAP) kabul etmiştir.

Bu projenin genel hedefi genel hedefi dijital kamu hizmetlerine erişimi artırmak ve dijital inovasyon ekosistemini güçlendirmektir.

Proje, dört entegre ve birbirini güçlendiren bileşen etrafında tasarlanmıştır.

İlk bileşen, dijital erişim ve katılımdır. Aşağıdaki alt bileşenlerden oluşmaktadır: (i) uygun fiyatlı akıllı cihazlara erişim; (ii) herkes için dijital okuryazarlık; (iii) son hız bağlantı erişimi; ve (iv) geniş bant pazarı gelişimi için yasal, düzenleyici ve kurumsal kapasite.

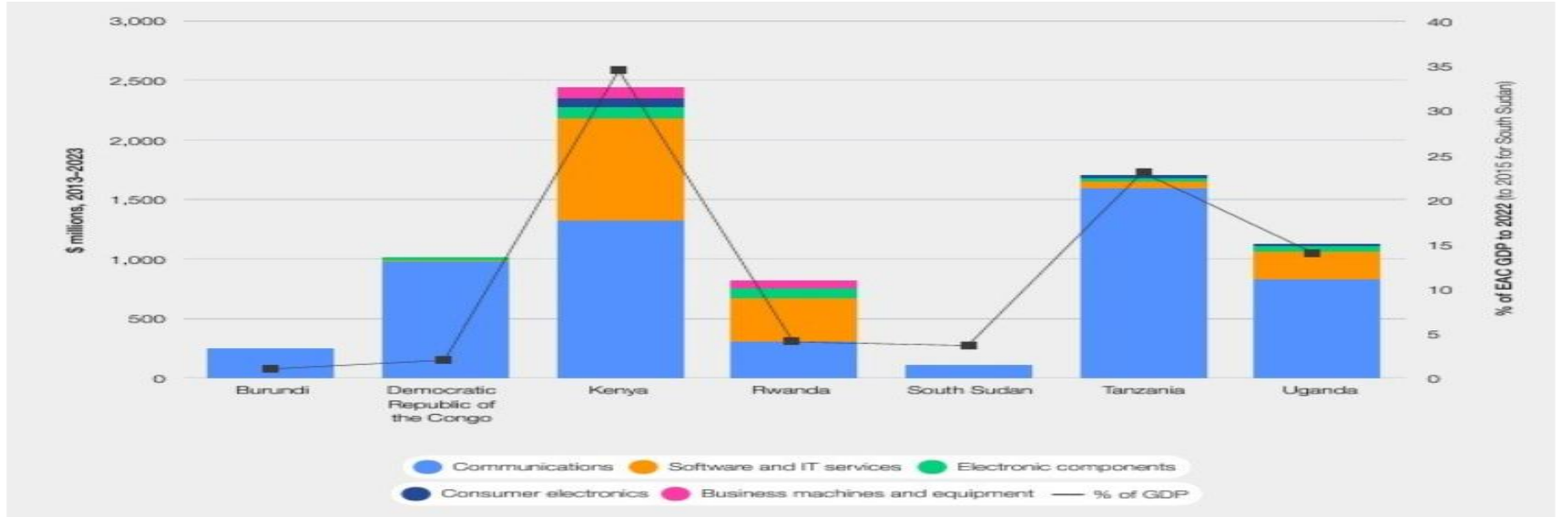
İkinci bileşen dijital kamu hizmeti sunumudur. Aşağıdaki alt bileşenlerden oluşmaktadır: (i) dijital kimlik ve kimlik doğrulama; (ii) hükümet veri yönetimi, paylaşımı ve analitiği; (iii) temel sektörlerdeki e-hizmetler; ve (iv) siber güvenlik dayanıklılığı ve veri koruması.

Üçüncü bileşen, dijital inovasyon ve girişimciliktir. Aşağıdaki alt bileşenlerden oluşur: (i) bölgesel dijital girişimcilik merkezi; ve (ii) dijital ekonomi için yeni nesil yetenekler.

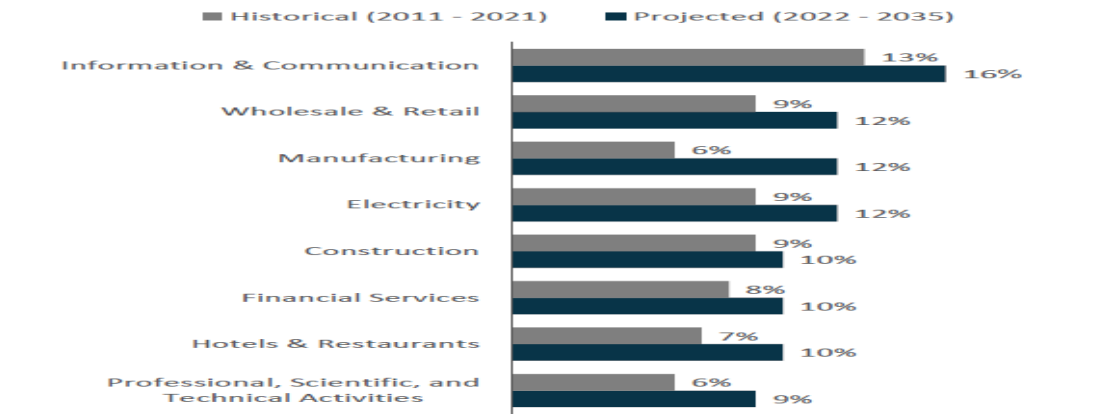
Dördüncü bileşen, proje yönetimidir. Aşağıdaki alt bileşenlerden oluşur: (i) finansal yönetim, (ii) tedarik, izleme ve değerlendirme

Ruanda 2013 ile 2023 yılları arasında, dijital sektörde **819 milyon dolarlık** dört alt sektörde **doğrudan yabancı yatırım (FDI) çekmiştir**. Bu, yatırımcıların Ruanda'nın dijital potansiyeline artan ilgisini yansıttığının göstergesidir. **Yazılım ve BT hizmetleri** en büyük payı (372 milyon dolar, %45) alırken, **telekom ve iletişim** 304 milyon dolar (%37) ile ikinci sırada yer almıştır. **Elektronik bileşenler** (77 milyon dolar) ve **makine-ekipman** (66 milyon dolar) diğer önemli alanlar olmuştur. Bu göstergeler, dijital teknolojileri Ruanda ekonomisi için kilit bir itici güç haline getirmektedir.

Ruanda, önümüzdeki on yılda 2013-2023 performansını aşmayı hedeflemektedir. Daha yüksek bir hedef koyan Ruanda, Dijital Doğrudan Yabancı Yatırım (DFDI) girişimine katılarak (Dijital İşbirliği Örgütü (DCO) ve Dünya Ekonomik Forumu (WEF)) ülkenin dijital doğrudan yatırımlarda tercih edilen bir destinasyon olmasını sağlamıştır. "Silikon Savanası" lakabıyla anılan Kenya, 2023'te dijital sektörde 1,1 milyar dolarlık doğrudan yatırım (FDI) çekerek bölgesel liderliğini sürdürmektedir. Ruanda, dijital ekosistemini güçlendirerek güçlü düzenleyici çerçevesi, politika önceliği ile Doğu Afrika'nın teknoloji merkezi olmayı ve 1 milyar doları aşan doğrudan yatırım (FDI) çekmeyi planlamaktadır.

Rwanda's economic transition is anchored on fast growing sub-sectors

Ruanda, Afrika'da hızla bir teknoloji merkezi (hub) olarak ortaya çıkıyor. Ruanda'nın ekonomik dönüşümünde de 2011-2021 yılları arasında en hızlı büyüyen sektörler arasında ilk sırayı %13'lük büyümeyle **bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü** almıştır. 2022-2035 yılları arasında beklenen büyüme ise %16'dır.

Yine aynı dönemler arasında **finansal hizmetler** ise %8 oranında büyüme kaydetmiş, 2022-2035 yıllarında arasında ise beklenen büyüme %10'dur.

KİGALİ INNOVATION CITY

300 milyon dolarlık Kigali İnovasyon Şehri, Ruanda'yı inovasyon ve teknoloji girişimleri için bir merkez olarak konumlandırarak. Afrika genelinde iş, araştırma ve teknoloji için önde gelen bir merkez yapması planlanmaktadır.

DİJİTAL ALTYAPI

Geniş bant, mobil ağlar ve BT hizmetlerine yatırım, Ruanda'nın bilgi tabanlı bir ekonomi olma vizyonunu desteklemek için çok önemli bir konumdadır.

AKILLI ŞEHİR ÇÖZÜMLERİ

E-yönetim platformlarından sürdürülebilir kentsel planlama çözümlerine kadar kentsel yönetimde akıllı teknolojiler geliştirmek için fırsatlar mevcuttur.

TEKNOLOJİ GİRİŞİMLERİ VE KULUÇKA MERKEZLERİ

Destekleyici bir ekosistem ve fonlara erişimle teknoloji girişimleri Ruanda'da fırsatlar barındırmaktadır.

Ruanda, 2035 yılına kadar üst orta gelirli, 2050 yılına kadar da yüksek gelirli bir ülke seviyesine çıkmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda; **ülke çapında Teknik ve Mesleki Eğitim okullarının altyapı geliştirme ve inşası, işgücü piyasalarının eğitimi programları ve akıllı sınıflar kurma, e-öğrenme ve dijital içerik geliştirme vb.**, yatırım fırsatları sunmaktadır.

Aynı zamanda Ruanda, Dördüncü Sanayi Devrimi Merkezi (C4IR) aracılığıyla **yapay zekaya (AI)** yatırım yapmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun küresel ağının bir parçası olan bu merkez, eğitimin iyileştirilmesi, doğal kaynakların yönetimi ve tarımın modernizasyonu gibi ülkenin en acil zorluklarından bazılarını ele almak için AI inovasyonunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Aynı dinamikte, Kigali'de Norrsken House'un kurulması, ülkenin dijital girişimcilik ekosisteminde bir dönüm noktasını işaret ediyor. Bu inovasyon merkezi, dijital işletmelerin büyümesini teşvik etmek için ortak çalışma alanları, mentorluk hizmetleri ve fon fırsatları sunarak yerel ve uluslararası girişimleri desteklemeyi amaçlıyor. Bu tür girişimler, Ruanda'nın bölgesel bir teknoloji merkezi olarak konumunu güçlendirme ve girişimler, işletmeler ve yatırımcılar arasındaki iş birliklerini kolaylaştırma arzusuyla örtüşmektedir. Tüm bu girişimler dijital teknolojideki boşlukları kapatmayı ve Ruanda'yı Doğu Afrika'da dijital gelişimde kilit bir oyuncu olarak konumlandırmayı amaçlıyor. Ülke, büyüyen bağlantı, elverişli bir yasal çerçeve ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri gibi güçlü yanlarını kullanarak dijital sektörde daha fazla doğrudan yabancı yatırım (FDI) çekmeyi hedeflemektedir.

Ruanda, Afrika'da **tarım sektöründe dijital dönüşümü** başlatan ilk ülkelerden biridir. RSA tarafından geliştirilen Ruanda Toprak Bilgi Sistemi (RWASIS) çiftçilere ayrıntılı toprak verileri, ürün tavsiyeleri ve erozyon içgörülerini sağlamaktadır. Uzun teknolojiyle güçlendirilmiş bilgili karar alma ile Ruanda, çiftçilere üretkenliği ve sürdürülebilirliği artıran veri odaklı içgörüler sağlamaktadır. Bu girişimler Ruanda'nın ileri görüşlü dijital dönüşüm yaklaşımını vurgulamaktadır.

Ruanda'nın digital dönüşümünü yönlendiren bir diğer sektör ise **Afrikanın en büyük otonom tıbbi malzeme teslimat sistemidir**. Ve uzak bölgelere tıbbi malzeme teslimatında uzmanlaşmıştır. İnsansız hava araçlarıyla (Kaliforniya merkezli bir şirket olan Zipline), bin tepeli ülke olarak nitelendirilen Ruanda topografyasının temel tıbbi malların karayoluyla taşınmasını zorlaştırdığı bir ülkede kritik öneme sahiptir. Kan dahil tıbbi malzemelerin ulaşılması zor bölgelere 40 dakikadan kısa sürede ulaştırılabilmektedir. Normalde karayoluyla saatler sürmektedir. Muhanga ve Kayonza şehirlerinde iki fırlatma sahası bulunan Zipline dronları, ülkenin başkenti Kigali'nin dışına gönderilen kan tedariklerinin dörtte üçünü 400'den fazla hastane ve kliniğe paraşütle

bırakmaktadır. Ruanda'nın Afrika'nın Silikon Vadisi olma hedefi stratejik politikalar ve yatırımlarla desteklenen somut bir hedeftir. Bu anlamda da bu alanda önemli fırsatlar bulunmaktadır.

Ruanda'nın dijital dönüşümünde yatırım yaptığı alanlardan diğeri de **“Otomatik Çok Modlu ve Modüler Biyometrik Kimlik Doğrulama Sistemi'dir**. Projei denetleyen kurum olan Ruanda Bilgi Toplumu Kurumu (RISA), Nisan 2025'te teklif davetini duyurmuştur. Sözleşme, iki yıl içinde tamamlanması gereken biyometrik sistemin tasarımını, tedarikini ve kurulumunu içermektedir. İlk geliştirme için dokuz ay ve uygulama sonrası destek için 15 ay. İhale, Ruanda'nın e-tedarik platformu üzerinden 7 Mayıs 2025'te kapanacaktır

Ruanda Uzay Ajansı (RSA), şehir planlamasını ve tarımını iyileştirmek için son teknoloji uzay teknolojisini de kullanmaya başlamıştır.

Başkent Kigali'de, Dünya Gözlem (EO) uygulamaları ile yetkisiz inşaatları takip etmeye, binaların şehrin ana planıyla uyumlu olmasını sağlamaya, zamandan, maliyetten ve kaynaklardan tasarruf etmeye başlamıştır.

And is home to **Africa's top universities**

Changing the way health care is delivered around the world

Educating and empowering the next generation of African engineers

Specializes in conservation agriculture and One Health principles

Preparing students to make an impact as leaders

Ayrıca **yabancı üniversitelerin Ruanda'da kampüs açmaları** teşvik edilmektedir. Bu teşvikler nedeniyle, Ruanda'da Carnegie Mellon Üniversitesi, Global Health Equity Üniversitesi, RICA ve Afrika Leadership Üniversitesi kampüsler açmışlardır.

Özel ve devlet üniversitelerinde öğrenci yurtları inşa etme ve yönetme fırsatları vardır. En az 50 milyon ABD doları tutarında yatırım yapıldığında 7 yıla kadar kurumlar vergisi muafiyeti sağlanmaktadır.

İlk yıl için %50 oranında hızlandırılmış amortisman oranı, en az 250.000 ABD doları yatırım yapan yabancı şirketlere, çalışma testi (labor test) olmaksızın 3 yabancıyı işe alma izni verilmektedir.

Teknik ve Mesleki Eğitim eğitim materyalleri için KDV muafiyeti sunulmaktadır. Ayrıca, akıllı sınıflar, e-öğrenme, dijital içerik geliştirme, her düzeyde Bilgi Teknolojileri alanında öğretmen eğitimi alanlarında yatırım fırsatları bulunmaktadır.

Diğer taraftan, kayıtlı BT firmalarına %15'lik bir kurumlar vergisi oranı bulunmakta olup üretim veya hizmetlere yapılan önemli yatırımlar (50 milyon doların üzerinde) için yedi yıla kadar potansiyel vergi tatilleri vardır.

Yatırımcılar, belirli BT ekipmanlarında KDV muafiyetlerinden yararlanabilir ve olağan işgücü piyasası değerlendirmeleri olmadan oturma izni alabilir ve yabancı çalışanları işe alabilmektedir.

Ruanda, finansal katılımı ve verimliliği artırmanın bir yolu olarak finansal teknolojiyi (**FinTech**) Afrika'da en çabuk benimsemiş ülkelerdendir. Ruanda'nın finans sektörü, giderek daha fazla yerel ve uluslararası yatırımcı çeken istikrarlı ve modern bir ortam tarafından yönlendirilen bir dizi yatırım fırsatı sunmaktadır. Mobil bankacılık ve çevrimiçi ödeme sistemleri dahil olmak üzere dijital finansal hizmetlere yapılan yatırımın, hükümetin nakitsiz bir ekonomiye doğru ilerlemesiyle desteklenmesi beklenmektedir.

FinTech ve Dijital Finans sektöründe, %15 tercihli kurumlar vergisi oranı, Temettü, faiz ve telif ödemeleri üzerinde %0 tercihli stopaj vergisi, lisanslı mikrofinans kuruluşları, lisanslarının tarihinden itibaren beş (5) yıllık bir süre için kurumlar vergisi tatili, Finansal hizmetlerde kayıtlı bir yatırımcının sermaye kazancı vergisi ödememesi gibi teşvikler vardır.

Ruanda'nın bankacılık sektörü iyi sermayelendirilmiştir ve toplam finans sektörü varlıklarının %66,1'ini oluşturmaktadır. Uluslararası bankaların büyük projeleri kolaylaştırabilecek ve ticaret finansmanı ve varlık yönetimi gibi hizmetler sağlayabilecek temsilcilik ofisleri kurma gibi fırsatları vardır. **Ayrıca, kırsal alanlarda finansal katılımı artırmak için ticari bankacılık ürünlerine ve hizmetlerine olan ihtiyaç artmaktadır.**

Insurance tech

In general, the insurance sector is still underdeveloped. The increasing amount of data collected through the digitisation of traditional sectors, especially in agriculture, is expected to increase the offering of insurance products. Furthermore, the overall uptake of insurance is growing in Rwanda.

This in turn creates opportunities for digital insurance products and services.

SİGORTA TEKNOLOJİSİ (INSURTECH)

Ruanda'da, sigorta sektörü hala gelişmekte olan bir aşamadır. Geleneksel sektörlerin dijitalleşmesiyle, özellikle tarım alanında toplanan veri miktarının artması, sigorta ürünlerinin çeşitliliğinin artmasını beklenmektedir. Ayrıca, Ruanda'da sigorta kullanımı genel olarak artış göstermektedir. **Bu durum, dijital sigorta ürünleri ve hizmetleri için fırsatlar yaratmaktadır.**

Wealthtech

Currently there is limited to no provision of capital market products and wealth management services in Rwanda. Offering these products and services is part of the mandate of KIFC. Furthermore, the KIFC aims to attract investments to Rwanda which can create a slipstream of opportunities for wealthtech companies.

The provision of wealthtech solutions is expected to rise, following the trend seen throughout the continent.

SERVET TEKNOLOJİSİ (WEALTHTECH)

Şu anda Ruanda'da sermaye piyasası ürünleri ve varlık yönetimi hizmetleri ya çok sınırlıdır ya da hiç yoktur. Bu ürün ve hizmetlerin sunulması, wealthtech şirketleri için bir dizi fırsat yaratabilmektedir.

Wealthtech çözümlerinin sunumunun, kıta genelinde görülen eğilime paralel olarak artması beklenmektedir.

Regtech and cybersecurity

With the growing adoption of digital technologies, the need for compliance related technology is increasing (e.g., complying with financial regulation, data compliance and protection).

This leads to opportunities within regtech and cybersecurity. Especially the latter is often seen as a lacking aspect within economies that experience rapid digital transformation.

Business process outsourcing (BPO)

Although BPO services are not always directly linked to the financial industry, it is worth mentioning in the context of Rwanda. The RDB expects the BPO segment to see the largest growth rates within the countries' ICT sector in the coming years.

The GoR is working on improving competitiveness of Rwanda to attract more BPO companies, providing clear opportunities to tap into.

Data analytics

The digital transformation of the Rwandan economy and financial industry is accompanied by an increasing amount of (financial) data. However, sector observers mentioned that this wealth of data is being analysed only to a limited extent (e.g., mobile money user data).

This trend provides opportunities for businesses specialised in (financial) data analysis or software developers active in the field of data analytics.

SİBER GÜVENLİK ve DÜZENLEYİCİ TEKNOLOJİ (REGTECH)

Dijital teknolojilerin benimsenmesinin artmasıyla birlikte, uyumla ilgili teknolojilere olan ihtiyaç da artmaktadır (örneğin, finansal düzenlemelere uyum, veri uyumu ve koruması). Bu durum, regtech ve siber güvenlik alanlarında fırsatlar doğurmaktadır. Özellikle siber güvenlik, hızlı dijital dönüşüm yaşayan ekonomilerde genellikle eksik görülen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

İŞ SÜRECİ DIŞ KAYNAK KULLANIMI (BPO)

BPO hizmetleri her ne kadar doğrudan finans sektörüyle bağlantılı olmasa da, Ruanda bağlamında değinmekte fayda var. RDB, önümüzdeki yıllarda ülkenin BİT sektörü içinde en yüksek büyüme oranlarının BPO segmentinde görüleceğini öngörmektedir.

Ruanda Hükümeti (GoR), daha fazla BPO şirketini çekmek için ülkenin rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalar yapmakta ve bu alanda açık fırsatlar sunmaktadır.

VERİ ANALİTİĞİ

Ruanda ekonomisinin ve finans sektörünün dijital dönüşümü, giderek artan miktarda (finansal) veri üretmektedir. Ancak sektör gözlemcileri, bu zengin veri kaynağının yalnızca sınırlı ölçüde analiz edildiğini (örneğin, mobil para kullanıcı verileri) belirtmektedir. Bu eğilim, (finansal) veri analizinde uzmanlaşmış işletmeler veya veri analitiği alanında faaliyet gösteren yazılım geliştiriciler için fırsatlar sunmaktadır.

Capacity building

The limited skill capacity on an institutional and private sector level creates opportunities for businesses involved in capacity building and training activities. A skill gap between ICT graduates and the labour market is highlighted as a major challenge in the country.

The demand for improved skills ranges from advanced digital skills to soft skills which are especially relevant when working in cross-border teams.

Fintech in Agriculture

Fintech solutions are reshaping the provision of financial services in agriculture. Loan management systems, digital overdrafts and payment platforms for agricultural inputs are solutions that increase access to finance and its affordability.

The market for fintech solutions (in)directly in agriculture is not saturated yet and offers opportunities for services such as payments and lending.

KAPASİTE GELİŞTİRME

Kurumsal ve özel sektör düzeyindeki sınırlı beceri kapasitesi, kapasite geliştirme ve eğitim faaliyetleriyle uğraşan işletmeler için fırsatlar yaratmaktadır. BİT mezunları ile işgücü piyasası arasındaki beceri uçurumu, ülkedeki önemli bir zorluk olarak öne çıkmaktadır.

Gelişmiş dijital becerilerden, sınır ötesi ekiplerde çalışırken özellikle önem kazanan sosyal becerilere kadar geniş bir yelpazede **artan beceri ihtiyacı** bulunmaktadır.

TARIMDA FİNTEK

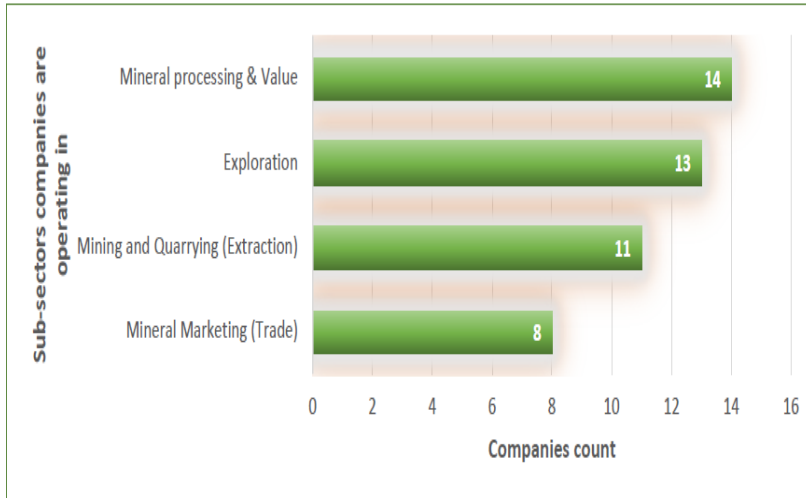
Fintek çözümleri, tarım sektöründe finansal hizmetlerin sunumunu yeniden şekillendirmektedir. Kredi yönetim sistemleri, dijital krediler ve tarımsal girdiler için ödeme platformları, finansmana erişimi ve uygun fiyatlılığını artıran çözümlerdir.

Tarım sektöründe dolaylı olarak fintek çözümleri pazarı henüz doymamış durumda olup, ödeme ve kredi gibi hizmetler için fırsatlar sunmaktadır.

5.6. RUANDA'DA MADENCİLİK SEKTÖRÜ

1920'lerden beri yapılan jeolojik araştırmalar, Ruanda'nın ülke genelinde büyük miktarda kalay, tantal, tungsten (3Ts) ve altın yataklarına sahip olduğunu göstermektedir. Ruanda, büyük miktarda tarihi mineral oluşumuna ve faal madenlere ev sahipliği yapmaktadır. Başlıca emtiaları kasiterit, volframit (%35 ila %70 tungsten derecesi), kolumbit-tantalit (%25 ila %55 arasında değişen Tantal derecesi), doğal altın (%99,999 Au) ve nadir toprak elementleri (REE'ler), beril, lityum içeren mineraller, fosfat mineralleri, değerli taşlar vb. gibi diğer pegmatit ile ilişkili nadir minerallerdir.

Buna ek olarak, ülke amfibolit, granit, kuvarsit, volkanik kayalar, kil, kum ve çakıl gibi endüstriyel minerallere de sahiptir. Turba (elektrik üretimi için kullanılır veya yakacak odun alternatifi olarak işlenir) gibi diğer doğal kaynaklar da bol miktarda bulunmaktadır. Ruanda'daki madencilik faaliyetleri 1930'ların başında başlamış ve o zamandan beri sektör önemli reformlar geçirerek ülkenin en büyük ihracat geliri elde eden sektörlerinden biri haline gelmiştir. 2023 yılına gelindiğinde madencilik sektörü 2017'deki 373,4 milyon dolardan 1,1 milyar dolar ihracat geliri elde etmiştir.

Ruanda'da madencilik sektörü 4 alt sektörden oluşmaktadır.

- 1-Mineral işleme ve değerlendirme
- 2-Keşif
- 3-Maden Çıkarma
- 4-Maden Ticareti

Figure 2: Subsectors in Mining sector

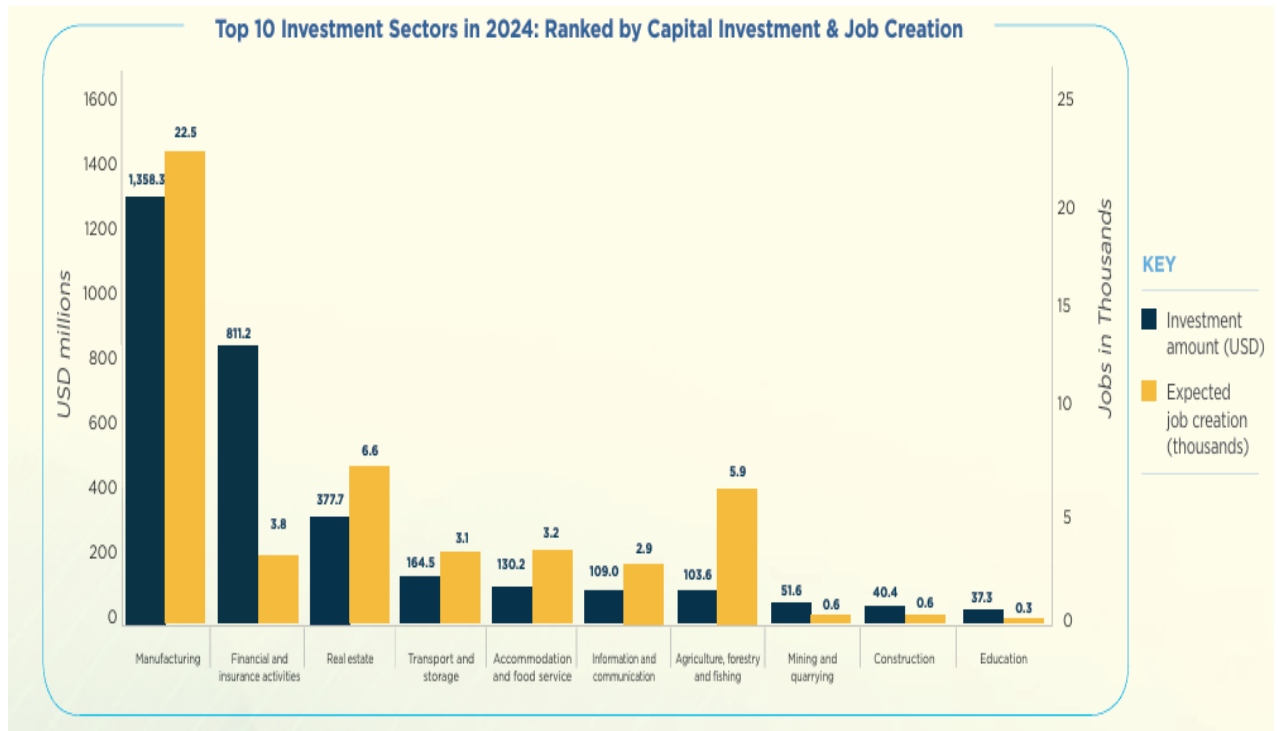
COMBINATION OF REGULATORY BODIES CREATING A TRANSPARENT MINING CODE

Ruanda'da madencilik sektöründeki yasal ve düzenleyici kurumlar **RMB** (Ruanda Maden, Petrol ve Gaz Kurulu), **RDB** (Ruanda Kalkınma Kurulu) ve **REMA** (Ruanda Çevre Yönetimi Kurumu)'dur

Madencilik, ülkenin GSYİH'sine %3 katkıda bulunmaktadır. Diğer sektörlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Her ne kadar katkısı hali hazırda düşük olsa da çok büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Zira madencilik sektörü, turizmden sonra ülkenin ikinci büyük ihracat geliri elde eden sektördür. Madencilik sektörü, son üç yılda Ruanda ekonomisine **1,6 milyar ABD doları katkıda** bulunmuştur.

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere Ruanda'da yatırım, yaklaşık 1.5 milyar dolar ile en çok sanayi/üretim/imalat sektörüne yapılmış olup, madencilik sektörüne 2024 yılında 51.6 milyon dolarlık bir yatırım yapılmıştır.

Ruanda, madencilik sektörünü canlandırmak için **güçlü bir hükümet desteği ve sağlam bir yasal ve düzenleyici bir çerçeve** sunmaktadır.

Dünya Standartlarında **Kalay-Tantal-Tungsten** Maden Bölgesi nin mevcut olması doğrudan küresel pazarlara tedarik sağlama optimizasyon ve genişleme fırsatını göstermektedir.

Önemli Ölçüde Keşfedilmemiş Altın Potansiyeli, "Sondaja Hazır" altın yatakları mevcuttur.

Yüksek Tenörlü Lityum Potansiyeli, Hükümet, KOBİ'lerle büyük ölçekli keşiflerin yoğunlaştığı bölgelerde araştırma yapmakta ve madencilik operasyonlarını desteklemektedir.

Ülkenin madencilik sektörüne yeni girişimciler için acil fırsatlar sunan **Potansiyel Hedef Alan (PHA)** belirlenmiştir.

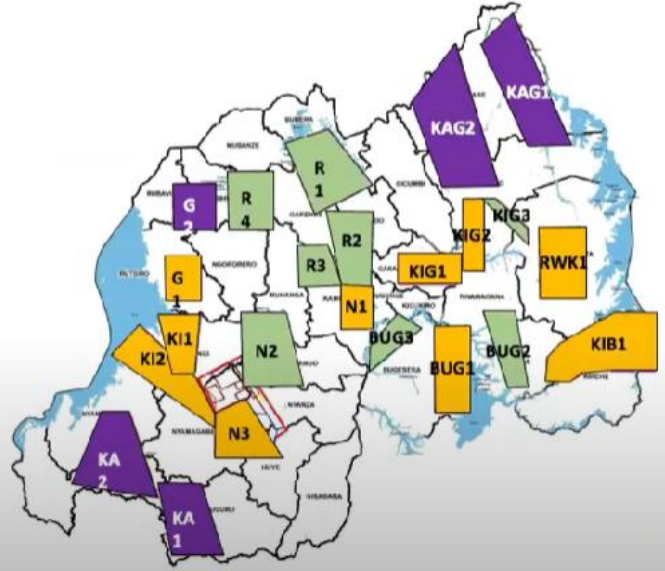
Jeofizik/jeokimya programlarından (bölgesel/yerel) elde edilen veri tabanı mevcuttur.

Mevcut lisans sahipleri potansiyel **iş ortaklıkları (JV)** fırsatları sunmaktadır.

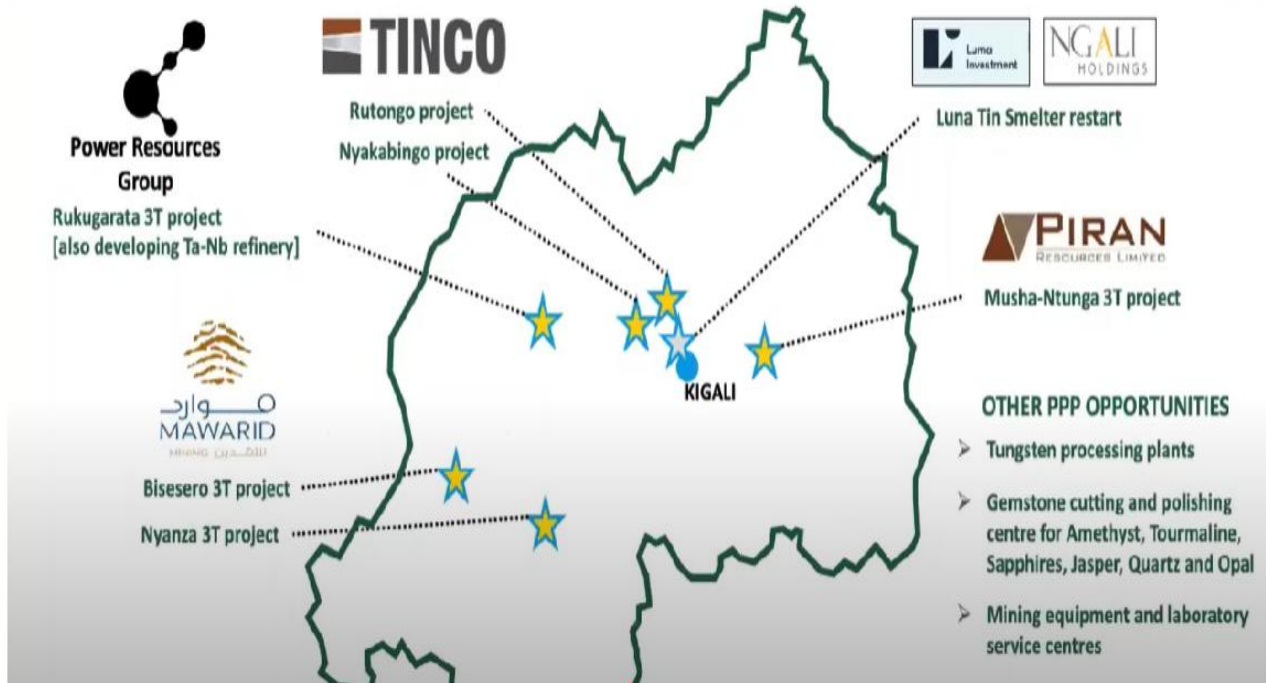
Tungsten işleme tesisleri kurma, değerli taş kesme ve cilalama merkezleri ile madencilik ekipmanları ve laboratuvar hizmet merkezleri kurma fırsatları yer almaktadır.

23 potential target areas ready for investment

Exploration stage	
Advanced	Economic studies, resource estimates, drilling & bulk samples
Intermediate	Trenching, ground geophysics, stream sediments & soils
Early	Airborne geophysics, geological mapping, satellite imagery

Ülkenin madencilik sektörüne yeni girişimciler için acil fırsatlar sunan **23 Potansiyel Hedef Alan** (PHA), erken, orta ve gelişmiş seviyeler şeklinde yukarıdaki şekilde gösterilmiştir.

Hali hazırda **bir çok firma keşif, araştırma ve maden çıkarma faaliyetlerini** Ruanda'da yürütmektedir.

RWANDA'S MINING POLICY FRAMEWORK'S FOCUSES ON THE OPTIMIZATION OF FINANCIAL BENEFITS THROUGH TRANSPARENCY OF TAXES, ROYALTIES AND OTHER PAYMENTS THAT REFLECT THE VALUE OF MINERAL RESOURCES TO SOCIETY

CORPORATE INCOME TAX
30%

ROYALTIES ON BASE METALS
4% ON GROSS VALUE

ROYALTIES ON PRECIOUS METALS
6% ON GROSS VALUE

ROYALTIES ON GEMSTONES
6% ON GROSS VALUE

GOOD ROAD NETWORK ACROSS THE COUNTRY
FURTHER INVESTMENT A KEY PART OF RWANDA'S ECONOMIC
DEVELOPMENT AND POVERTY REDUCTION STRATEGY

KIGALI-DAR ES SALAAM PORT
US\$2.5BN PROJECT TO CONNECT TO TANZANIA'S STANDARD GAUGE LINE, PRESENTLY BEING BUILT IN
TWO PHASES; DAR ES SALAAM TO MOROGORO, AND MOROGORO TO MAKUTUPORA

ENHANCED POWER AVAILABILITY & CAPACITY
INCREASED CAPACITY AND IMPROVED NETWORK RELIABILITY, 'PRODUCTIVE USERS' (INCLUDES
INDUSTRY) USAGE FROM 72% TO 100% AS PART OF THE ENERGY SECTOR STRATEGIC PLAN (ESSP) 2018/19
TO 2023/24

WATER
WIDELY AVAILABLE

Madencilik sektöründe faaliyet gösteren şirketler için kurumlar vergisinde standart oran diğer şirketlerde olduğu gibi %30'tur. (2024 yılı sonu itibarıyla %28'dir.). Değerli metaller için telif hakkı brüt gelirin %6'sı, baz metaller için %4'ü, mücevherler telif hakkı ise brüt gelirin %6'sıdır.

Ruanda'da madencilik sektöründe gerekli olan,

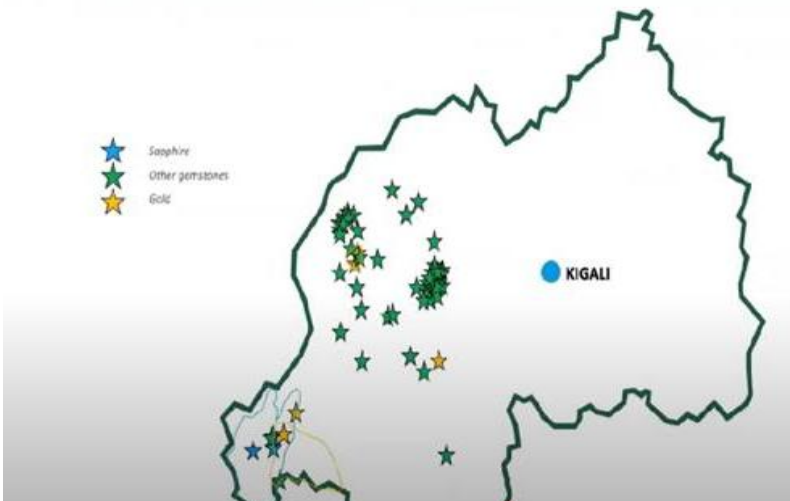
-Ülke çapında iyi durumdaki kara yolu ağının olması,

-Kigali- Darusselam limanına direk bağlantının olması,

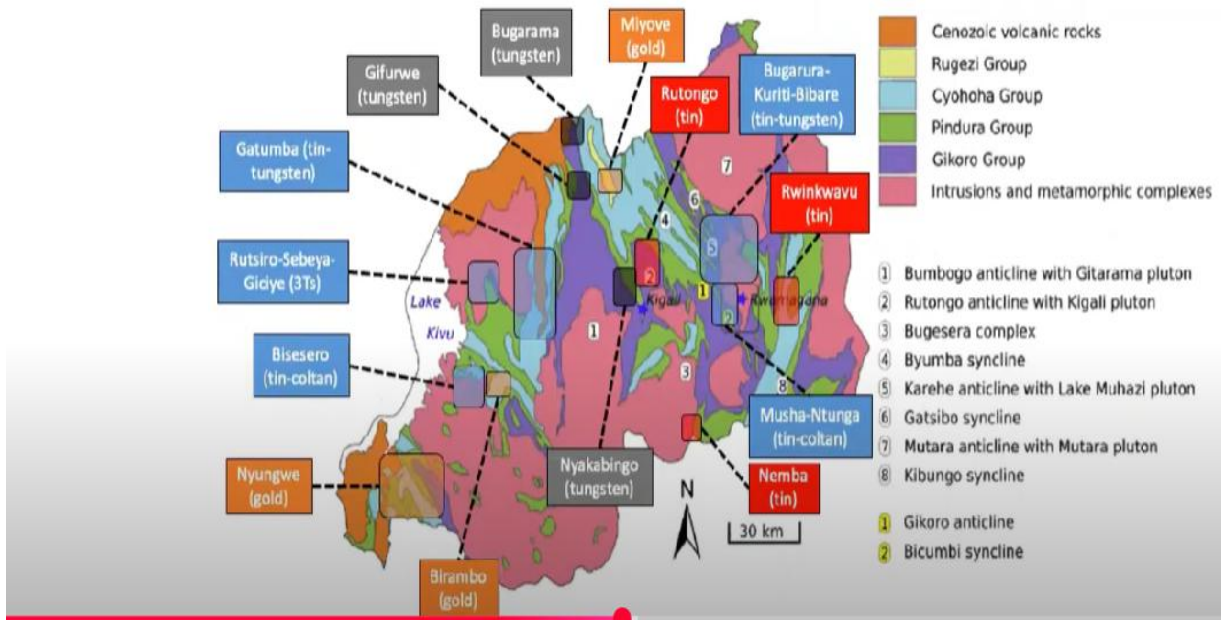
-Gerekli enerji ve suyun ziyadesiyle mevcut olması

büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Growth of Gemstone deposits over the years

Ruanda'daki değerli madenler ve kıymetli mücevher destinasyonları yandaki ve aşağıdaki tablodaki gibidir.

Bin tepeli ülke Ruanda, yukarıda da belirtildiği üzere, çeşitli mineraller ve kayalar açısından zengindir. Bunlara Metalik Cevherler (wolfram, kasiterit, koltan ve altın gibi), Değerli Taşlar (ametist, zümrüt, safir ve yakut gibi), Endüstriyel Mineraller ve Kayalar (granat, muskovit, feldispat ve kaolin gibi) ve Boyut Taşları (granit, dolomit, mermer ve volkanik kayalar gibi) dahildir. Bunlar mücevher, inşaat malzemesi, elektronik, boya, cam, seramik ve çok daha fazla sektörde hammadde olarak kullanılabilmektedir. Ruanda, elektronik üretiminde kullanılan dünya tantalının %9'undan fazlasını üreterek tantalın en büyük küresel üreticileri arasında 3 .sırada yer almaktadır (Avustralya %54, Kongo-Kinşasa %11).

Mining

- ❖ Rwanda possesses huge deposits of tin, tantalum, tungsten (3Ts), and gold across the country.
- ❖ The country is also endowed with industrial minerals such as amphibolite, granite, quartzite, volcanic rocks, clay, sand, and gravel.

Overview

- ☑ Mineral exploration Prospects: recently identifies 54 PTAs offering chances to precisely delineate and quantify mineral resources
- ☑ Mineral value addition
- ☑ Partnership opportunities with local companies
- ☑ Mining equipment and services
- ☑ Gemstone cutting and polishing

Opportunities

Ruanda, ülke genelinde büyük kalay, tantal, tungsten (3T'ler) ve altın yataklarına sahiptir. Ayrıca amfibolit, granit, kuvarsit, volkanik kayalar, kil, kum ve çakıl gibi endüstriyel minerallerle de donatılmıştır.

Mineral keşif potansiyeli: Yakın zamanda belirlenen 54 Potansiyel Hedef Alan (PHA), mineral kaynaklarının kesin olarak tanımlanması ve miktarının belirlenmesi için fırsatlar sunmaktadır. Yatırım fırsatları arasında şu anda Ruanda'nın madencilik sektörü

çoğunlukla gelenekseldir; Sektörü yarı mekanize ve daha sonra endüstriyel seviyeye yükseltmek için **modern teknolojiye ihtiyaç vardır**, sektörde **sondaj makineleri, buldozerler, yerçekimi masası sarsıcıları gibi** madencilik ekipmanlarına ihtiyaç vardır. **Mineral katma değer üretimi:** Yerel şirketlerle ortaklık fırsatları **Madencilik ekipmanları ve hizmetleri:** Değerli taş kesme ve cilalama işlemleri gibi yatırım fırsatları mevcuttur.

Summary _Incentives in the Investment code

Preferential corporate income tax rate of 0%

An international company which has its headquarters or regional office in Rwanda and invest the equivalent of \$10M

Preferential corporate income tax rate of 3%

Pure Holding Companies(\$1M), SPVs(\$1M), Collective Investment Schemes(\$1M), Global Trading(\$10M), and IP companies(\$10K)

Preferential corporate income tax rate of 15%

Investor operating in mass transport, energy production, manufacturing, ICT & e-mobility

Corporate income tax holiday of 7 years

A registered investor investing an equivalent of \$50M and contributing at least 30% in form of equity

Start up incentives

With the exception of private equity & venture capital funds, angel investors investing a maximum \$500k in a start up is eligible for;

- Capital gains tax exemption on the sale of shares
- With holding tax exemption on dividends

Talent Attraction & Immigration incentives

- 2 year entrepreneurship visa for Start-up
- 2 year talent visa for Qualifying international students
- An Investor who invests 250k may recruit 3 foreign employees without necessarily demonstrating that their skills are lacking

21

Ruanda'daki bazı **teşvik ve desteklere** özetle yer verecek olursak;

-%0 Kurumlar Vergisi Oranı: Rwanda'da merkezi veya bölgesel ofisi bulunan ve 10 milyon \$ yatırım yapan uluslararası şirketler kurumlar vergisi ödememektedirler.

-%3 Kurumlar Vergisi Oranı: Saf Holding Şirketleri (Pure Holding) (1 milyon \$), Özel Amaçlı Şirketler (1 milyon \$), Kolektif Yatırım Planları (1 milyon \$), Küresel Ticaret Şirketleri (10 milyon \$) ve Fikri Mülkiyet Şirketleri (10 bin \$) %3'lük kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır.

-%15 Kurumlar Vergisi Oranı: Toplu taşıma, enerji üretimi, imalat, BİT ve e-mobilite sektörlerinde faaliyet gösteren yatırımcılar ise %15'lik kurumlar vergisine tabidir.

-7 Yıllık Kurumlar Vergisi Muafiyeti: 50 milyon \$ yatırım yapan ve en az %30 öz sermaye katkısı sağlayan kayıtlı yatırımcılar 7 yıllık kurumlar vergisi muafiyeti bulunmaktadır.

-Start-up Teşvikleri: Özel sermaye ve risk sermayesi fonları hariç, bir başlangıç şirketine en fazla 500 bin \$ yatırım yapan melek yatırımcılar, hisse satışında sermaye kazancı vergisi muafiyeti, temettülerde stopaj vergisi muafiyetinden yararlanabilmektedirler.

-Yetenek Çekme ve Göç Teşvikleri: Başlangıç şirketleri için 2 yıllık girişimci vizesi.

Nitelikli uluslararası öğrenciler için 2 yıllık yetenek vizesi.

250 bin \$ yatırım yapan bir yatırımcı, beceri eksikliğini kanıtlamadan 3 yabancı çalışan işe alabilir.

E- Mobility's Special Incentives

Fiscal Incentives

- Electricity tariff for charging stations be capped at the industrial tariff level (large industry category);
- The electric vehicles will also benefit from a reduced tariff during the off-peak time;
- Electric vehicles, spare parts, batteries and charging station equipment be treated as VAT zero rated products;
- Exemption of import and excise duties on electric vehicles, spare parts, batteries and charging station equipment.
- Exemption of Withholding Tax at customs (WHT of 5%).

Non-Fiscal Incentives

- Rent free land for charging stations (for land owned by Government).
- Provisions of EV charging stations in the building code and City planning rules.
- Access to High Occupancy Vehicle lanes (Dedicated Bus Lanes).
- Provide preference to electric vehicles for Government hired vehicles

22

-**Elektrikli araçlar, yedek parçalar, bataryalar ve şarj istasyonu** ekipmanları KDV sıfır oranlı ürünler olarak kabul edilmektedir.

- Elektrikli araçlar, yedek parçalar, bataryalar ve şarj istasyonu ekipmanları için **ithalat ve özel tüketim vergisi muafiyeti** mevcuttur. Ayrıca Gümrüklerde **stopaj vergisi muafiyeti** (%5 stopaj vergisi) bulunmaktadır.

- Şarj istasyonları için hükümete ait arazilerde **kiralamalar ücretsizdir**.

- Bina yönetmeliği ve şehir planlama kurallarında şarj istasyonları için düzenlemeler yapılmıştır.

- Hükümet tarafından kiralanen araçlarda elektrikli araçlara öncelik verilecektir.

5.7.Pazarın Özellikleri

Ruanda, ticaret politikasının bir parçası olarak bir dizi çok taraflı ve ikili ticaret anlaşmasına imza atmıştır. Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) bir üyesidir ve En Çok Kayrılan Ülke (MFN) ilkesinden hareketle ürünlerinin dünya pazarlarının %90'ından fazlasına erişimi vardır.

Buna ek olarak, Ruanda çeşitli ticari anlaşmalara üyedir ve ticareti geliştirme planlarından yararlanmaktadır. Ruanda, 300 milyondan fazla nüfusuyla Kenya, Burundi, Uganda, Tanzanya, Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve son olarak Somali'nin de katılımıyla üye sayısı 8 olan ve toplam GSYİH'sı 300 milyar doları geçen Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC) bir üyesidir.

Ruanda ayrıca 21 üye sayısı, 800 milyar dolara yaklaşan GSYİH'sıyla ve 600 milyonluk nüfusuyla Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın (COMESA) bir üyesidir. EAC ve COMESA hakkında ayrıntılı bilgiye aşağıda yer verilmektedir.

5.8.Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Ruanda, üye ülkelerdeki ticari olmayan riskleri garanti eden ve Dünya Bankası'na bağlı olarak faaliyet gösteren Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'na üyedir. Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması'na (TRIPS) taraftır ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü üyesidir.

Ruanda, Afrika kıtasında yer alan ve son yıllarda ekonomik ve sosyal alanlarda önemli ilerlemeler kaydeden bir ülkedir. Fikri mülkiyet hakları (IPR - Intellectual Property Rights), ülkenin ekonomik kalkınmasında ve yenilikçiliğin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Rwanda Development Board (RDB), ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla kurulmuş bir kurumdur ve fikri mülkiyet haklarının korunması ve yönetimi de bu kurumun sorumlulukları arasındadır. RDB, patent, marka ve endüstriyel tasarımların tescil işlemlerini yürütmektedir. Ruanda'da buluşlar, patentler aracılığıyla korunur. Patent başvuruları, RDB tarafından değerlendirilir ve uygun bulunursa tescil edilir. Patentler, buluş sahiplerine belirli bir süre boyunca (genellikle 20 yıl) buluşlarını kullanma ve lisanslama hakkı verir. Ticari markalar, bir işletmenin ürün veya hizmetlerini diğerlerinden ayırt etmek için kullanılan işaretlerdir. Ruanda'da marka tescil işlemleri RDB tarafından yürütülür ve tescil edilen markalar, sahiplerine belirli bir süre boyunca (10 yıl, yenilenebilir) koruma sağlar. Telif hakları genellikle eser sahibinin ölümünden sonra 50 yıl boyunca devam eder.

Ruanda, **Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)**'ya üyedir. MIGA, Dünya Bankası Grubu'nun bir kuruluşudur ve üye ülkelerdeki yatırımcıları ticari olmayan risklere (siyasi riskler, savaş, terör, kamu otoritelerinin sözleşmeleri ihlal etmesi gibi) karşı korumak amacıyla garanti sağlar. Ruanda'nın MIGA'ya üye olması, ülkenin yabancı yatırımları teşvik etme ve uluslararası yatırımcılar için güvenli bir ortam sağlama çabalarının bir parçasıdır.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve TRIPS Anlaşması: Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nun bir üyesidir ve dolayısıyla Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)'e taraftır. TRIPS Anlaşması, fikri mülkiyet haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan ve WTO üyesi ülkelerin uyması gereken standartları belirleyen bir anlaşmadır. Ruanda, TRIPS kapsamında fikri mülkiyet haklarını koruma ve uygulama yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Üyeliği: Ruanda, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)'nun da üyesidir. WIPO, fikri mülkiyet haklarının küresel düzeyde korunmasını ve teşvik edilmesini amaçlayan bir Birleşmiş Milletler kuruluşudur. Ruanda'nın WIPO'ya üye olması, ülkenin fikri mülkiyet hakları konusunda uluslararası standartlara uyum sağlama ve bu alanda işbirliği yapma taahhüdünü gösterir.

Ruanda'da yabancı ülkelere verilen yargı kararlarının tanınması ve uygulanması, belirli koşullara bağlıdır. Ruanda hukuk sistemi, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için karşılıklılık ilkesinin geçerli olması, adil yargılama ve temel hukuk düzenine aykırı olmaması ve yabancı mahkemelerin, davaya bakmak için yetkili olması gerekir. Ruanda mahkemeleri, yabancı yargı kararlarını bu kriterlere uygun olarak değerlendirir ve uygun görülürse tanır. Ancak, her bir kararın tanınması ve tenfizi, somut olayın koşullarına ve Ruanda hukukuna göre belirlenir.

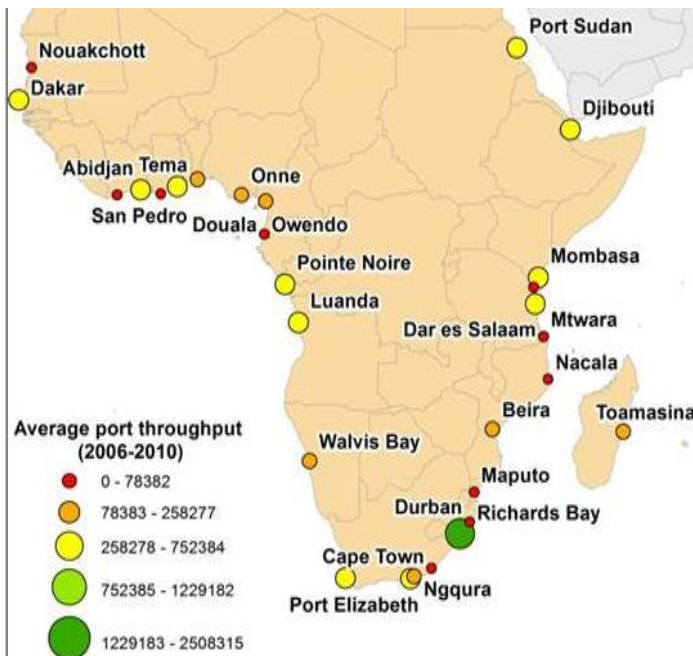
5.9.Dağıtım Kanalları

Doğal kaynaklar bakımından bölgesindeki diğer ülkelere göre **daha kısıtlı, denize çıkışı olmayan, küçük bir kara ülkesi** olan Ruanda'da **ticaret maliyetlerinin dünyanın en yüksekleri** arasında olmasına yol açmıştır. Ayrıca, ülkenin **bölgesel demir yolu ağlarına bağlantısının bulunmaması**, ticaretin tamamen kara ve hava yoluyla yapılması (bu anlamda Türk Hava Yollarının uçuş ve hava kargo ücretlerinin rakiplerine oranla çok yüksek olması) **ticaret potansiyelini kısıtlayıcı** etkide bulunmaktadır. Orta Afrika ve Doğu Afrika arasında **bir koridor rolü oynayabilmesi** ve ticaret maliyetlerini düşürebilmesi bakımından **lojistik sektörünün güçlendirilmesi** Ruanda'nın bölgesindeki **rekabet üstünlüğünü** ele geçirmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Ruanda, yukarıda da belirtildiği üzere coğrafi konumu itibarıyla denize çıkışı olmayan, kara ile çevrili bir ülke (landlocked) olduğu için ithal ettiği malları genellikle kara ve hava yolunu kullanarak ülkeye sokmaktadır. Bu kanallar, ülkenin lojistik altyapısı, ticaret ortakları ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle birbirini tamamlayıcı şekilde kullanılır. Ruanda'nın ithalat için kullandığı başlıca dağıtım kanalları:

Deniz Yolu

Afrika'daki deniz limanları haritası.

Ana Giriş Limanları Üzerinden Ruanda'nın denize kıyısı olmadığı için ithal mallar, önce komşu ülkelerdeki büyük limanlara deniz yoluyla ulaştırılır. Bu limanlardan kara yolu veya demir yoluyla Ruanda'ya taşınır. Ruanda'nın en çok kullandığı limanlar şunlardır:

-Mombasa Limanı (Kenya), Ruanda'nın en önemli deniz giriş kapısıdır. Mombasa Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve Ruanda'ya giden malların büyük bir kısmı bu liman üzerinden taşınır. Mallar, Mombasa'dan kara yoluyla Ruanda'ya ulaştırılır. Her türlü tonajda geminin yanaşmasına imkan verecek kapasiteye sahiptir. İkinci limanı ise henüz kullanımı çok yaygın olmayan Lamu Limanıdır.

Ülkemizden yüklenen ağır ve hacimli eşyaların Kenya'ya ulaşımı çoğunlukla deniz yolu ile gelmekte olup Süveyş Kanalı ve Kızıl Denizi aşan gemiler Hint Okyanusuna ulaşmaktadır. Ancak zaman zaman yapılan sevkiyatlar, Birleşik Arap Emirlikleri'ne uğradıktan sonra Mombasa Limanına gelmektedir.

Taşıyıcı şirket bulmakta zorluk çekilmemekte olup, her türden irili ufaklı birçok gemi taşıma şirketi Mombasa'ya yanaşmaktadır.

Yüklerin Kenya'ya ulaşmasında uzun yıllardan beri sıkıntı olan gemi kaçırma ve fidye isteme şeklinde yürütülen korsanlık problemi ve son günlerde Yemenli bazı grupların Kızıldeniz'de yük taşıyan gemilere yaptıkları saldırılar, maalesef Kenya'ya gemi trafiğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'den Kenya'ya gelen yükler, Kızıldeniz'deki sorun başlamadan önce 30-45 gün arasında, 40 ft konteyner 4-5 bin USD'a gelmekteyken, Kızıldeniz sorunu ile beraber rota sıklıkla Güney Afrika Ümit Burnu'nu dolaşarak 80-90 günde gelme yönünde kaymış ve fiyatlar 9-10 bin USD'a yükselmiştir.

-Darüsselam Limanı (Tanzanya), Ruanda'nın ikinci önemli deniz giriş kapısıdır. Darüsselam Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve özellikle Tanzanya ile ticaret yapan şirketler için önemli bir lojistik merkezidir. Mallar, bu limandan kara yoluyla Ruanda'ya taşınır.

-Diğer Limanlar: Bazen, Djibouti Limanı veya Maputo Limanı (Mozambik) gibi alternatif limanlar da kullanılabilir, ancak bu nadiren kullanılmaktadır.

Kara Yolu

Ruanda, ithal mallarını komşu ülkelerden kara yoluyla taşımak için yoğun bir şekilde kara yolu ağını kullanır. Ülkenin ana kara yolu güzergahları ise şu şekildedir.

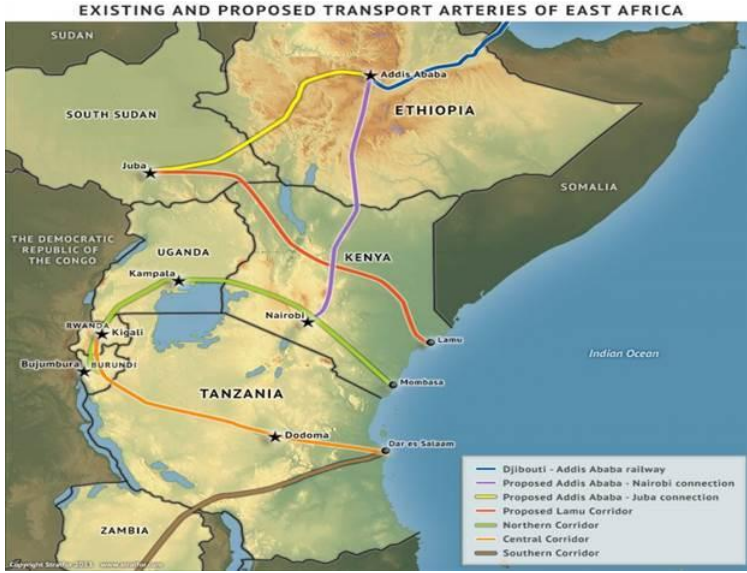
-Mombasa-Kigali Koridoru (Kenya üzerinden), Mombasa Limanı'ndan Ruanda'nın başkenti Kigali'ye uzanan bu koridor, Ruanda'nın en yoğun kullandığı ticaret yoludur. Mallar, Kenya'nın içinden geçerek Ruanda'ya ulaşır.

-Darüsselam-Kigali Koridoru (Tanzanya üzerinden), Darüsselam Limanı'ndan Ruanda'ya uzanan bu koridor, özellikle Tanzanya ile ticaret

yapan şirketler için önemlidir.

-Kampala-Kigali Koridoru (Uganda üzerinden), Uganda üzerinden Ruanda'ya ulaşan bu koridor, özellikle Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ülkeleri arasındaki ticaret için kullanılır.

Bu güzergâhlarda nakliye süresi genellikle 5-7 gün arasında değişmektedir.

Demir Yolu

Ruanda, demir yolu taşımacılığı konusunda henüz tam olarak gelişmiş bir altyapıya sahip değildir, ancak bölgesel projelerle bu altyapıyı güçlendirme çabaları devam etmektedir. Özellikle

Mombasa-Nairobi-Kampala-Kigali Demir Yolu Projesi, Ruanda'nın deniz limanlarına demir yoluyla bağlanmasını amaçlamaktadır. Bu proje tamamlandığında, ithal malların taşınmasında demir yolu daha fazla kullanılacaktır.

Hava Yolu

Ruanda, hızlı ve değerli ithal mallar (örneğin, elektronik eşyalar, ilaçlar, taze ürünler) için hava yolunu kullanır. Ülkenin ana hava kargo merkezi, başkent Kigali'deki Kigali Uluslararası Havalimanı (KGL)'dir. Bu havalimanı, uluslararası hava kargo taşımacılığı için önemli bir merkezdir ve özellikle zaman hassasiyeti olan ürünler için tercih edilir. Bu güzergâhlarda nakliye süresi genellikle **1-2 gün** arasında değişmektedir.

Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Afrika Serbest Ticaret Anlaşması (AfCFTA) gibi bölgesel entegrasyon girişimleri sayesinde ithalat süreçlerini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Ruanda Gelişim Kurulu (RDB), lojistik altyapıyı iyileştirme ve ticaret süreçlerini dijitalleştirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Örneğin, Single Customs Territory (Tek Gümrük Bölgesi) uygulaması, ithalat süreçlerini hızlandırmış ve maliyetleri nispeten düşürmüştür.

Özetle, Ruanda, ithal ettiği malları deniz, kara ve hava yolu gibi çeşitli dağıtım kanallarıyla ülkeye sokmaktadır. Deniz yolu, özellikle Mombasa (Kenya) ve Darüsselam (Tanzanya) limanları üzerinden yoğun olarak kullanılırken, kara yolu bu limanlardan Ruanda'ya ulaşımın ana aracıdır. Hava yolu ise hızlı ve değerli ürünler için tercih edilir. Ruanda, lojistik altyapısını ve bölgesel entegrasyonunu sürekli geliştirerek ithalat süreçlerini daha verimli hale getirmektedir.

Ruanda’da mevcut gümrük kapıları ise özetle aşağıdaki gibidir.

Ruanda Gümrük Kapıları	
Ruanda- Uganda	
Gatuna (Katuna)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Kigali - Kampala ana yolu üzerinde bulunur. Birleşik Gümrük ve Göçmenlik Kontrolü (OSBP) uygulanmaktadır. Ticaret ve yolcu trafiği en yoğun geçiş noktasıdır. Tır ve otobüslerin yoğunlukla kullandığı sınır kapısıdır.
Kagitumba (Mirama Hills)	Doğu Ruanda ile Uganda arasında bir geçiş noktasıdır. Tarım ve ticaret ürünlerinin taşınmasında önemli rol oynar. EAC (Doğu Afrika Topluluğu) entegrasyonu çerçevesinde ticareti hızlandırır. Ruanda’nın doğusundaki Nyagatare ile Uganda’nın batısındaki Ntungamo arasında bulunur.
Cyanika (Kyanika)	Musanze (Ruanda) ve Kisoro (Uganda) şehirlerini birbirine bağlar. Turistler ve yerel halk tarafından yaygın olarak kullanılır. Ticari yük taşımacılığı açısından diğer iki sınır kadar yoğun değildir. Goril turizmüne gelen ziyaretçiler tarafından kullanılır.
Ruanda-Tanzanya	
Rusumo	En büyük ve en yoğun sınır kapısıdır. Kigali ile Tanzanya’nın Dar es Salaam limanı arasındaki ana ticaret yolunun bir parçasıdır. EAC gümrük prosedürleri uygulanmaktadır. Büyük tır ve kamyonların sıklıkla kullandığı bir geçiş noktasıdır.
Kagitumba	Ruanda-Uganda-Tanzanya üçgeninde bulunur. Daha çok ticari geçişler ve mal taşımacılığı için kullanılır. Uganda üzerinden Tanzanya’ya geçmek isteyenler için alternatif bir sınır kapısıdır.
Ruanda-Burundi	
Nemba (Gasenyi)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Ruanda’nın Bugesera bölgesi ile Burundi’nin Kirundo bölgesini birbirine bağlar. Ticaret açısından yoğun kullanılan bir noktadır. OSBP sistemi ile gümrük işlemleri hızlandırılmıştır.
Ruhwa	Cyangugu (Ruanda) ile Cibitoke (Burundi) arasında yer alır. İkincil sınır kapısı olarak kullanılır. Daha çok küçük tüccarlar ve yerel halk tarafından kullanılır.
Kanyaru-Haut	Huye (Ruanda) ile Ngozi (Burundi) arasında yer alır. Alternatif bir sınır kapısıdır. Bölgesel ticaretin desteklenmesi açısından önemlidir.
Ruanda-Kongo Demokratik Cumhuriyeti	
La Corniche (Grande Barrière)	En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Gisenyi (Ruanda) ve Goma (DRC) arasında bulunur. Ticaret ve turizm açısından en yoğun kapılardan biridir. Büyük tır ve ticaret araçları için ana geçiş noktasıdır. EAC gümrük entegrasyonu ile hızlandırılmış işlemler uygulanmaktadır.
PetiteBarrière	Goma (DRC) ile Gisenyi (Ruanda) arasında küçük çaplı bir sınır kapısıdır. Günlük işçi, küçük tüccar ve yayalar tarafından kullanılır. Daha az yoğunluklu, ancak sürekli açıktır.
Rusizi I	Bukavu (DRC) ile Cyangugu (Ruanda) arasında bulunur. Yoğun ticaret ve taşımacılık yapılan bir sınır kapısıdır. Büyük kamyonlar ve ticaret malları için kritiktir.
Rusizi II	Daha küçük bir sınır kapısıdır. Daha çok yerel halk ve küçük tüccarlar tarafından kullanılır.

5.10. Tüketici Tercihleri

Ruanda'da nispeten **düşük ortalama gelir seviyesi** nedeniyle tüketiciler genellikle **fiyat hassasiyeti** gösterir. Bu durum, özellikle günlük tüketim ürünleri ve temel ihtiyaç mallarında **Çin ve Hindistan menşeli ucuz ürünlerin** pazarda hakimiyet kurmasına yol açmıştır. Ancak, Ruanda'nın son yıllarda ekonomik büyüme ve orta sınıfın genişlemesiyle birlikte, **kaliteye öncelik veren tüketici grupları** da belirginleşmeye başlamıştır. Ruanda'da **Hindistan kökenli topluluk** Kenya'daki kadar büyük olmasa da, özellikle Kigali'deki küçük ölçekli işletmeler ve ticaret ağlarında Hindistanlı girişimciler etkindir. **Çin menşeli ürünler**, düşük fiyat avantajıyla tekstil, elektronik ve inşaat malzemeleri gibi sektörlerde yaygın şekilde bulunur. Ayrıca, Çinli firmalar Ruanda'nın altyapı projelerinde aktif rol alarak (örneğin yol, hastane ve konut inşaatları) yerel pazarla entegre olmuştur.

Son yıllarda Ruanda hükümetinin "**Made in Rwanda**" girişimleriyle yerel üretimi teşvik etmesi ve tüketicilerin bilinçlenmesi, ucuz ürünlerin yanı sıra **uzun ömürlü ve kaliteli ürünlere** talep artışını beraberinde getirmiştir. Özellikle dayanıklı tüketim malları (elektronik, mobilya) ve tarım makineleri gibi alanlarda **ABD ve Avrupa menşeli ürünler** "yüksek kalite" algısıyla tercih edilmektedir.

Ruanda pazarında **Türkiye menşeli ürünler**, **kalite-fiyat dengesi** sayesinde olumlu bir imaja sahiptir. Özellikle tekstil (hazır giyim, ev tekstili), inşaat malzemeleri ve tarım ekipmanları gibi sektörlerde Türk markaları, Çin ürünlerine kıyasla daha yüksek kalite standartlarıyla öne çıkmaktadır.

Ruanda'da **ikinci el giyim ve elektronik ürünler** özellikle düşük gelirli tüketiciler arasında popülerdir. Ancak, orta sınıfın büyümesiyle birlikte **yenileştirilmiş (refurbished) teknoloji ürünleri** (bilgisayar, telefon) de talep görmektedir. Bu segmentte Çin menşeli ürünlerin yanı sıra, Türkiye'den gelen uygun fiyatlı ancak kaliteli alternatiflerin de potansiyeli bulunmaktadır.

Ruanda'nın **kalite odaklı dönüşümü**, Türkiye'nin rekabetçi fiyatlı ancak Avrupa standartlarında ürünleri için bir avantaj yaratabilir. Hükümetin altyapı yatırımları ve şehirleşme projeleri, inşaat malzemeleri ve müteahhitlik hizmetleri için potansiyel sunar.

Özetle, Ruanda pazarında **fiyat hassasiyeti** ve **kalite arayışı** bir arada ilerlemektedir. Türkiye menşeli ürünler, bu ikili dinamikten yararlanarak pazarda daha güçlü bir konum elde edebilir. Özellikle **yerel distribütörlerle iş birliği, hedef odaklı pazarlama ve hükümet destekli projelere katılım**, Türk firmaları için kritik başarı faktörleri olacaktır.

5.11. Satış Teknikleri ve Satış Etkileyen Faktörler

Ruanda'da satışlar büyük oranda konvansiyonel mağazalarda gerçekleşmekte olup, çevrimiçi alışveriş imkan ve alışkanlığı henüz gelişme aşamasındadır. Büyük perakendecilerin alımlarını sınırlı sayıda toptancı aracılığıyla gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Lojistik kısıtlar ve altyapı eksiklikleri perakende sektörünü zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır.

Kigali gibi büyük şehirler dışındaki bölgelere ulaşabilmek için güçlü bir distribütör ağı oluşturulması gerekmektedir. Fiyata duyarlı olan pazarda maliyetlerin düşük tutulması satışları artırmada önemli bir rol oynayacaktır. Öte yandan, pazarda Türk mallarına yönelik olumlu bir algı bulunmaktadır. Türk malı ve markalarının tanınırlığının artırılması ve fiyat-kalite dengesine vurgu yapan bir pazarlama stratejisinin benimsenmesi satışları olumlu yönde etkileyecektir.

5.12.Kamu İhaleleri

Ruanda'nın güvenli, hızla büyüyen, şeffaf ve yatırımcı dostu bir ülke olması, diğer Afrika ülkelerinden ayrı bir konuma yerleştirmiştir. Afrika'da iş yapma kolaylığında 2. sırada olması,Afrika'da devlet şeffaflığında(en az yolsuzluğun olduğu) 4. sırada yatırımcı Dostu Ülke (MICEA) endeksinde Afrika'da 3. sırada olması, Ruanda'nın iş dostu politikaları, dijital altyapısı ve güvenli ortamıyla yatırımcılar için cazip bir ülke olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, Ruanda'da kamu ihaleleri, şeffaflık, rekabet ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda yürütülmektedir. Ülkede kamu alımlarını düzenleyen ana kurum, Rwanda Public Procurement Authority (RPPA) yani Ruanda Kamu İhale Otoritesi'dir.

Yasal Çerçeve: Ruanda'da kamu ihaleleri, 2018 yılında yürürlüğe giren "Public Procurement Law No. 62/2018" ile düzenlenmektedir. Bu yasa, kamu kurumlarının mal, hizmet ve yapım işleri alımlarında uyması gereken usul ve esasları belirlemektedir.

İhale Usulleri: Ruanda kamu ihale mevzuatında açık ihale, sınırlı ihale ve doğrudan temin gibi çeşitli ihale usulleri mevcuttur.

Daha ayrıntılı bilgi edinmek için <https://www.rppa.gov.rw>

5.13.EAC(Doğu Afrika Topluluğu) ve COMESA(Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)

Ruanda, toplam nüfusu yaklaşık 300 milyonu aşan Burundi, Kenya, Uganda, Tanzania, Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve son olarak Somali'nin de katılımıyla üye sayısı 8'i bulan ve toplam GSYİH'sı 300 milyar doları geçen **Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC)** bir üyesidir.

Ruanda'da ve topluluk genelinde ithalat ve ihracat süreçleri, 2004 yılında yürürlüğe giren **"The East African Community Customs Management Act"** kanununa göre düzenlenmektedir. Ruanda, EAC üyesi olarak diğer üye ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarına uyar. Bu anlaşmalar, üye ülkeler arasında gümrük vergilerini kaldırarak(üye ülkeler arasında gümrük vergisi yoktur) ticareti kolaylaştırmaktadır.

COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)

Ruanda ayrıca 21 üye sayısı (*Burundi, Komorlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Esvatini, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Tunus, Uganda, Zambiya ve Zimbabve'nin oluşturduğu bir topluluk*), 800 milyar dolara yaklaşan GSYİH'sıyla ve yaklaşık 600 milyonluk nüfusuyla ve neredeyse Afrikanın üçte ikisine yayılan ortak bir Pazar olan Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın da (COMESA) bir üyesidir. Bölge menşeli mallar için nicel ve tarife dışı engellerin nihai olarak kaldırılması ile yakın gelecekte bir gümrük birliği planlanmaktadır. Ortak dış tarifeler de öngörülmektedir. Hem COMESA'ya hem de EAC tek pazarına üye olan bazı

ülkelerin getirdiği teknik ve yasal zorluklar göz önüne alındığında, COMESA birliğinin koşullarının EAC'nin koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi muhtemeldir.

COMESA'nın tarihi, Aralık 1994'te, 1981'in ilk günlerinden beri var olan eski Tercihli Ticaret Bölgesi'nin yerini almak üzere kurulduğu zaman başlamıştır. Doğal ve beşeri kaynaklarını tüm halklarının iyiliği için geliştirmede işbirliği yapmayı kabul eden ve bu nedenle, öncelikleri arasında bölgede barış ve güvenliğin teşvik edilmesini zorunlu olarak içeren geniş kapsamlı hedeflere sahip olan devletler tarafından kurulmuştur. Bununla birlikte, COMESA'nın ekonomik geçmişi nedeniyle asıl odak noktası, tek tek devletlerin karşılaştığı bazı engellerin üstesinden gelebilecek kapasitede büyük bir ekonomik ve ticari birimin oluşturulmasıdır.

Buna ek olarak Gümrük Birliği'ne hazırlık olarak Mısır, Kahire'de düzenlenen Onbirinci Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, Birliğin kurulmasından önce uygulanması gerekli olan program ve faaliyetleri ana hatlarıyla belirleyen bir Yol Haritası kabul edilmiştir.

5.14.Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi(GTS)

1971'de UNCTAD himayesi altında kurulan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalized System of Preferences - GSP), en az gelişmiş ülkeler ve gelişme yolundaki ülkeler için elverişli bir ticaret ortamı yaratılmasına yıllar içinde katkıda bulunmuştur. Şu 15 ülke/birlik GTS tercihlerini uygulamaktadır: **Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Avustralya, Belarus, Birleşik Krallık, Ermenistan, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, Kazakistan, Norveç, Rusya Federasyonu, Türkiye, Yeni Zelanda.**

Türkiye de GTS uygulayan ülkeler arasında olup, 2024 yılı İthalat Rejim Kararı Ek-1 GTS'den Yararlanacak Ülkeler Listesi gereği Ruanda, En Az Gelişmiş Ülkeler arasında sayılmış olup Ruanda'dan Türkiye'ye yapılacak olan ithalatlarda indirimli gümrük vergisi oranları söz konusu olabilmektedir

B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

1. Yabancı Yatırımlara İlişkin Ülke Mevzuatı

1.1. Yatırımların Korunması ve Fikri Mülkiyet Hakları

Ruanda, ülkenin yatırım rejimini yöneten anayasa olan Yatırım ve İhracatı Teşvik ve Kolaylaştırmaya İlişkin 2015 Yatırım Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle iş ortamını kapsamlı bir şekilde iyileştirmiştir. Yatırım Kanunu, yabancı ve yerel yatırımcılara eşit muamele edilmesini talep etmektedir. Kanun ayrıca, şartları karşılayan yatırımcılara sunulan teşvikleri de özetlemektedir.

Kanunun 6. maddesi, hükümetin yatırılan sermayeyi korumaktan sorumlu olduğunu ve bir yatırımcının haklarını edinmeyeceğini belirtmektedir... *“yatırımcıya yasalara uygun olarak adil bir tazminat verilmediği sürece, yatırımcının mülküne kamu yararına el konulması için hiçbir işlem yapılmayacaktır.”* Bu hüküm, Ruanda'ya yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için rahatlatıcı bir hükümdür.

Ruanda, 2008 yılında Ruanda Yatırım ve İhracatı Teşvik Ajansı'nın (RIEPA) halefi olarak Ruanda Kalkınma Kurulu'nu (RDB) kurmuştur. RDB, yatırım ile ilgili hizmetleri tek çatı altında sunmak ve doğrudan Başkanlık ofisine rapor vermek üzere sekiz mevcut ilgili kamu kurum ve kuruluşunu bir araya getirerek oluşturulan çok kurumlu bir kuruluştur. Bunlar arasında Ruanda Yatırım ve İhracat Tanıtım Ajansı; Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Destek Merkezi; Ruanda Hizmet Ajanslarının Ticari Kaydı; Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Birimi; Özelleştirme Sekreterliği; Ruanda Turizm ve Milli Parklar Ofisi; Ruanda Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumu; ve İnsan Kaynakları ve Kurumsal Kapasite Geliştirme Birimi tarafından temsil edilen İnsan ve Kurumsal Gelişim Ajansı (HIDA) yer almaktadır. Özetle, RDB, Ruanda Hükümeti'nin yatırım için Tek Nokta Merkezi olarak faaliyet gösteren uzmanlaşmış kuruluşudur. Ruanda'da ekonomik kalkınmayı hızlandırma misyonuyla görevlendirilmiştir. Görevi, özel sektörün Ruanda'yı küresel iş, yatırım ve inovasyon merkezi haline dönüştürme yolunda büyümesini sağlamaktır. RDB, Ruanda'nın sürdürülebilir yüksek ekonomik büyümesinden, sağlam yönetiminden, yatırımcı dostu ikliminden, bölgedeki pazarlara erişilebilirliğinden ve doğrudan yatırım için iyi planlanmış bir dizi projeden tam olarak yararlanmaları için uluslararası yatırımcıları davet eder, kabul eder ve kolaylaştırır.

Ruanda Kalkınma Kurulu'na (RDB) kayıt olmayı seçen yatırımcılar (yerel veya yabancı) ek avantajlar için başvuruda bulunabilir. 2015 yılında kabul edilen bir Yatırım Kanunu, sektöre ve yatırım miktarına bağlı olarak yatırımcılara sunulan tüm mali teşvikleri belirtir. Yatırım sertifikası sahiplerine sağlanan avantajlar çoğunlukla kolaylaştırma hizmetlerine erişim, mali teşvikler ve en az iki yüz elli bin (250.000 ABD Doları) tutarında bir yatırım için yabancı vatandaşlar için üç çalışma ve oturma izni hakkı, yatırım koruması ve fonların geri gönderilmesi için garantilerden oluşur. Şirketleri, kuruluşlarını, kayıtlarını, işleyişini, tasfiyesini ve diğer ilgili konuları düzenleyen Şirketler Hukuku (2017) aracılığıyla Ruanda, yatırımcı koruması için bir temel sağlar. Bu, yabancı yatırımcılar için özel önem taşıyan önemli korumalar içeren Yatırım Kanunu (2015) ile tamamlanmaktadır. Bu, Ruanda'yı Afrika'nın en açık FDI rejimlerinden biri haline getirir ve FDI girişi ve kuruluşu konusunda hiçbir kısıtlama yoktur. Tüm yabancı yatırımlara, miktar veya sektör taraması veya kısıtlaması olmaksızın izin verilir ve yabancı yatırımcılara çoğu amaç ve niyet için ulusal muamele sağlanır. Başlı başına olumlu bir unsur olan bu yüksek açıklık derecesi, diğer düzenlemelerin (kamu sağlığı, tüketici çıkarları, çevre koruma vb. ile ilgili) uygun şekilde oluşturulmasını ve uygulanmasını daha

da önemli hale getirmiştir. RDB'ye kayıt olmayı seçen yatırımcılar (yerli veya yabancı) ek avantajlar için başvuruda bulunabilir. Yatırım Kanunu, sektöre ve yatırım yapılan miktara bağlı olarak yatırımcılara sunulan tüm mali teşvikleri belirtmektedir.

Anayasa'nın 42. maddesi, "Ruanda Cumhuriyeti'nde yasal olarak ikamet eden her yabancı, bu Anayasa ve diğer yasalar uyarınca belirlenen vatandaşlara ayrılmış olanlar hariç tüm haklardan yararlanacaktır" ifadesini içerir. Anayasa ayrıca, yalnızca kamu yararı ve adil ve önceden tazminatın ardından kamulaştırılabilen özel mülkiyet hakları üzerinde koruma sağlar. Ayrıca, yatırım sertifikası sahipleri kamulaştırma durumunda dönüştürülebilir bir para biriminde adil tazminat alma hakkına sahiptir. Ayrıca, tazminatın herhangi bir vergi veya harçtan muaf ve yurtdışına serbestçe transfer edilebilir olacağı garantisinden de yararlanırlar.

Kigali Uluslararası Tahkim Merkezi (KIAC), 2011 yılında Özel Sektör Federasyonu'nun girişimiyle ve Hükümetle bağımsız bir kuruluş olarak ortaklık kurarak Parlamento kararıyla kuruldu. KIAC'ın amacı, Ruanda'daki Ekonomik Operatörlerin mahkemeye gitmelerine gerek kalmadan anlaşmazlıklarını kendi başlarına çözme kapasitelerini güçlendirmektir. Yatırımcılar ayrıca Çok Taraflı Yatırım Garantisi'nden de yararlanabilirler.

Ruanda Hükümeti, yatırımın korunmasını sağlamak için bir dizi yasal ve sözleşmeye dayalı önlem almıştır. Ruanda Anayasası özel mülkiyetin korunmasını garanti eder. Aynı zamanda, Yabancı Yatırımı Koruma Yasası, özel mülkiyetin hükümet tarafından kamulaştırılmasına karşı garanti vermektedir. Ancak, özel mülkiyet, kamu yararına olması ve usulüne uygun hareket edilmesi halinde kamulaştırılabilir.

Ruanda, yatırımcıları ev sahibi ülkelerdeki siyasi sorunlar nedeniyle yatırım kaybına karşı sigortalayan Dünya Bankası'nın bir iştiraki olan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'nın (MIGA) imzacısı ve üyesidir.

Ruanda, üye ülkelerdeki ticari olmayan riskleri garanti eden ve Dünya Bankası'na bağlı olarak faaliyet gösteren Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'na üyedir. Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması'na (TRIPS) taraftır ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü üyesidir.

Ruanda, Afrika kıtasında yer alan ve son yıllarda ekonomik ve sosyal alanlarda önemli ilerlemeler kaydeden bir ülkedir. Fikri mülkiyet hakları (IPR - Intellectual Property Rights), ülkenin ekonomik kalkınmasında ve yenilikçiliğin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Rwanda Development Board (RDB), ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla kurulmuş bir kurumdur ve fikri mülkiyet haklarının korunması ve yönetimi de bu kurumun sorumlulukları arasındadır. RDB, patent, marka ve endüstriyel tasarımların tescil işlemlerini yürütmektedir. Ruanda'da buluşlar, patentler aracılığıyla korunur. Patent başvuruları, RDB tarafından değerlendirilir ve uygun bulunursa tescil edilir. Patentler, buluş sahiplerine belirli bir süre boyunca (genellikle 20 yıl) buluşlarını kullanma ve lisanslama hakkı verir. Ticari markalar, bir işletmenin ürün veya hizmetlerini diğerlerinden ayırt etmek için kullanılan işaretlerdir. Ruanda'da marka tescil işlemleri RDB tarafından yürütülür ve tescil edilen markalar, sahiplerine belirli bir süre boyunca (10 yıl, yenilenebilir) koruma sağlar. Telif hakları genellikle eser sahibinin ölümünden sonra 50 yıl boyunca devam eder.

Ruanda, **Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)**'ya üyedir. MIGA, Dünya Bankası Grubu'nun bir kuruluşudur ve üye ülkelerdeki yatırımcıları ticari olmayan risklere (siyasi riskler, savaş, terör, kamu otoritelerinin sözleşmeleri ihlal etmesi gibi) karşı korumak amacıyla garanti sağlar. Ruanda'nın MIGA'ya üye olması, ülkenin yabancı yatırımları teşvik etme ve uluslararası yatırımcılar için güvenli bir ortam sağlama çabalarının bir parçasıdır.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve TRIPS Anlaşması: Ruanda, Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nun bir üyesidir ve dolayısıyla Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)'e taraftır. TRIPS Anlaşması, fikri mülkiyet haklarının uluslararası düzeyde korunmasını sağlayan ve WTO üyesi ülkelerin uyması gereken standartları belirleyen bir anlaşmadır. Ruanda, TRIPS kapsamında fikri mülkiyet haklarını koruma ve uygulama yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Üyeliği: Ruanda, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)'nun da üyesidir. WIPO, fikri mülkiyet haklarının küresel düzeyde korunmasını ve teşvik edilmesini amaçlayan bir Birleşmiş Milletler kuruluşudur. Ruanda'nın WIPO'ya üye olması, ülkenin fikri mülkiyet hakları konusunda uluslararası standartlara uyum sağlama ve bu alanda işbirliği yapma taahhüdünü gösterir.

Ruanda'da yabancı ülkelerde verilen yargı kararlarının tanınması ve uygulanması, belirli koşullara bağlıdır. Ruanda hukuk sistemi, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için karşılıklılık ilkesinin geçerli olması, adil yargılama ve temel hukuk düzenine aykırı olmaması ve yabancı mahkemenin, davaya bakmak için yetkili olması gerekir. Ruanda mahkemeleri, yabancı yargı kararlarını bu kriterlere uygun olarak değerlendirir ve uygun görülürse tanır. Ancak, her bir kararın tanınması ve tenfizi, somut olayın koşullarına ve Ruanda hukukuna göre belirlenir.

1.2. Yatırım lisansının iptali

Bir yabancı yatırım sertifikası eğer başvuru sahibi tarafından verilen yanlış bilgilere dayanarak verilmişse; sertifika sahtekarlıkla alınmışsa; veya sertifikanın bir koşulu ihlal edilmişse iptal edilebilir. Her durumda, belge sahibine Ruanda Kalkınma Kurulu (RDB)'nin belgeyi iptal etme niyeti yazılı olarak bildirilecek ve beyanda bulunma fırsatı sağlanacaktır. Uygulamada, Ruanda Yatırım İdaresi'nin nadiren lisansları iptal ettiği görülmektedir.

1.3. Para alışverişi ve havalesi ve bankacılık

Şu anda herhangi bir döviz kontrolü bulunmamaktadır. Hem yerleşik hem de yerleşik olmayan kişiler, yerli bankalarda döviz hesabı açabilirler, yabancı paralarını transfer edebilirler. Merkez Bankasının belirleyeceği şartlarla belirli bir kişi veya sınıfa izin verdiği durumlar dışında, yetkili satıcılar dışında hiç kimsenin döviz ticareti yapmasına izin verilmez.

Ruanda'daki bankacılık mevzuatı, ülkenin finansal sistemini düzenleyen ve denetleyen yasalar, yönetmelikler ve kurallardan oluşur. Ruanda'nın bankacılık sektörü, Ruanda Ulusal Bankası (National Bank of Rwanda - BNR) tarafından denetlenir ve düzenlenir. BNR, ülkenin merkez bankası olarak para politikasını yönetir, finansal istikrarı sağlar ve bankacılık sektörünün düzenlenmesinden sorumludur. Ruanda'da banka veya finansal kurum kurmak için BNR'den lisans alınması zorunludur. **Lisans Türleri,** Ticari Bankacılık Lisansı, Mikrofinans Kuruluşu Lisansı, Kalkınma Bankası Lisansı ve Mortgage Bankacılığı Lisansı, **Lisans Başvuru Süreci:** Başvuru sahibinin finansal yeterliliği, iş planı, yönetim yapısı ve uyumluluk durumu incelenir. Minimum sermaye gereklilikleri karşılanmalıdır (örneğin, ticari bankalar için asgari sermaye gereklilikleri yüksektir). Asgari Sermaye Gereklilikleri Ruanda'da banka kurmak için belirli bir asgari sermaye gereklidir. Bu miktar, banka türüne göre değişir: Ticari bankalar için genellikle yüksek sermaye gereklilikleri vardır. Mikrofinans kuruluşları için sermaye gereklilikleri daha düşüktür. Sermaye yeterlilik oranları, uluslararası

standartlara (Basel III gibi) uygun olarak belirlenir. Yönetim ve Uyumluluk, Bankalar, BNR tarafından belirlenen yönetim ve uyumluluk standartlarına uymak zorundadır.

Ruanda, finansal kapsayıcılığı artırmak için mikrofinans kuruluşlarına önemli bir rol vermiştir. Mikrofinans kuruluşları, küçük işletmelere ve düşük gelirli bireylere finansal hizmetler sunar. Bu kuruluşlar, BNR tarafından düzenlenir ve denetlenir.

Ruanda, bankacılık sektörünü modernize etmek ve dijitalleşmeyi teşvik etmek için sürekli olarak yeni düzenlemeler ve politikalar geliştirmektedir. Özellikle mobil bankacılık ve dijital ödeme sistemleri, ülkenin finansal kapsayıcılık hedeflerine önemli katkı sağlamaktadır.

Ruanda'daki bankacılık mevzuatı, uluslararası standartlara uygun olarak düzenlenmiştir ve finansal istikrarı, şeffaflığı ve kapsayıcılığı hedeflemektedir. Bankacılık sektörü, Ruanda Ulusal Bankası (BNR) tarafından sıkı bir şekilde denetlenmekte ve düzenlenmektedir. Yabancı yatırımcılar için de uygun bir ortam sunan Ruanda, Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir.

Daha detaylı bilgi için Ruanda Ulusal Bankası'nın (BNR) resmi web sitesini ziyaret edebilirsiniz (<https://www.bnr.rw.>)

Ruanda'daki bankalar, hem yerel hem de uluslararası finansal kuruluşlar tarafından temsil edilmektedir. Bu bankalar, ticari bankalar, mikrofinans kuruluşları ve kalkınma bankaları gibi çeşitli türlerde hizmet sunmaktadır. Ruanda'daki Aktif Bankalar türlerine ve faaliyet amaçlarına göre şöyledir:

Ticari Bankalar:

-Bank of Kigali (BK): Ruanda'nın en büyük ve en eski ticari bankasıdır. Hem bireysel hem de kurumsal müşterilere hizmet verir.

-Equity Bank Rwanda: Kenya merkezli Equity Group'un bir parçasıdır. Mikrofinans ve ticari bankacılık hizmetleri sunar.

-Ecobank Rwanda: Pan-Afrikalı bir banka olan Ecobank'ın Ruanda şubesidir. Geniş bir hizmet yelpazesi sunar.

-GT Bank Rwanda: Nijerya merkezli Guaranty Trust Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-I&M Bank Rwanda: Kenya merkezli I&M Bank'ın Ruanda şubesidir. Kurumsal ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-Cogebanque: Ruanda'da faaliyet gösteren yerel bir ticari bankadır. Bireysel ve küçük ölçekli işletmelere yönelik hizmetler sunar.

-Access Bank Rwanda: Nijerya merkezli Access Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-KCB Bank Rwanda: Kenya merkezli Kenya Commercial Bank'ın Ruanda şubesidir. Geniş bir hizmet yelpazesi sunar.

-NCBA Bank Rwanda: Kenya merkezli NCBA Bank'ın Ruanda şubesidir. Ticari ve bireysel bankacılık hizmetleri sunar.

-Banque Populaire du Rwanda (BPR): Atlas Mara grubunun bir parçasıdır ve Ruanda'da geniş bir şube ağına sahiptir.

Kalkınma Bankaları

-Rwanda Development Bank (BRD): Ruanda'nın kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Tarım, altyapı ve enerji sektörlerine odaklanır.

1.4. Anlaşmazlık çözümü

Ruanda hukuk sisteminde çoğu anlaşmazlık mahkemede dava yoluyla çözülmektedir. Mevcut veya gelecekteki farklılıklarını tahkime götürmeyi seçen taraflar, sözleşmelerine bir tahkim maddesi eklemelidir. Böyle bir anlaşma ile atanan hakemin yetkisi, Yüksek Mahkeme'nin izni olmadıkça veya anlaşmada aksine bir niyet görülmedikçe, geri alınamaz. Alternatif uyuşmazlık çözümü olanakları Ruanda'nın Uyuşmazlık Çözüm Merkezi tarafından sağlanmaktadır.

Ruanda ayrıca, Devletler ve diğer Devletlerin vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için bir Dünya Bankası anlaşması olan Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi'nin (ICSID) bir üyesidir. (Katılım tarihi 1979). Bu üyelik, Ruanda'nın, yabancı yatırımcılar ile devlet arasındaki uyuşmazlıkların ICSID tahkimine götürülebileceğini kabul ettiği, ICSID tarafından verilen nihai kararları tanıyıp icra edeceği anlamına gelir. Ruanda, yabancı yatırımcılar ile imzaladığı İkili Yatırım Anlaşmaları veya Çok Taraflı Anlaşmalar (örneğin, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması - AfCFTA) uyarınca, yatırımcıların ICSID'e başvurmasına izin verir. Örneğin, bir yabancı şirket, Ruanda hükümetinin yatırımını kamulaştırması veya ayrımcılık yapması durumunda ICSID tahkimini başlatabilir. Ruanda'nın ICSID üyeliği, yabancı yatırımcılar için hukuki güvence sağlar ve ülkenin uluslararası yatırım hukukuna bağlılığını gösterir. ICSID kararlarının tanınması, Ruanda'nın bu sözleşmeden doğan uluslararası yükümlülüklerinin bir gereğidir.

Yabancı Hükümler (Karşılıklı Uygulama) Yasası, Ruanda'da verilen kararlara karşılıklı muamele sağlayan diğer ülkelerde verilen kararların Ruanda'da uygulanmasını sağlar. Diğer bir deyişle, Ruanda'da yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi (uygulanması), karşılıklılık (reciprocity) ilkesine dayanır. Ruanda'nın karşılıklı uygulama anlaşmaları yaptığı ülkeler Avustralya, Malavi, Kenya, Seyşeller, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Uganda, Birleşik Krallık ve Zambiya'dır. Böyle bir anlaşma olmaksızın, yabancı mahkeme kararı, karara ilişkin dava açılması dışında Ruanda mahkemelerinde uygulanamaz. Bu ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar veya bölgesel düzenlemeler (örneğin, Doğu Afrika Topluluğu - EAC üyeleri) sayesinde, mahkeme kararları Ruanda'da doğrudan tenfiz edilebilir. Ruanda ile karşılıklı uygulama anlaşması bulunmayan ülkelere gelen mahkeme kararları için: yeni bir dava açılması gerekir. Ruanda mahkemeleri, yabancı kararı "delil" olarak değerlendirip yerel hukuka göre yeniden karar verebilir. Otomatik tanıma söz konusu değildir. Yabancı Kararların Tenfiz Süreci ise anlaşma olan ülkeler için bile, kararların uygulanabilmesi için şu koşullar aranır: Karar, Ruanda kamu düzenine (public policy) aykırı olmamalı. Taraflara adil yargılama hakkı tanınmış olmalı. Karar, yetkili bir mahkemede verilmiş olmalı.

Ruanda mahkemeleri, genel bir kural olarak, bir anlaşmada yabancı hukuku öngören bir amir yasa maddesini tanır. Ancak böyle bir kanun seçiminin gerçek, hakiki, iyi niyetli, hukuka uygun ve makul olması gerekir. Bir Ruanda mahkemesi, taraflar, anlaşmanın en önemli bağlantısının bulunduğu ve bu nedenle mahkemenin normalde sahip olacağı bir Ruanda yasasının zorunlu hükümlerinden kaçınmak için yabancı bir yasayı uygulama niyetindeyse, bir yabancı yasayı yürürlüğe koymayacaktır.

Detaylı hukuki süreç için Ruanda Yargı Portalı <https://www.judiciary.gov.rw> adresi ziyaret edilebilir.

2. Yabancı Sermayeye Yönelik Kısıtlamalar

2.1. Yabancıların Gayrimenkul Edinimleri

Ruanda'nın arazi mülkiyet sistemi, 2004 Ulusal Arazi Politikası ve 2005 Organik Arazi Kanunu ile köklü değişikliklere uğramıştır. Bu reformlar, tarihsel eşitsizlikleri gidermeyi, verimli arazi kullanımını teşvik etmeyi ve mülkiyet güvencesi sağlamayı hedeflemiştir. Günümüzde, 10/06/2021 tarihli 27/2021 Sayılı Arazi Kanunu ("Arazi Yasası"), Ruanda'nın modernizasyon ve sürdürülebilir kalkınma taahhüdünü yansıtan temel yasal düzenlemedir.

Ruanda hukukuna göre, yabancı bireyler ve şirketlerin arazi mülkiyetinde belirli kısıtlamalar bulunmaktadır. Tam mülkiyet vatandaşlıkta esas olandır. Yabancılar için ise en fazla 99 yıla kadar uzun vadeli emfiteusis (kiralama) hakları elde edebilmektedir. Stratejik ulusal çıkar durumlarında, Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yabancılara tam mülkiyet hakkı tanınabilmektedir. Yabancıların özel arazi ediniminde arazi büyüklüğüne göre kısıtlamalar uygulanır. Yabancılar İçin Arazi Edinim Süreci ise arazi tespiti ile başlar, Ruanda Arazi Yönetimi Kurumu (NLA) ile mülkiyet ve kullanım hakları doğrulanır. Devlet arazilerinde hükümetle, özel arazilerde malikle müzakereler yapılır. Projenin niteliğine göre RDB, yerel yönetimler ve çevre kurumlarından izinler alınır. Arazi Yasası'nın 15. Maddesi uyarınca, emfiteusis sözleşmesi Tapu Sicil Müdürlüğü'ne kaydedilir. Yatırımcılar, yerel imar planlarına ve çevre düzenlemelerine uymak zorundadır. Bazı projeler için çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) gerekebilir. Arazinin verimli ve sürdürülebilir kullanımı zorunludur. Uyuşmazlık Çözüm Yolları ise yerel arabuluculuk komiteleri (Abunzi), Özel Arazi Mahkemeleri ve Uluslararası tahkimdir.

2.2. Şirket Kuruluşunda, Vergi Hukukunda Ayrımcılık, Yabancı Serbest Dolaşımı

Şirket kuruluşunda ayrımcılık: Genel olarak Ruanda, ülkeye daha çok yatırımcı çekebilmek için yabancı şirket kuruluşunda zorluk çıkartmamakta, hatta Ruanda Development Board'da tüm diğer kamu kurumlarının masası ile hizmet vererek bir nevi Tek Durak şeklinde çalışmaktadır. Yalnızca, yabancı şirketler için tek önemli ayrımcılık, minimum 100.000 USD ile işe başlanması gösterilebilir. Şirket kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi, yukarıda şirket kuruluşu kısmında verilmiştir.

Vergi hukukunda ayrımcılık: Ruanda vergi sisteminde yabancı sermayeli şirketlere ayrımcılık kurumlar vergisinde kendini göstermekte olup, yerli ve yabancı şirketler arasında vergi oranı bakımından farklılık bulunmaktadır. Vergiler kısmında konuya ait ayrıntılar yer almaktadır.

Yabancıların serbest dolaşımı: Ülkede yabancıların serbest dolaşımı ile ilgili bir kısıt bulunmamakta, ülkelerin mütekabiliyet kuralı çerçevesinde aldığı vize uygulama kararlarına istinaden her yabancı kişi, ülkeye giriş yapabilmektedir.

3. Yatırım Teşvik Mevzuatı

Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi olduğu için, EAC Gümrük Birliği Protokolü'ndeki Yatırım Hükümleri ve EAC Yatırım Politikasına değinmekte fayda vardır. EAC Gümrük Birliği Protokolü, yatırım öncesi ve sonrası muamele kuralları, yatırım teşvikleri, rekabet politikaları ve uyuşmazlık çözüm mekanizmaları hususlarını düzenlemektedir. Ortak Pazar Protokolü (Madde 29) uyarınca, EAC üye devletleri, sınır ötesi yatırımları ve yatırımcıların

kazançlarını korumak, EAC bölgesinde sermayenin serbest dolaşımı önündeki kısıtlamaları kaldırmak için bir takvim oluşturmak gibi taahhütleri vermektedir.

EAC, 2019-2024 Yatırım Politikası ile bölgeyi tek bir yatırım destinasyonu olarak tanıtmak için ortak bir yasal çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Bu politika ile yerel, bölgesel ve yabancı yatırımları çekmek için koordineli bir yaklaşım benimsemek, üye ülkelerin ayrı ayrı yürüttüğü (ve çoğu zaman birbiriyle çatışan) yatırım çabalarını harmonize ederek maliyetleri düşürmek, küresel ekonomik zorluklara rağmen EAC'nin yatırım hedeflerine ulaşmasını sağlamak.

EAC Antlaşması, üye devletlerden "yatırım teşviklerini (vergi indirimleri dahil) uyumlaştırmalarını" talep etmektedir. Ortak Pazar Protokolü, mal, hizmet, emek ve sermaye dolaşımını serbestleştirirken vergi düzenlemelerinin korunmasını ve harmonizasyonunu öngörmektedir. 2018'de kabul edilen EAC Yerel Vergi Uyumlaştırma Politikası çerçevesinde, KDV ve özel tüketim vergisi (ÖTV) oranlarının standardize edilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Sınır ötesi yatırımlardan elde edilen kazançlar, hem yatırımın yapıldığı ülkede hem de yatırımcının ikamet ettiği ülkede vergilendirilebilmektedir. EAC Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (2011) imzalandı, ancak yalnızca Kenya, Ruanda ve Uganda tarafından onaylanmıştır. Diğer ülkeler, vergi kaybı ve kaçakçılık endişeleri nedeniyle süreci yavaşlatmaktadır.

EAC yatırım politikası, serbest dolaşım, yerleşme ve ikamet hakkı, rekabetçi sanayi/imalat sektörü, vatandaşların EAC süreçlerine katılımı ve bilinçlendirilmesi, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği, gümrük iadesi ve KDV muafiyet programları. bağlı imalat (Manufacturing-Under-Bond) ve İşleme İhracat Bölgeleri (EPZ), serbest limanların kurulması ve gümrük muafiyet rejimlerinin uyumlaştırılması gibi alanları desteklemektedir. Fakat üye ülkelerin kendi yatırım düzenlemeleri (şirket kuruluş ve tescil prosedürleri, izin ve lisans süreçleri, mülk edinme kuralları, sermaye ve arazi erişimi gibi) farklıdır.

Detaylı bilgi için EAC Resmi Sitesi <https://www.eac.int> adresi ziyaret edilebilir.

Öte yandan, Ruanda'nın yabancı yatırımcılar için standart teşvikleri aşağıdaki gibidir.

-%0 Kurumlar Vergisi Oranı: Uluslararası şirketler, Ruanda'da genel merkez veya bölge ofisi kurduğunda ve aşağıdaki şartları sağladığında %0 kurumlar vergisi avantajından yararlanabilir:

-Ruanda'da en az 10 milyon ABD Doları tutarında (maddi veya maddi olmayan varlıklara) yatırım yapmak.

-Ruandalılara istihdam ve eğitim sağlamak.

-Ruanda'da lisanslı bir banka üzerinden yılda en az 5 milyon ABD Doları tutarında uluslararası finansal işlem gerçekleştirmek.

-Ruanda'da yılda en az 2 milyon ABD Doları kullanmak.

-Operasyonel merkez kurarak aşağıdaki hizmetlerden en az 3'ünü Ruanda'da yürütmek:

- Hammade, bileşen veya bitmiş ürün tedariki.
- Pazar kontrolü ve satış planlaması.
- Bilgi ve veri yönetimi hizmetleri.
- Hazine yönetimi.
- Ar-Ge çalışmaları ve Eğitim ve personel yönetimi.

-%15 Kurumlar Vergisi Oranı: Aşağıdaki yatırımcılar %15 indirimli kurumlar vergisi oranından yararlanmaktadır.

-İhracatçı şirketler: Ruanda'da üretilen mal/hizmetlerin en az %50'sini ihraç edenler (işlenmemiş madenler, katma değersiz çay ve kahve hariç).

-Enerji sektörü: Peat, güneş, jeotermal, hidro, biyokütle, metan ve rüzgâr enerjisi üreten/ileten şirketler (devlet projeleri hariç).

-Lojistik sektörü: En az 5 adet 20 ton kapasiteli kamyonu sahip yük taşımacılığı şirketleri.

-Toplu taşıma: En az 10 adet 25 koltuklu otobüs ile yolcu/taşımacılık yapan şirketler.

-Bilişim (ICT) sektörü: Üretim, montaj veya yazılım hizmeti sunan şirketler (perakende, tamir ve telekom hariç).

-Finans sektörü: Küresel fon yönetimi, özel sermaye, sigorta, varlık yönetimi (yerel bankacılık hariç).

-Düşük maliyetli konut yatırımcıları (kriterleri Maliye Bakanlığı belirler).

-7 Yıla Kadar Kurumlar Vergisi Muafiyeti: 50 milyon ABD Doları ve üzeri yatırım yapan şirketler (en az %30 öz sermaye katkısı ile) aşağıdaki sektörlerde 7 yıl vergi muafiyeti alabilmektedir.

-Enerji: En az 25 MW kapasiteli projeler (fosil yakıt ve devlet sözleşmeleri hariç).

-Üretim (imalat).

-Turizm.

-Sağlık.

-Bilişim (ICT): Üretim, montaj ve yazılım (telekom ve perakende hariç).

-İhracat odaklı projeler.

-5 Yıllık Vergi Muafiyeti (Mikrofinans Kuruluşları): Yetkili kurumlarca onaylanan mikrofinans şirketleri, 5 yıl boyunca kurumlar vergisinden muaf tutulur (şartlar sağlandığında süre uzatılabilir).

-Serbest Bölgelerde Gümrük Vergisi Muafiyeti: İhracat işleme bölgelerinde kullanılan ürünler gümrük vergisinden muaftır.

-Sermaye Kazancı Vergisi Muafiyeti: Yatırımcılar sermaye kazancı vergisi ödemez (ancak ticari gayrimenkul satışları vergiye tabidir).

-KDV Muafiyeti (Hammadde ve Makine): Üretim ve madencilik sektörlerinde kullanılan hammaddeler ve makineler için KDV alınmaz (Maliye Bakanlığı onayı ile).

-Hızlandırılmış Amortisman: 50.000 USD üzeri yatırım yapan şirketler, varlıkların %50'sini ilk yılda amortisman gideri yazabilir. Varlıklar en az 3 yıl kullanılmalı ve erken satım durumunda vergi dairesine bildirim yapılmalıdır. Vergi kaynaklı zararlar 5 yıl boyunca sonraki dönemlere aktarılabilir.

-Yatırımcı Oturma İzni: Kayıtlı yatırımcı ve ailelerine oturma izni verilir.

-Yabancı Çalışan İstihdamı: 250.000 USD üzeri yatırım yapanlar, 3 yabancı personeli "yerel beceri eksikliği" şartı aranmadan işe alabilir.

Detaylı bilgi için Ruanda Kalkınma Kurulu (RDB)](<https://www.rdb.rw> ve Ruanda Gelir İdaresi (RRA) (<https://www.rra.gov.rw> adresleri ziyaret edilebilir.

C. RUANDA'DA TÜRK YATIRIMLARI

Ruanda'nın güvenli, hızla büyüyen, şeffaf ve yatırımcı dostu bir ülke olması, diğer Afrika ülkelerinden ayrı bir konuma yerleştirmiştir. Afrika'nın Yükselen Yıldızı olan Ruanda; Afrika'nın en hızlı büyüyen 6. ekonomisi (2007'den beri yıllık %7,5, % 8 büyüme) olması, Afrika'da iş yapma kolaylığında 2. sırada olması, Dünyada en güvenli 5. ülke olması, Afrika'da devlet şeffaflığında(en az yolsuzluğun olduğu) 4. sırada olması, Afrika'nın merkezi olma (hub) potansiyelinin olması, Yatırımcı Dostu Ülke (MICEA) endeksinde Afrika'da 3. Sırada olması, Ruanda'nın iş dostu politikaları, dijital altyapısı ve güvenli ortamıyla yatırımcılar için cazip bir ülke olduğunu göstermektedir.

Türk Firmaları ise Ruanda Kalkınma Kurulu verilerine göre 2015-2023 yıllarında Türk şirketlerinin Ruanda'da üstlendiği 25'i aşkın yatırımın toplam değeri 500 milyon Dolarla ulaşmıştır. Bu rakam Ruanda'ya yapılan yatırımların yüzde 14'üne karşılık gelmektedir.

2019'da 13.5 milyon Dolar, 2020'de yaklaşık 4.5 milyon Dolar, 2021 yılında ise 82,4 milyon Dolar Türk yatırımı kaydedilmiştir. Türk yatırımları enerji, eğitim, otelcilik, turizm, tarım, sanayi ve inşaat alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Ruanda'daki en büyük Türk yatırımı "Hakan Elektrik (Hakan Madencilik ve Elektrik Üretim San. Tic. A.Ş.)" ile uluslararası bir şirket olan "Quantum Power" ortaklığında (HQ Power) Ruanda'nın Gisagara bölgesinde inşa edilen enerji santralidir. Bahsekonu Santral 80 MW kapasitesinde ve yaklaşık 400 Milyon ABD Doları tutarındadır.

"Peat Power Plant" olarak da anılan turbadan enerji üretmeyi öngören santral, yap-işlet-devret modeliyle hayata geçirilmekte olup, 26 yıl HQ Power tarafından işletildikten sonra Ruanda Hükümetine devredilecektir.

Santral Doğu Afrika'nın en büyük, Afrika'nın da Senegal'den sonra ikinci büyük turbadan elektrik üreten santrali olacaktır.

Türk İnşaat Şirketi Summa, 2015 yılında Ruanda Hükümetiyle, Kigali Kongre Merkezi ve Otelinin inşaatının ıslahı ve tamamlanması için 119 Milyon Dolar değerinde sözleşme imzalamıştır, merkez Mayıs 2016'da teslim edilmiştir.

Yine Summa, toplam 45.000 kişi kapasiteli Amahoro Stadyumunun ve çevresindeki spor merkezlerinin yenilenmesi için 2022 yılında Ruanda Hükümeti ile yeni bir sözleşme imzalamıştır. 175 milyon Dolar tutarındaki proje tamamlanmış faaliyete geçmiş sadece 15 milyon dolarlık update ve rehabilitasyon işleri kalmış olup 2025 yılı Mayıs ayında tamamlanması öngörülmektedir.

Summa, ayrıca başkent Kigali’de on bin kişilik kapalı spor kompleksi (Kigali BK Arena) inşaatını da 6 ayda tamamlamış ve kompleksin açılışı 9 Ağustos 2019’da yapılmıştır.

Summa ayrıca Kigali’de bir Üniversitenin kampüs binasını inşa etmiş olup, Ruanda İstihbarat ve Ulusal Güvenlik Başkanlığı binasının inşaatını tamamlamıştır.

İnşaat ve enerji alanında faaliyet gösteren şirketlerimize ilave olarak, imalat ve turizm sektörlerinde de iş insanlarımızın Ruanda’ya ilgi göstermeye başladıkları gözlemlenmektedir. Bebek bezi, inşaat malzemeleri, mobilya gibi alanlarda da küçük ve orta ölçekli işletmelerin Ruanda’da üretim yapmak için ilgileri vardır.

Turizm alanında ise Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren bir sıcak hava balonu Türk şirketi “**Royal Balloons**” Ruanda’da Akagera Ulusal Parkında uçuşlara başlamıştır.

LC Waikiki

LC Waikiki'nin de Kigali'de bir mağaza açmak üzere bina kiralama aşamasında olduğu, yerel şirket kurmak için de çalışma yürüttüğü bilinmektedir.

The logo for Aktifbank, featuring the word "aktif" in red lowercase letters with a red swoosh above it, and "bank" in grey lowercase letters.

sunmaktadır.

DOĞTAŞ

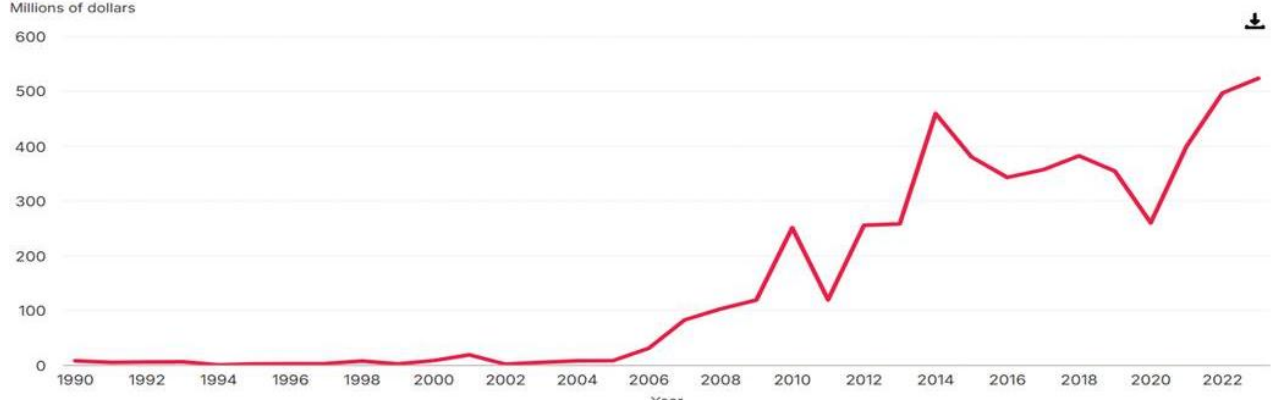
Finans sektöründe ise **Çalık Holding** bünyesinde yer alan **Aktif Bank, Ruanda'da temsilcilik ofisi açan Afrika dışından yabancı sermayeli ilk uluslararası ticari banka olmuştur.** Kigali Ofisi banka şubesi işlevi taşımamakta, ülkemizle Afrika ülkeleri arasında ve Afrika içi ödemeler bakımından yerel muhabir bankalarla aracılık hizmeti

Öte yandan **Doğtaş Holding,** Ruanda Kigali'de bir ofis açma aşamasında olup 2025 yılı Mayıs sonunda açılışı yapacağını bildirmiştir.

D. RUANDA'DA DİĞER ÜLKELERİN YATIRIMLARI

1. Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri

Ruanda, Doğu Afrika'da son yıllarda en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olarak dikkat çekmekte ve doğrudan yabancı yatırım (FDI) açısından önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir. UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) tarafından yayınlanan World Investment Report verilerine göre Ruanda'nın FDI performansını ve diğer ülkelerin yatırımlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

FDI flows	2019	2020	2021	2022	2023	Growth rate, 2022-2023 %
Rwanda						
Inward	354	260	399	496	523	5.4

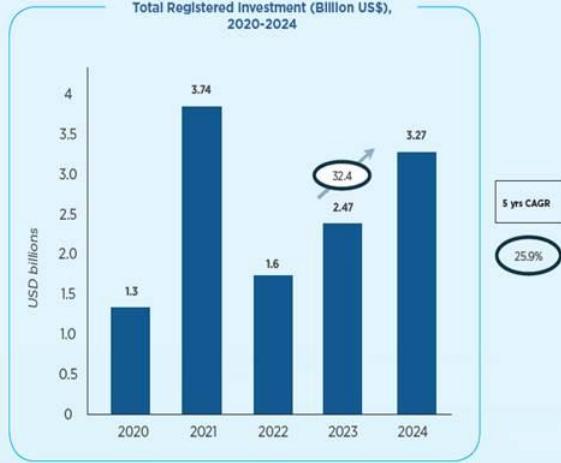
Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Ruanda'nın Genel Doğrudan Yabancı Yatırım(FDI) Akışı, 2019 yılında 354 milyon dolar, 2020 yılında COVID-19 etkisiyle \$260 milyon dolar, 2021 yılında \$399 milyon, 2022 yılında 496 milyon dolar ve 2023 yılında ise \$523 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

FDI Stock	2019	2020	2021	2022	2023	Growth rate, 2022-2023 %
Rwanda						
Inward	2 547	2 707	2 938	3 237	3 697	14.2

Ruanda'nın Doğrudan Yabancı Yatırım stoku ise 2019 yılında 2.547 milyon dolar, 2020 yılında \$2.707 milyon dolar, 2021 yılında \$2.938 milyon, 2022 yılında 3.237 milyon dolar ve 2023 yılında ise \$3.697 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

RDB attracted and registered 612 investment projects, valued at USD 3.2 billion

- In 2024, RDB registered investments worth USD 3.2 billion, up from USD 2.4 billion in 2023, reflecting an increase of 32.4%.
- The highest investment-generating sector was manufacturing, with a total investment of USD 1.35 billion, followed by financial and insurance sectors at USD 811.2 million, and real estate activities with USD 377.7 million. Together, these three sectors accounted for 77.9% of all registered investments in 2024.

Ruanda, RDB (Ruanda Development Board) kayıtlarına göre ise 2024'te 612 projede, 3,2 Milyar dolarlık yatırım çekmiştir.

Bu rakam, 2025'teki 2,4 milyar dolarlık yatırıma kıyasla %32,4'lük bir artış anlamına gelmektedir.

Sektörel yatırım dağılımına baktığımızda:

-Üretim sektörü: 1.35 milyar dolar (en yüksek yatırım alan sektör) Üretim sektörü, Ruanda ekonomisinin lokomotifine olmaya devam etmektedir.

-**Gayrimenkul faaliyetleri:** 377.7 milyon dolar

-**Finans ve sigorta sektörü:** 811.2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu üç sektör, 2024'te kaydedilen toplam yatırımların %77,9'unu oluşturmuştur.

China and India were the top foreign countries of origin for Rwanda's registered investments in 2024

Cin (460 milyon USD) ve **Hindistan** (445,1 milyon USD) ile en büyük yatırımcı ülkeler olarak öne çıkmıştır.

- **Asya**, Ruanda'ya yapılan yabancı yatırımların **%37,4'ünü** oluşturmuştur. **Afrika ülkeleri** ise toplam yatırımların **%23,9'unu**, Nijerya (313 milyon USD) ise kıtanın önde gelen yatırımcısı olmuştur. Ruanda'nın kendi yatırımları ise 782,8 milyon USD ile kayda değer bir paya (%23,9) sahip.

Daha ayrıntılı bilgi için, UNCTAD World Investment Report 2023, <https://unctad.org/publication/world-investment-report> ve Rwanda Development Board (RDB), <https://www.rdb.rw> ziyaret edilebilir.

Largest Investment Projects Registered In 2024

Bio Usawa
Biotechnology Ltd

Ramba Investment Africa
Holdings Ltd

National Cement
Holding Ltd

TTEC CX Solutions
Rwanda Ltd

Parklane
Group Ltd

Basigo
Rwanda Ltd

Bestred Technology
Development Rwanda Co., Ltd.

Rio Tinto Exploration
Rwanda Ltd

2024 yılında kayıtlı en büyük yatırım projeleri yandaki şekilde de görüleceği üzere

-Bio Usawa Biotechnology Ltd: Tarım biyoteknolojisi, tohum geliştirme veya tarımsal verimlilik artırıcı biyoteknolojik çözümler.

-Simba Cement / National Cement Holding Ltd: Çimento üretimi, inşaat malzemeleri veya altyapı projeleri (Ruanda'nın konut ve yol inşaatı ihtiyaçlarına yönelik).

-Parklane Group Ltd: Gayrimenkul geliştirme, lüks konut projeleri veya ticari altyapı yatırımları (otel, iş merkezi vb.)

-Bestred Technology Development Rwanda Co., Ltd: Yazılım geliştirme, dijital dönüşüm projeleri veya yenilikçi teknoloji çözümleri (örneğin akıllı şehir uygulamaları).

-Rio Tinto Exploration Rwanda Ltd: Maden arama ve işletme (nadir toprak elementleri, kalay veya tungsten gibi Ruanda'nın maden kaynaklarına

yönelik).

-Ramba Investment Africa Holdings Ltd: Enerji (yenilenebilir enerji projeleri), madencilik veya bölgesel ticaret altyapısı.

-Basigo Rwanda Ltd (BASIG): Elektrikli araç (özellikle elektrikli otobüs) üretimi veya toplu taşıma altyapısı (Ruanda'nın yeşil ulaşım hedefleriyle uyumlu)

-TTEC CX Solutions Rwanda Ltd: Müşteri deneyimi (CX) ve çağrı merkezi hizmetleri, dijital iş süreçleri dış kaynak kullanımı.

Ampersand: Electrifying Rwanda's Transport

- 5,500+ electric motorcycles on the road
- 50% reduction in driver operating costs
- 11,000+ metric tonnes of CO2 emissions cut

Primarily operates in Kigali with plans for nationwide expansion. Also operates in Kenya, underscoring Rwanda's position as a proof-of-concept destination and a gateway for investment into Africa.

OX Delivers: Transforming Logistics in East Africa

- USD 163M expansion into Rwanda & East Africa
- Scaling e-mobility for goods transportation

Delivers in Rutsiro, Nyamasheke, Nyamagabe, and Kigali, with plans to expand to Musanze, Rubavu, Rusizi, and Huye in 2025.

Kivu Choice: Africa's Fastest-Growing Fish Farm

- Boosted fish production 5x - from 60 to 300 tonnes/month
- 25% drop in animal protein costs for Rwandan households

Operates the Kigembe Fish Farm in Gisagara and engages in fish farming in Nyamasheke.

Ampersand: Ruanda'da taksi yerine yaygın olarak kullanılan elektrikli motorsiklet ulaşımı yatırımı yapmıştır.

OX: Ruanda ve Doğu Afrika'ya mal taşımacılığı için e-mobilitenin ölçeklendirilmesi alanında 163 milyon ABD doları tutarında yatırım yapmıştır.

Kivu Choice: Balıkçılık alanında yapılan bu yatırımla Balık üretimi 5 katına çıkarıldı. (ayda 60 tondan 300 tona)

-Africa Green Mobility Solutions Rwanda Ltd: AGMS Rwanda Ltd, elektrikli mobilitede yükselen bir şirket olarak ön plana çıkmaktadır.

-Adhi Rwanda Ltd: 2000 yılında kurulan Adhi Rwanda Ltd, Kigali merkezli yenilikçi bir inşaat şirkettir ve uygun fiyatlı, modern ve sürdürülebilir konut çözümleri sunmaya odaklanmıştır.

-MVG Developers Ltd: MVG Developers Ltd, Ruanda genelinde çeşitli inşaat ve geliştirme projelerinde yer almakta ve ülkenin altyapı alanındaki büyümesine katkıda bulunmaktadır.

-Asia Machinery Ltd: AML, çeşitli deniz kamyonları ve ekipmanları temininde uzmanlaşmış olup yerel tedarik zincirine önemli katkılar sağlamaktadır.

-Rwanda Mountain Tea Ltd: Ruanda'daki çay üretim endüstrisinde önemli bir rol oynuyor ve ülkenin çay ihracatına katkıda bulunmaktadır.

Lipton Ltd: Ruanda çay endüstrisinde önemli bir yere sahiptir.

Key reinvestment projects made by existing investors	
Company	Expansion Project
Cimerwa Plc	Investment in plant and machinery with the latest technology to increase grinding capacity from 600,000 metric tons to 900,000 metric tons per annum.
Zara Partners Genera Trading Ltd	Investment in the development of 40 high-end, luxurious dwelling units.
Martin Hardware Ltd	Investment in transportation services.
Anne Real Estate Co Ltd	Construction of affordable residential houses.
Bakhresa Grain Milling Rwanda Ltd	Investment in a housing project in Gasabo District, featuring villas and apartments.

Petrocom Ltd: Petrocom Ltd, petrokimya ürünlerinin ve kuru yükün taşımacılığı ve lojistiği alanında uzmanlaşmış olup enerji ve lojistik sektörlerine odaklanmaktadır.

-Cimerwa Plc: En son teknolojiyle donatılmış tesis ve makine yatırımı Çimento öğütme kapasitesinin yıllık 600.000 metrik tondan 900.000 metrik tona çıkarılması

-Zara Partners Genera Trading Ltd: 40 adet lüks ve yüksek standartlı konut birimi geliştirilmesine yatırım.

-Martin Hardware Ltd: Ulaşım hizmetleri alanında yatırım.

Anne Real Estate Co Ltd: Uygun fiyatlı konutların inşası.

Bakhresa Grain Milling Rwanda Ltd: Gasabo Bölgesi'nde villalar ve apartmanlardan oluşan bir konut projesine yatırım.

2.Teknik Engeller ve Ruanda'da Türk Firmalarının Karşılaştığı Sorunlar

Ruanda, yukarıda da belirtildiği üzere coğrafi konumu itibarıyla denize çıkışı olmayan, kara ile çevrili bir ülke (landlocked) olduğu için ithal ettiği malları genellikle kara ve hava yolunu kullanarak ülkeye sokmaktadır. **Bu da, Ruanda'nın ticaret maliyetlerinin dünyanın en yüksekleri arasında olmasına yol açmıştır.** Ayrıca, ülkenin **bölgesel demiryolu ağlarına bağlantısının bulunmaması,** ticaretin tamamen kara ve hava yoluyla yapılması (bu anlamda Türk Hava Yollarının uçuş ve hava kargo ücretlerinin rakiplerine oranla çok yüksek olması) **ticaret potansiyelini kısıtlayıcı** etkide bulunmaktadır. Orta Afrika ve Doğu Afrika arasında **bir koridor rolü oynayabilmesi** ve ticaret maliyetlerini düşürebilmesi bakımından **lojistik sektörünün güçlendirilmesi** Ruanda'nın bölgesindeki **rekabet üstünlüğünü** ele geçirmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Vizyon 2050 belgesine göre, Ruanda'nın **2035 yılında üst orta gelirli, 2050 yılında yüksek gelirli ülke** olma hedefini gerçekleştirebilmesi bakımından ticarete bir büyüme kaydetmesine rağmen, ticaret potansiyelini tümüyle hayata geçirememiştir. Bunda göreceli olarak **kısıtlı ihrac ürünleri, bölgede uygulanan ayrımcı tarife dışı önlemler** (ürünlerin ithalatını veya ihracatını zor ve/veya maliyetli hale getiren kotalar, ithalat lisanslama sistemleri, yasaklar, düzenlemeler, koşullar veya belirli pazar gereksinimlerinden kaynaklanan, tarifelerle ilgisi olmayan kısıtlamalar) ve **ticaret altyapısındaki eksiklikler** rol oynamaktadır.

Ruanda'da yasaklanmış veya kısıtlanmış mallar, ülkenin güvenlik, sağlık, çevre ve kamu düzeni gibi çeşitli nedenlerle düzenlemeler getirdiği ürünleri kapsar. Ruanda'da genel olarak yasaklanmış veya kısıtlanmış malların bazı örnekleri aşağıdaki gibidir. Tüm listeye (<https://www.rra.gov.rw/en/customs-services/importers/prohibited-and-restricted-goods>) linkten ulaşılabilir:

Silahlar ve Mühimmat: Ruanda'da silah ve mühimmat ithalatı, satışı ve taşınması sıkı bir şekilde kontrol edilir. Yalnızca yetkili kurumlar ve özel izin sahipleri bu tür ürünleri bulundurabilir.

Uyuşturucu Maddeler: Yasa dışı uyuşturucu maddelerin (eroin, kokain, esrar vb.) üretimi, satışı, taşınması ve kullanımı kesinlikle yasaktır.

Tehlikeli Kimyasallar: Zehirli, patlayıcı veya çevreye zararlı kimyasalların ithalatı ve kullanımı sıkı düzenlemelere tabidir. Beyaz fosfor kullanılarak üretilmiş kibritler, cıva içeren tüm sabunlar ve kozmetik ürünler

Plastik Poşetler: Ruanda, çevre koruma amaçlı olarak plastik poşetlerin kullanımını yasaklayan öncü ülkelerden biridir. Ülkede plastik poşet ithalatı, üretimi ve kullanımı yasaktır.

Yasaklanmış İlaçlar: Ruanda'da ruhsatsız veya yasaklanmış ilaçların ithalatı ve satışı yasaktır. Tüm ilaçların Ruanda Sağlık Bakanlığı'ndan onay alması gerekmektedir.

Yasaklanmış Elektronik Cihazlar: Bazı elektronik cihazlar (örneğin, yasa dışı dinleme veya izleme cihazları) ülkeye sokulamaz.

Koruma Altındaki Hayvan ve Bitki Türleri: Nesli tükenmekte olan hayvan ve bitki türlerinin ticareti yasaktır.

Sahte veya Kalitesiz Ürünler: Sahte markalı ürünler, kalitesiz veya standartlara uymayan malların ithalatı ve satışı yasaktır.

Belirli Tarım Ürünleri: Bazı tarım ürünleri ve tohumlar, biyogüvenlik nedeniyle kısıtlamalara tabi olabilir.

Alkol ve Tütün Ürünleri: Alkol ve tütün ürünlerinin satışı ve kullanımı belirli düzenlemelere tabidir. Özellikle gençlere satışı yasaktır.

Yasaklanmış Yayınlar: Devlet güvenliğini tehdit eden veya nefret söylemi içeren yayınlar yasaktır.

Tarım sektörü ile ilgili olarak ise, bazı mallar **yasaklanmıştır** (prohibited goods),

-Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar) (Ruanda Çevre Yönetimi Otoritesi (REMA) tarafından onaylanmadıkça yasaktır)

-Süresi geçmiş veya standartlara uymayan gıda ürünleri,

-Kuş gribi veya deli dana hastalığı görülen ülkelere kümes hayvanları ve et ürünleri,

-İşlenmemiş çiğ süt ithalatı

-Sağlığa zararlı esansiyel yağlar veya kimyasal ürünler içeren damıtılmış içkiler (thujone, star anise, benzoik aldehit, salisilik esterler, hyssop ve absinthe dahil). Ancak, %0,1'den fazla anason yağı içermeyen anason ve anisette likörleri ile pimpinella anisum veya allium verum (star anise) damıtları bu kapsam dışındadır.

-Aşağıdaki tarım kimyasalları **yasaklanmış mallar** kapsamındadır:

2,4-T, Aldrin, Captafol, Chlordimeform/Chlorobenzilate/DDT, Dieldrin, 1,2-Dibromoethan (EDB), Flouroacetamide, HCH, Heptaklor, Hekzaklorobenzen, Lindan, Cıva bileşikler, Monokrotophos (bazı formülasyonlar), Methamidophos, Fosfamidon, Metil-parathion, Parathion

Tarım sektöründe bazı mallar ise **kısıtlanmıştır. (restricted goods)**

- İşlenmemiş taze balık (Nil Levreği ve Tilapya);
- Gübreler ve pestisitler, RSB ve REMA onayı zorunludur.
- Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler, veteriner onayı gerekir.
- Organik ürünler, ROCB sertifikası olmalıdır.
- Nesli tükenmekte olan bitki türleri,
- Büyük miktarda temel gıda ürünleri (mısır, fasulye, pirinç), gıda kıtlığı dönemlerinde MINAGRI ihracatı kısıtlayabilir.
- Orman ürünleri (kereste, odun kömürü), REMA onayı gerekir.
- Etiketsiz veya yanıltıcı etiketli gıda ürünleri

İhlallerin cezaları ise, **ağır para cezaları** (10 milyon RWF veya daha fazlası), **mallara el konulması** ve imha edilmesi, tekrarlayan ihlallerde **işletme lisansının iptali** olabilir.

Öte yandan, Ruanda Gıda ve İlaç Dairesi (Rwanda FDA), 26 Mart 2025 tarihinde yaptığı açıklamada, işlenmiş gıda ithalatçılarına ve firmalarına, "yüksek riskli" gıda ürünleri için ithalat lisansı verileceğini bildirmiştir. Ayrıca, ithalat lisansı ücreti, gıda ürünlerinin değerinin %0,2'si oranında olacaktır.

İthalat Lisansı Gerektiren Yüksek Riskli Gıda Ürünleri

1. Zenginleştirilmiş Gıda Ürünleri: Besin değeri artırılmış tüm gıdalar (örneğin vitamin ve mineral eklenmiş ürünler)

2. Süt ve Et Ürünleri: Fermente süt, aromalı süt, pastörize süt, UHT süt, tatlandırılmış yoğunlaştırılmış süt, yoğurt, dondurma, Süt tozları, krema tozları, tereyağı, ghee, peynir ve işlenmiş peynir ürünleri, Sosler ve konserve etler

3. İşlenmiş Yumurta Ürünleri: Yumurta tozu, pastörize sıvı yumurta, mayonez.

4. İşlenmiş Balık ve Deniz Ürünleri: Balık sosleri, balık unu, konserve balık, işlenmiş deniz ürünleri.

5. İçecekler: Alkollü içecekler, şaraplar, bitki aromalı alkollü içecekler, muz veya tahıl bazlı alkollü içecekler, içme suyu, gazlı içecekler, meyve ve sebze suları, enerji içecekleri.

6. Özel Beslenme Amaçlı Gıdalar: Bebek mamaları, tıbbi amaçlı formüller, büyüme destekleyici gıdalar, kilo kontrol ürünleri, terapötik gıdalar.

7. Gıda Takviyeleri ve Benzeri Ürünler: Vitaminler, mineraller, amino asitler, probiyotikler, enzim takviyeleri.

8. Yağlar: Zeytinyağı.

9. Kompozit Gıda Ürünleri: Hem hayvansal hem de bitkisel işlenmiş ürünlerin karışımını içeren gıdalar.

10. İşlenmiş GDO'lu Gıda Ürünleri: Genetiği değiştirilmiş organizma (GDO) içeren işlenmiş gıdalar.

Ruanda FDA, ayrıca "Yüksek riskli gıda ürünleri listesini gerektiğinde güncelleme hakkını saklı tutacağını ithalatçıların, ilgili düzenlemelere uygun şekilde gereksinimleri yerine getirmesi gerekeceğini belirtmiştir. Daha da detaylı bilgi için Rwanda Standards Board (RSB) <https://www.rsb.gov.rw> ve MINAGRI <https://www.minagri.gov.rw> resmi sitelerini ziyaret edebilirsiniz.

3. Ruanda ve Türkiye Arasındaki Ticari Anlaşmalar

Ruanda'da son yıllarda yatırım ortamını iyileştirmek için önemli adımlar atılmaktadır. Özellikle 2008 yılından bu yana Ruanda hükümeti tarafından yatırım dostu bir dizi reforma gidilmiştir. Yenilebilir enerji, altyapı, tarım, madencilik, turizm, iletişim başlıca yatırım çeken alanların arasında yer almaktadır. Ülkede yolsuzluk oranının görece düşük olması, yabancı yatırımcıya yönelik elverişli politikalar geliştirilmesi, turizm ve hizmetler alanındaki yatırımlarda bölgesel merkez olma hedefi Ruanda'yı Afrika'daki potansiyel yatırım ülkelerinden birisi haline getirmektedir. Ruanda Hükümeti'nin öncelikli hedefleri arasında ülkeyi bölgesel ticaret ve finans, turizm ve IT hizmetleri açısından bir merkez haline getirmek yer almaktadır.

Türkiye ile Ruanda arasında 03.11.2016 tarihinde imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

TCMB verilerine göre ülkemizde hâlihazırda Ruanda yatırımı bulunmamaktadır. İki ülke arasında **kara taşımacılığı alanında** imzalanmış herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır.

Yürürlükte Olan ve Müzakeresi Süren Anlaşmalar ve Protokoller ise aşağıdaki gibidir.

Anlaşma Adı	İmza Tarihi	RG Tarih ve No'su
Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması	3 Kasım 2016	
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	3 Kasım 2016	24.04.2022-31819
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	1 Aralık 2018	25.09.2020

İki ülke arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmıştır. İç onay süreci devam etmektedir.

Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması Dışişleri Komisyonundan Genel Kurula sevk edilmiş olup, YTK Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde ve ÇVÖ ise 21 Ekim 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ÇVÖ'nün vergiler açısından uygulaması 1 Ocak 2021 tarihinde başlamıştır. Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmasını kuran Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmış olup, henüz yürürlüğe girmemesinden ötürü hâlihazırda iki ülke arasında KEK mekanizmasının ilk toplantısı gerçekleşmemiştir.) Türk-Ruanda İş Konseyi, 2012 yılında iki ülke arasındaki mevcut işbirliği potansiyelinin değerlendirilmesi, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir platform oluşturulması amacıyla kurulmuştur.

4. Ürün Standartları İle İlgili Uygulamalar

Ruanda ürün standartları ve uygulamaları, ülkenin ticaret, tüketici güvenliği ve ekonomik kalkınma hedeflerini desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Ruanda Standartlar Kurumu (RSB - Rwanda Standards Board), ürün standartlarının belirlenmesi, uygulanması ve denetlenmesinden sorumlu ana kuruluştur. Ruanda, ürün standartları ve uygulamaları konusunda bölgesel ve uluslararası düzeyde öncü bir rol oynamaktadır. RSB'nin çalışmaları, ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklerken tüketici sağlığı ve güvenliğini de korumaktadır. Bu standartlar, Ruanda'nın küresel ticarete rekabet gücünü artırmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktadır.

RSB, uluslararası standart kuruluşları (ISO, IEC, CODEX Alimentarius gibi) ile iş birliği yaparak Ruanda'ya özgü standartlar geliştirir. Bu standartlar, tarım ürünleri, endüstriyel ürünler, hizmetler ve çevre yönetimi gibi çeşitli alanları kapsar. Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) üyesi olduğu için bölgesel standartlarla da uyumlu çalışır. Ruanda'da satılan ürünlerin belirli standartlara uygunluğu, RSB tarafından belgelendirilir. Ürünlerin test edilmesi, muayenesi ve sertifikalandırılması gibi uygunluk değerlendirme süreçleri uygulanır. Özellikle gıda, ilaç, inşaat malzemeleri ve elektrikli cihazlar gibi kritik sektörlerde zorunlu belgelendirme gereklidir.

RSB, işletmelere ISO 9001 (Kalite Yönetim Sistemi) ve ISO 22000 (Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi) gibi uluslararası standartların uygulanması konusunda rehberlik eder. Bu sistemler, ürün kalitesinin sürekli iyileştirilmesini ve tüketici güveninin artırılmasını amaçlar. RSB, ölçüm ve test ekipmanlarının doğruluğunu sağlamak için metroloji hizmetleri sunar. Akredite laboratuvarlar aracılığıyla ürünlerin fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik analizleri yapılır. RSB, tüketicilerin standartlara uygun ürünler konusunda bilinçlenmesini sağlamak için eğitim ve bilgilendirme kampanyaları düzenler. Tüketici şikayetleri, RSB tarafından incelenir ve gerekli önlemler alınır. Ruanda'ya ithal edilen ürünlerin standartlara uygunluğu, sınır kontrol noktalarında denetlenir. İhracat ürünlerinin de uluslararası standartlara uygun olması sağlanarak Ruanda'nın küresel pazarlardaki rekabet gücü artırılması sağlanmaktadır.

Gıda ürünlerinin hijyenik koşullarda üretilmesi, paketlenmesi ve etiketlenmesi zorunludur. Özellikle süt, et ve tahıl ürünleri sıkı denetimlere tabidir. Yine çimento, tuğla ve diğer yapı malzemelerinin dayanıklılık ve güvenlik standartlarına uygun olması gereklidir. Elektrikli ve elektronik ürünlerin güvenlik ve enerji verimliliği standartlarına uygun olması gerekmektedir. İhracata yönelik kahve, çay ve baharat gibi ürünlerin de kalite standartlarına uygun olması gerekmektedir.

5. Ulaşılabilecek Hukuki& Mali Danışmanlık Şirket ve Bürolarına İlişkin Bilgiler

Hukuki ve mali danışmanlık şirketleri dahil Türk ihracatçı ve yatırımcılarımızın Ruanda ile ilgili her türlü ihtiyaçlarını, Kigali Ticaret Müşavirliği ofisine sorarak ve danışarak hareket etmesinde fayda görülmekte olup Ticaret Bakanlığımızın sistemi olan Müşavire Danışın uygulamasından soruların iletilmesi mümkündür (<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>).

6. Faydalı Linkler ve Kaynakça

- [1].Rwanda Development Board (RDB), Invest in Remarkable Rwanda.
[Home - Official Rwanda Development Board \(RDB\) Website](#)
- [2].GIZ, Partnership Ready Rwanda: Food- and Agro-processing
[giz2021_en_Partnership_Ready_Rwanda_Food_Processing.pdf](#)
- [3].Rwanda Agriculture Board (RAB) [rab.gov.rw](#)
- [4].Ministry of Agriculture and Forestry (MINAGRI). <https://www.minagri.gov.rw>
- [5].National Institute of Statistics of Rwanda, National Accounts (2024)
<https://statistics.gov.rw/datasource/formal-external-trade-goods-report>
- [6].Ruanda İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board)
<https://www.naeb.gov.rw/publications/reports>
- [7]. Ruanda Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MINICOM). www.minicom.gov.rw
- [8].NISR, Agricultural household survey, annual report 2020 [Rwanda - Agricultural Household Survey 2020 - Overview](#)
- [09].NISR, Labour force survey, annual report 2023 [Labour Force Survey | National Institute of Statistics Rwanda](#)
- [10].NISR Labour force survey annual report 2024 [Labour Force Survey | National Institute of Statistics Rwanda](#)
- [11].The future of work in African agriculture: Trends and drivers of change, ILO, December 2017
- [12].Ministry of Trade and Industry(<https://www.minicom.gov.rw/>)
- [13].Rwanda Standards Board(<https://www.rsb.gov.rw/>)
- [14].MINAGRI, Strategic Plan for Agriculture Transformation (2018-24), June 2018
- [15].Ruanda Özel Sektör Federasyonu (PSF - Private Sector Federation Rwanda) www.psf.org.rw
- [16].Ruanda Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board) www.naeb.gov.rw
- [17].PSF, [Microsoft Word - 20220412 Agro-processing sector Report Final Report March 2022.docx](#)
- [18].Ruanda Merkez Bankası <https://www.bnr.rw>
- [19].Doğu Afrika Birliği Ortak Gümrük Tarifesi <https://kra.go.ke/images/publications/EAC-CET-2022-VERSION-30TH-JUNE-Fn.pdf>
- [20].Ruanda Tarım Sektörü Raporuna <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/ruanda/raporlar>
- [21].Vizeler, <https://www.migration.gov.rw/visa/>
- [22].Kigali Büyükelçiliği, <https://kigali-emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/390832>
- [23].Seyahat Sağlığı, <http://www.seyahatsagligi.gov.tr>
- [24].Dünya Sağlık Örgütü, <http://www.who.int/csr/disease/yellowfev/en/>
- [25].Ruanda İş Süreçleri, <https://businessprocedures.rdb.rw/>

- [26].Ruanda İşgücü Anketi ([Labour Force Survey Annual Report 2023 | National Institute of Statistics Rwanda](#))
- [27].RRA(Rwanda Revenue Authority) resmi sitesi <https://www.rra.gov.rw>
- [28].Ruanda Tarifler, (<https://rwandatrade.rw/Tariffs?l=en>)
- [29].Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu, <https://www.rssb.rw>
- [30].Rwanda Public Procurement Authority (RPPA), <https://www.rppa.gov.rw>
- [31]. World Investment Report 2024 <https://unctad.org/wir>
- [32]. UNCTAD FDI/MNE database. <https://unctad.org/fdistatistics>
- [33]. World Investment Report 2023, <https://unctad.org/publication/world-investment-report>
- [34]. Rwanda Development Board (RDB), <https://www.rdb.rw>
- [35]. Ruanda Yargı Portalı <https://www.judiciary.gov.rw>
- [36]. Visit Rwanda [Visit Rwanda](#)
- [37]. Şirket Kurma Prosedürleri, [Business Procedures](#)
- [38]. Ruanda Hükümeti, [Government Portal](#)
- [39]. Göç İdaresi, [Rwanda Directorate General of immigration and Emigration](#)
- [40]. Ruanda Standartlar Kurulu, [Rwanda Standard Board](#)
- [41]. Temizlik ve Su Kurumu, [Water and Sanitation Corporation](#)
- [42]. Ruanda Enerji Kurumu, [Rwanda Energy Group](#)
- [43]. Ruanda Convention Büro, [Rwanda Convention Bureau](#)
- [44]. Kigali Uluslararası Finans Merkezi, [Kigali International Financial Center](#)
- [45]. Ruanda Savunma Bakanlığı, [Ministry of Defence \(MOD\)](#) <https://www.mod.gov.rw/>
- [46]. Ruanda Eğitim Bakanlığı, <https://www.mineduc.gov.rw/>
- [47]. Ruanda Çevre Bakanlığı, <https://www.environment.gov.rw/>
- [48]. Ruanda Sosyal Güvenlik Kurumu, <https://rssb.rw/>
- [49]. Rwanda Ulusal İstatistik Kurumu, <https://statistics.gov.rw/>
- [50]. Ruanda Dışişleri Bakanlığı, <https://www.minaffet.gov.rw/>
- [51]. Ruanda Sağlık Bakanlığı, <https://www.moh.gov.rw/>
- [52]. Ruanda Bilgi Teknolojileri ve Yenilik Bakanlığı, <https://www.minict.gov.rw/>
- [53]. Ruanda Altyapı Bakanlığı, Ministry of Infrastructure <https://www.mininfra.gov.rw/>
- [54]. Ruanda İç İşleri Bakanlığı, <https://www.mininter.gov.rw/>
- [55]. Ruanda Adalet Bakanlığı, <https://www.minijust.gov.rw/>
- [56]. Ruanda Yerel Hükümet Bakanlığı, <https://www.minaloc.gov.rw/>
- [57]. Ruanda Başkanlık Ofisi, www.presidency.gov.rw
- [58].Ruanda Kooperatifler Ajansı, <https://www.rca.gov.rw/>

EK: 1: AGRO PROCESSING SECTOR COMPANY LIST

Sıra	Firma İsmi	Ürün	Telefon	Web Adresi İletişim
1	AgroPy Ltd	Liquid and powder organic pyrethrum	(+250)788384856	www.agropyltd.com
2	Asil Natural oils	Moringa oil	(+250)788382999	www.asilioils.com
3	Azania Group	Wheat	(+250)763605775	www.azaniagroup.company
4	Bakressa GrainMill (AZAM)	Wheat flour	(+250)783 001 968	www.bakhresa.com
5	Bralirwa ltd	Beer and Soft beverages	+250252 587200	www.bralirwa.com
6	BRIOCHE	Premium frozen bakery-pastry goods	(+250)723124380	
7	Green Harvest	Chili sauce	(+250)788455362	www.sabana.info
8	H2O Ventures	Gorilla Honey		www.h2ovp.com
9	Horizon Sopyrwa	Refined pyrethrum products	(+250) 788219181	www.sopyrwa.com
10	ICM Agribusiness Sarl	Rice	(+250) 788300180	www.luckirice.com
11	Ikirezi Natural	Geranium, Patchouli, Lemongrass, Eucalyptus and targeted oil	(+250)788305593	www.ikirezi.com
12	Inyange Industries	Mineral water, juice and milk products	(+250)788161900	www.inyangeindustries.com
13	Kinazi Cassava Plant	Cassava flour	(+250)788612993	www.kcp.rw
14	Minoterie import and export (MINIMEX sa)	Maize flour	(+250) 7863 400 19, (+250)78 8304626	www.minimex.co.rw
15	Multisector Investment Group	Honey	(+250) 788308112	www.mig-rw.com
16	Rwanda Honey	beeswax candles	(+250)786131 022/	www.rwandahoney.com
17	Shekina	Foodstuffs	(+250) 788592198	www.akezashekina.rw
18	Skol brewery Ltd	Beer and soft drinks	(+250) 788381640	www.skolinterantional.com
19	Sosoma Industries Limited	Soya, Maize and Sorghum flour	(+250) 788384189	www.sosoma.rw
20	Speranza Group ltd	Gin, Coffee rum, Waragi, Vodka, Golden Sherry	+250788 301623	www.speranzarwanda.com
21	Stevia life	Stevie dry leaves	(+250)788619800	www.stevalife.com
22	The Apiary	Natural Honey	info@theapiary.sg	https://www.theapiary.sg/
23	Urwibutso Enterprise	Juice, Wine, bakery and pepper products	(+250)0788302999	www.sinarwanda.com

EK:2: MANUFACTURING COMPANY LIST				
Sira	Name	Product	Contact Information	E-Mail
1	Afrifoam	Mattress	(+250) 252 50 35 13	www.afrifoamgroup.com
2	Ameki Color	Paints, furniture and tanks	(+250) 788302135	www.amekicolor.com
3	Aquasan Ltd	Plastic tanks	(+250)788306833	www.aquasanrw.com
4	Atlas Windows	PVC Window and door frames	(+250)788527100	siavoush2000@yahoo.fr
5	Bems Duhange	Tiles, blocks, Cobblestones	(+250) 788307833	bemsgatera@yahoo.com
6	Bonus Enterprises	Paper bag	(+250)788303968	kngarambe@yahoo.co.uk
7	C&D Products Rwanda Ltd	Garments	(+250)788507758	ndemezochaun@gmail.com
8	Chillington Rwanda	Spare in iron or in steel	(+250) 788303606	info.chillington@gmail.com
9	CIMERWA	Cement	(+250) 788383610	www.cimerwa.rw
10	Crown Paints	Paints	+250)788827992	info@crownpaints.co.ke
11	East African Granite Industries	Slabs, Tiles, Granite blocks	+250 788 387091	www.eastafricangranite.com
12	Flexifoam Ltd	Mattress, Paints, Water	(+ 250) 784342523	flexifoams@yahoo.com
13	G-MART Limited	school chalks	+250788312200	www.g-martltd.com
14	Great Lakes Cement	Cement	(+250) 788306768	glcement@yahoo.fr
15	Kigali Cement Company	Cement	(+250) 786130234/	www.armafrica.com wilson.daniel@armafrica.com
16	KIGALI PLASTICS	Tubes, pipes and hoses, rigid of polymers of vinyl chloride	Tel; (+250)785504051	grant_hou@hotmail.com
17	Manumetal	Wood, steel and solar furniture	(+250) 788 35 12 55	www.manumetal.rw
18	Maraphone	Phones	+250 788309033	www.maraphones.com
19	Master Steel Ltd	steel bars, roofing tiles, galvanized sheet	(+250) 78830 7700	www.masteel.biz
20	NPD Cotraco	Building blocks, pipes, electrical poles	(+250) 788 302 519	www.npdcotraco.com
21	Papyrus Co. Ltd	Office, Home Furniture	(+250)788308722	papyrus.rw@gmail.com
22	PHARMA LAB Ltd	Vacuum Tubes	(+250)788301997	www.pharmalabrwanda.com

EK:3: HANDCRAFT AND FASHION COMPANY LIST

Sira	Name	Product	Contact Information	E-Mail
1	Afrifoam	Mattress	(+250) 252 50 35 13	www.afrifoamgroup.com
2	Ameki Color	Paints, furniture and tanks	(+250) 788302135	www.amekicolor.com
3	Aquasan Ltd	Plastic tanks	(+250)788306833	www.aquasanrw.com
4	Atlas Windows	PVC Window and door frames	(+250)788527100	siavoush2000@yahoo.fr
5	Bems Duhange	Tiles, blocks, Cobblestones	(+250) 788307833	bemsgatera@yahoo.com
6	Bonus Enterprises	Paper bag	(+250)788303968	kngarambe@yahoo.co.uk
7	C&D Products Rwanda Ltd	Garments	(+250)788507758	ndemezochaun@gmail.com
8	Chillington Rwanda	Spare in iron or in steel	(+250) 788303606	info.chillington@gmail.com
9	CIMERWA	Cement	(+250) 788383610	www.cimerwa.rw
10	Crown Paints	Paints	+250)788827992	info@crownpaints.co.ke
11	East African Granite Industries	Slabs, Tiles, Granite blocks	+250 788 387091	www.eastafricangranite.com
12	Flexifoam Ltd	Mattress, Paints, Water	(+ 250) 784342523	flexifoams@yahoo.com
13	G-MART Limited	school chalks	+250788312200	www.g-martltd.com
14	Great Lakes Cement	Cement	(+250) 788306768	glcement@yahoo.fr
15	Kigali Cement Company	Cement	(+250) 786130234/	www.armafrica.com wilson.daniel@armafrica.com
16	KIGALI PLASTICS	Tubes, pipes and hoses, rigid of polymers of vinyl chloride	Tel; (+250)785504051	grant_hou@hotmail.com
17	Manumetal	Wood, steel and solar furniture	(+250) 788 35 12 55	www.manumetal.rw
18	Maraphone	Phones	+250 788309033	www.maraphones.com
19	Master Steel Ltd	steel bars, roofing tiles, galvanized sheet	(+250) 78830 7700	www.masteel.biz
20	NPD Cotraco	Building blocks, pipes, electrical poles	(+250) 788 302 519	www.npdcotraco.com
21	Papyrus Co. Ltd	Office, Home Furniture	(+250)788308722	papyrus.rw@gmail.com
22	PHARMA LAB Ltd	Vacuum Tubes	(+250)788301997	www.pharmalabrwanda.com

EK:4: MEDİKAL VE HASTANE İLAÇ COMPANY NAME				
Sıra	Company Name	Address Line 1	Phone	Company Email
1	RWANDA MEDICAL SUPPLY LTD	Tüm devlet hastahanelerinin ihalelerinin yapıldığı tek yetkili kurumdur.	250-788450335	rmsltd.rw
2	KING FAISAL HOSPITAL	Kigali Ruanda	250 788 123 200	https://kfh.rw/
3	Abacus	BP 4344 B1 - 85 K.C T Market, Kigali, Rwanda.	250 252 502973	https://abacuspharma.com/contact-us/
4	LE MEDICAL Ltd	Avenue KN2, No. 38, PLOT 311, P.O BOX 5353 KIGALI,	250-788 499950	http://www.lemedicalltd.com/contact-us
5	LOTUS MEDICAL GROUP LTD-RWANDA	Chic Building, Basement 2 Room 65. KN 2 Ave Nyarugenge.	250 788 468 394	info@lotusmedicalgroupltd.com
6	SARA S PHARMACY	Kigali Rwanda	250-252573414	sulemangroup@yahoo.co.uk
7	SULFO RWANDA INDUSTRIES LTD	No. 12, KN 82 Street Kigali Rwanda	250-252574556	info@sulfo.com
8	AGILE DEER PAPER CO. LTD	Plot C4, Phase 2, Colline Masoro Kigali Rwanda	250-785871555	info@agiledeergroup.rw
9	BONJOUR HYGIENE PRODUCTS LTD	Kg 17 Avenue Kigali Rwanda	250-782136177	cestbon01@qq.com
10	PHARMAKINA	Kigali Rwanda	250-252517232	pk.rwanda@pharmakina.com
11	SODIS AGRI	Kigali Rwanda	250-252572877	sagrio1@yahoo.fr
12	GULAM	Kigali Rwanda	250-252574913	mjasat@rwanda1.com
13	COVIBAR	Kigali Rwanda	250-252585857	covibar@rwanda1.com

EK:5: HOTEL RESTAURANT VILLA APARTMENT NAME

No.	NAME	LOCATION	STAR	Phone	Web
1	Radisson Blu Hotel & Convention Centre, Kigali	Kigali	5	250 252 252 252	https://www.radissonhotels.com/en-us/hotels/radisson-blu-convention-kigali
2	Kigali Marriott Hotel	Kigali	5	250 222-111 111	https://www.marriott.com/en-us/hotels/kglmc-kigali-marriott-hotel/overview/
3	Heaven Restaurant & Boutique Hotel	Kigali	5	250 787 785 595	https://heavenrwanda.com/stay/heaven-boutique-hotel/
4	One&Only Gorilla's Nest	Kigali	5	250 221 011 111	https://oneandonlygorillasnest.com
5	M- Hotel	Kigali	4	250 790 907 777	https://mhotelkigali.com/
6	Kigali Diplomat Hotel	Kigali	4	250782083001	https://kigalidiplomathotel.rw/
7	KIGALI SERENA HOTEL	Kigali	4	250 788 184 500	https://www.serenahotels.com/kigali/
8	Hotel Des Mille Collines	Kigali	4	250 788 192 000	https://millecollines.rw/
9	Madras Apartments	Kigali	3		https://www.qantas.com/hotels/properties/851928-madras-hotel-and-apartments
10	Rose Garden Private Apartments	Kigali	3	250 787 602 558	
11	Nyungwe Top View Hill Hotel	Nyamasheke	3		https://nyungwehotel.com/

EK:6: İNŞAAT MALZEMELERİ COMPANY LIST

Sıra	Company Name	Address Line	Phone	Company Email
1	ROKO CONSTRUCTION (RWANDA) Ltd	Kigali Rwanda	(+250)788307002	commercialrw@roko.com
2	Horizon Construction	Gikondo Industrial Zone	(+250)252 582 221	info@horizonconstruction.rw
3	Atlas Windows CO.LTD	Prime Economic Zone	(+250)788 300 113	atlas.management01@gmail.com
4	EPC Africa	Gasabo - Gacuriro KG 436St Plot No:6A	(+250)786420337 784799316	info@epcafrica.com
5	BCEG Rwanda Ltd	Kigali Rwanda	(+250)789533924	zengfulong@bceg.com.cn
6	DENMAR MECHANICAL & GENERAL SERVICE	Omega House, First Floor, African Union Road. PO Box 181 Kigali	(+250) 788 308 177	info@denmarcontractor.com
7	Fair Construction	B.P-3109, Kigali, Rwanda	(+250)738 309 202	fair@fairconstructionrw.com
8	HEROCEAN Rwanda Ltd	free trade zone, kigali city	(+250)732808080	andrew.sun@herocean.com
9	SMEC Rwanda	343H+85Q, KG 11 Ave, Kigali		https://www.smec.com/contact/
10	Real Constructors	Kacyiru South KG 5 Ave, Kigali	+250 788306817	info@real.rw
11	Star Construction & Consultancy Ltd	232V+RWP, Kigali	(+250)788 500 384	kazawadip@gmail.com
12	Strawtec Building Solutions LTD	Kigali Special Economic Zone	(+250)786486844	info@strawtec.com
13	ZARA INVESTMENT	Plot G4 Kigali Special Economic Zone- Kigali	+250 (0)788381821	annickakigali@gmail.com
14	LANDMARK Studio LTD	Kigali, KN 4 Avenue, 80 Street, House No.1	(+250) 788 229067	Info@landmark.co.rw
15	GMK Architecture LTD	KG334 St, KG267 St, Kigali	(+250) 788300804	info@gmkintlpartners.com
16	Architectural Design Consultants (ADC)	Kigali,Rwanda	250788301552	runuya@yahoo.fr
17	CAEDEC LTD	Kicukiro – Niboye,kk 341st,1	(+250) 788 300 962/785 370 074	info@caedecld.com
18	ARCHINNOVA CREATIONS LTD	Kigali-Rwanda	250788353570	archinnovacreate@gmail.com
19	ICON CONSORTIUM	13 KN 43 St, Kigali	(+250) 788882010	info.rw@iconconsortium.com
20	MASS Design group	Plot 772, KG 7 Ave Kacyiru, Kigali	(+250) 723 571 138	i@massdesigngroup.org
21	QUEST Design Group	Kigali Rwanda	250788573519	info@questafricalimited.com

22	FBW	FBW Rwanda Ltd. P.O. Box 708, Kigali	+250 (0) 788 315 777	kigali@fbwgroup.com
23	LAKES CONSORTIUM LTD	5289, Kimironko, Gasabo,	250788500714	lakesconsortium@yahoo.com
24	EAST AFRICAN GRANITE INDUSTRIES LTD	Rutaraka, Nyagatare, Eastern Province	(+250) 788-316-075/788-330-918	info@eagi.rw
25	EQUINOX MINING LTD	Kimihurura, Gasabo, Kigasli	250-788000000	info@equinoxmining.co.rw
26	Rwanda Transport Development Agency (RTDA)	KG 563 St., Queen's Land House, Kacyiru		info@rtda.gov.rw
27	NPD COTRACO Ltd	Plot 37, Avenue, Kigali	250 790 022 000	info@npd.co.rw
28	ECORDECO LTD	Prime Economic Zone, Masoro, Phase II, Gasabo District, Kigali City, Rwanda	250 252505577, 788304820	info@remco.rw
29	Strong Constructions Ltd	Nyarugenge, Rubangura B.4th Floor, D407 & 408	250 788307079/ 788487258	info@strongconstructions.rw
30	Infinite Rwanda	Norrskén, Downtown. 1KN 78 St, Kigali	250 785 751 058	info@infiniterwanda.com
31	TECOS Ltd	Gasabo, Kimihurura, Rugando, KG 607 ST 24	250 788318555/ 250 787100805	bureau.tecos@gmail.com
32	Rwanda Investment Group (RIG)	KG 625 St, Kigali	250 788300986	rig@rig.co.rw

EK:7 TEA SECTOR COMPANY LIST			
No	Çay Firmaları	Telefon Numarası	E-mail
1	EAST AFRICAN TEA INVESTMENT LTD	250722000438	benjamin.yego@mulinditeas.com
		250787741025	sanjay.sharma@shagashateas.com
2	SILVERBACK TEA CO.LTD	250788280535	manager@pfundatea.org
3	RWANDA MOUNTAIN TEA	250788834351	ekanyesigye@rwandamountaintea.com
4	TEA IMPORTERS	250788302834	rohithpeiris@gmail.com
5	SILVERBACK TEA CO.LTD	250784575503	manager@gisovutea.org
6	KARONGI TEA COMPANY	250788612977	josiane@karongitea.com
7	MUSHUBI TEA COMPANY	250788671188	rwasaroger@gmail.com
8	MUGANZA-KIVU TEA COMPANY	250788612977	josiane@karongitea.com
9	SILVERBACK TEA CO.LTD	250787317484	manager@rugabano.com
10	CYATO TEA COMPANY LTD	250788356395	cyatotea@gmail.com
11	UNILEVER	25470885515157	Felix.mutai@unilever.com
12	ELEGANT TRADING SOLUTION	250788307865	mwizerwab@gmail.com
13	KABIZU BUSINESS GROUP	2500788532206	kabizugroup@gmail.com
14	SILVERBACK TEA CO.LTD	250787971247	ceo@silverback.org
15	KARONGI TEA COMPANY	250788612977	josiane@karongitea.com

EK:8: COFFEE SECTOR COMPANY LIST

No	KAHVE FIRMALARI	Yetkili Kişi	Telefon No	Email Adresi
1	RWACOF Export	Harrison Koch	790002575	harrison.koch@sucafina.com
2	COFFEE BUSINESS CENTER LTD (CBC)	RWAGASANA Jean Paul	788723487	l.rwagasana@coffeb.com
3	UNGUKA MUHINZI LTD	IYAKAREMYE Jeremie	788544990	jeremieiyakaremye@yahoo.com
4	Rwanda Small Holder Specialty Coffee (RWASHOSCCO)	KAREKEZI Angelique	788456614	rwashoscco@hotmail.com
5	GREATER INTERNATIONAL GRAIN CO. LTD (GIG)	BASHANGIRE Grace	788540796	mwamiesther@yahoo.com
6	Cooperative pour La promotion des Actvites Café (COOPAC)	NZUNGIZE Clarisse	788806096	contact@coopac.com
7	Café du Rwanda (CAFERWA)	Kevin MBUNDU	785602338	info@caferwa.com
8	MISOZI COFFEE	Emelyne UMUTONI	788761196	misozicoffee20@gmail.com
9	LAND OF A THOUSAND HILLS COFFEE COMPANY RWANDA	Lisa Isaline Girurugwiro	784530682	lisa@drinkcoffeedogood.com
10	NOVA COFFEE LTD	Agnes Mukamushinja	788457824	amukamushinja@yahoo.fr
11	GASHARU COFFEE LTD	Valentin KIMENYI	783457739	gasharucoffee@gmail.com
12	IMPEXCOR	MWUMVANEZA Ernest	788528304	ernestmwu@yahoo.fr
13	RWANDA TRADING COMPANY	Jean Jacques Ndayisenga	733311303	jj@rwandatc.com
14	C DORMANS RWANDA	SEMINEGA Jean Bosco	788304467	gianfranco.piva@dormanscoffee.com
15	KIVUBELT COFFEE Ltd	Claudine Kalila Kantengwa	788307117	claudine.kantengwa@kivubeltcoffee.com
16	MICOF	MUNYURA Cedric	780269854	pmunyura@gmail.com
17	GIC	GATSINZI Emmanuel	788890822	gatsk@gmail.com
18	NEZA TRADING COMPANY	ANBALAGAN Kharthick	785794976	murahottrading@gmail.com
19	DALLAS INVESTMENTS	Immy KAMALADE	788302113	immykamalade@gmail.com

20	MAHEMBE COFFEE	MUSABYIMANA Justin	782155858	ikawayamahembe@gmail.com
21	GREEN MOUNTAIN ARABICA COFFEE	NIYONSABA Jeanne	788454945	gmacrwlt@gmail.com
22	JURU COFFEE	KARASI Leonard	788306866	jurucoffee@gmail.com
23	TROPIC COFFEE LTD	RUGIRA Christophe	788307352	rugachris@gmail.com
24	R & B IMPORT EXPORT	MALCOLM Clear	7883000295	jamutabo@yahoo.fr
25	RWANDA FARMERS COFFEE COMPANY	Donal MURPHY	792573666	Donal.m@gorillascoffee.com
26	MUHONDO COFFEE	HABYARIMANA Jean Nepo	788857986	muhondocoffeecompany@yahoo.fr
27	EASY WAY	oreste BARAGAHORANA	788751335	easywayltd2016@gmail.com
28	BIG COFFEE	MUGISHA Fred	788622535	muntufred2005@gmail.com
29	RWAMATAMU COFFEE Ltd	Gaston Rutaganda	788587295	rwamatamucoffee@gmail.com
30	KIGASALI GENERAL SUPPLY	Ntazinda Ignace	788759231	kigasaligeneral@gmail.com
31	MOUNTAIN COFFEE COMPANY	Ngomayamahoro Jean Paul	788475218	mountaincoffeee_2015@gmail.com
32	1000 HILLS PRODUCTS RWANDA	Ivan Shema Mateso	784466002	vanishav@gmail.com
33	MUBUGA COFFEE	ABIMANA Mathias	788522405	matbimana49@gmail.com
34	SIMBI COFFEE	RUDAHUNGA Abdul	788305706	gissabd@yahoo.com
35	CYAHINDA COFFEE	NIYONSABA Betty Sheiba	788735844	schebaniyonsaba@gmail.com
36	ROOTS ORIGIN	GATALI Gilbert	788301122	gilbert@rootsorigin.com
37	ABATERANINKUNGA BA SHOLI	MUGOREWISHYAKA Jeanne d'Arc	784560040	c.sholicoffee@yahoo.com
38	BAHO COFFEE COMPANY LTD	RUSATIRA Emmanuel	788302976	bahocoffee@gmail.com
39	SAN FRANCISCO BAY GOURMET COFFEE LTD	MARIO SERRACIN	783830771	Mserracin@rogersfamilyco.com
40	NYAMURINDA COFFEE GROWERS	MUKAMANA Immaculee	788581659	nyamucoffee@gmail.com
41	MILIMANI ENTERPRISES	Patricia Toroitich	780612861	ptoroitich@kivuli.co.ke
42	KINUNU WONDERS	KUBWIMANA Masimbi Sonia	788302661	ekubwimana@hotmail.com

43	MIG	Roger Rwaso	788671188	rwasaroger <rwasaroger@gmail.com>;
44	GENERALITIES LTD	Murekatete Marie Louise	788682934	louisemurekatete1@gmail.com
45	NYAKIZU MOUNTAIN COFFEE	Kazungu Charles	788508065	mountaincoffee2015@gmail.com
46	DAVID & FAMILY Ltd	David RUBANZANGABO	788303678	info@huyemountaincoffee.com
47	NYARUGENGE COFFEE	Eugene Higiro	788427893	ehigiro!gmail.com
48	TWUMBA COFFEE	Gerard MUTAGENGWA	788936570	twumbacoffee@gmail.com
49	JERIKA Ltd	Jean Luc Rwamasirabo	789052447	Jrwamasirabo@yahoo.com
50	COFFEE PROCESSING (RWANDA) LTD	Ramadhan Salum	788755595	rsalum2002@gmail.com
51	VIVA Coffee Company. Ltd	Emmanuel Gatere	788824124	manuvivacoffee1@gmail.com
52	IKAWA HOUSE	Uzziel Habimana	788561046	habuzziel@gmail.com
53	GIHANGA COFFEE	Audace Ngabonziza	788777068	info@gihangacoffee.com
54	COOCAMU	Josias Harerimana	788873944	haarelimana@gmail.com
55	HOBE COFFEE LTD	Arsene Mustafali Bin Uwihoreye	788865441	hobecoffeeco@gmail.com
56	AKAGAERA COFFEE PROJECT LTD	Egide Murindababisha	783620854	akageracoffeeproject@gmail.com
57	JOB COFFEE COMPANY	Alphonsine Nyiraminani	788699296	jobcoffeeltd@gmail.com
58	BUTARA MOUNTAIN COFFEE	Jean Pierre MFURANZIMA	788509541	butaramountaincoffee@gmail.com
59	YOUTH COFFEE CLUB LTD	Eric KARURANGA	788550233	karurangaric@gmail.com
60	CEPAR	oreste BARAGAHORANA	788751335	oreste@impexcorcoffee.com
61	UMUGANURA EXPORT COMPANY	Aloys Nshimiyimana	788826091	aloyosis@gmail.com
62	KIVU HERITANCE COFFEE Ltd	Hertier Ukwishaka	785445804	tourheritagecoffee@gmail.com
63	KPI INVESTMENT LTD	Lauten Nicholas Matthew	787321362	nlauten@gmail.com
64	5TH ELEMENT LTD	Denis Tikhonkikh	739673947	forever_den.1988@mail.ru
65	COFFEE VILLAGES LTD	Tom Bagaza	788305176	info@coffeevillage.rw
66	KOGIMUWAKA	Donat Ayirwanda	783351898	koperativekogimuwaka@gmail.com
67	IGISUBIZO COFFEE LTD	Florentine NYIRAHABIMANA	784210923	nyirahabimanaflorentine2022@gmail.com

68	SAVANNAH COFFEE COMPANY LTD	Mrs. Jennifer MUREBWAYIRE	787119263	murebwayirejane@gmail.com
69	WOMEN COFFEE EXTENSION LTD	Mrs. Aline Christine UKEYE	788780292	audacengabonziza@gmail.com
70	BLOSSOM COFFEE RWANDA LTD	Mrs. Farida NTAKIRUTIMANA	788667771	blossomcoffeerwanda@gmail.com
71	GITESI COFFEE LTD	Mrs. Aimee DUSABE BAHIZI	788418906	info@gitesicoffee.com
72	KABILA COFFEE COMPANY	Mr. Casmir Habarurema	788851097	kabilacoffee@gmail.com
73	AGRISCAN SOLUTIONS LTD	Mrs. Jacqueline UWAYEZU	788818560	agriscansolutions@gmail.com
74	GREAT COFFEE FARMERS LTD	Mrs. Esther UWERZA	788670207	uwesther03yahoo.com
75	SLT AGRO INDUSTRIES LTD	Mr. Thomas HABTEMARIAM	791948621	rayolhillscoffee@gmail.com
76	CONVINIENT GENERAL BUSINESS Ltd	Mrs. Ritha UMUTONI	788314394	uritha8@gmail.com
77	DRI COFFEE COMPANY Limited	Irene DUSABE	788357017	driacoffeeLtd@gmail.com
78	SILVERBACKS COFFEE Ltd	Mr. Emmanuel RULINDA	788302981	rulindaema@gmail.com
79	Konah Africa Ltd	Olivier MUHIRWA	798613944	konahafrica@gmail.com
80	White Rabbit Ltd	Tamilee LOEHRS	794018042	tami@silverbackscoffee.com
81	Cupper Beans Ltd	Nadia NIWEMUGENI	788317800	niwena@gmail.com
82	Bender Exports Ltd	Jean Paul HORANIMPUNDU	788301437	jphoranimpundu@gmail.com
83	LIZA COFFEE WASHING STATION Ltd	Pacifique UWICYEZA	788219598	uwicyezapacifique@gmail.com
84	CASH CROPS and STUFFS Ltd	Danon Fraterne MUSONI	784343334	ondanon@cropsandstuff.com

EK:9 SEBZE MEYVE COMPANY LIST

Sıra	Name	Product	Contact Information	E-Mail
1	ABCD GREAT LIFE Ltd	Chilli	Tel: (+250)788441094	mahoroannie@gmail.com
2	ACC EXPORT Ltd	Flowers	Tel; (+250)788501601	accexpress.rwanda@gmail.com
3	Agrilec Limited	French Beans	Tel: (+250) 788353011	agrilecltd@gmail.com
4	Agri Solution Ltd	Avocado, Passion fruits	Tel: (+250) 785743444	tujoel.joel@gmail.com
5	ALMOND GREEN FARM Ltd	Pepper	Tel: (+250)781165894	rukundorob@gmail.com
6	AN Hinga ltd	French Beans, Chilli	Tel: (+250) 781467148	ruti.gass1@gmail.com
7	Bahage Food Ltd	Hot pepper (chilli), French beans, CookingBanana	Tel: (+250) 789723549	rangelrwanda@gmail.com
8	BRIGHT HARVEST	Fresh Cut Flowers	Tel: (+250)788312306	jozemuganga@gmail.com
9	CF PREMIUM COMPANY LTD	chili	Tel: (+250) 788309306	christinerukera@yahoo.com.au
10	Crinnod Ltd	Hot pepper, Green Chilli	Tel: (+250) 785174220	crinnod@gmail.com
11	DALSO INVESTMENT & DALSO CLEARING AGENCY	Flowers	Tel: (+250) 788501601	alidam06@yahoo.fr
12	Diversity Ventures	Chilli, hot pepper	Tel: (+250)782428178	diversitylimited@gmail.com
13	Effective M and N Limited	French beans, Green chilli,	Tel: (+250) 788308155	effectivelimited@gmail.com
14	Esline Food Ltd	Avocado, passion fruits	Tel: (+250) 788500210	besperance@gmail.com
15	Excella Produce Limited	French beans, chilli	Tel: (+250) 782424639	excellaproduce@gmail.com
16	FLORAMATT LTD	Fresh Cut Flowers	Tel: (+250)736698032	paul.mwangi@yahoo.com
17	Floris	Pepper, banana dessert, Avocado, hot pepper	Tel: (+250) 788534846	florisrwanda@yahoo.fr
18	Fluflo Co Ltd	Avocado, passion fruits	Tel: (+250) 788573161	clauka11@yahoo.com
19	Fluveg	Chilli, French beans, cooking banana	Tel: (+250) 786420690	fruveguklimited@gmail.com
20	Freshpak international	Eggplant, pepper and Banana	Tel: (+250) 788300047	kaberavianney@yahoo.com
21	Garden Fresh ltd	French beans, broccoli, baby corn	Tel: (+250) 782424639	www.gardenfreshrwanda.com
22	Gashora Farm	Chilli (Processed & Fresh Chilli)	Tel: (+250) 788793329	twahirwadiego@gmail.com
23	Global Farmers Ltd	Mango	Tel: (+250) 788874444	gardenfreshrwanda@gmail.com
24	KAB Fresh	Chilli	Tel: (+250) 788310153	info@kabfresh

25	KIGALI FARMS LTD	Mushrooms	Tel: (+250) 784 444 062	www.kigalifarms.com
26	KK Foods	Sugar Snaps, Karella and French Beans	Tel: (+250) 784676161	www.kkfoods.com
27	LA PERVENCHE	Hibiscus	Tel: (+250) 788606046	lapervenche19@gmail.com
28	Le Geant Business Group Ltd	Onion, carrots	Tel: (+250) 788688886	alexnyiriminega@gmail.com
29	Lotec Rwanda Ltd	Sugar Snaps, French beans	Tel: (+250)789490372	petergatheru@ymail.com
30	MACRO KIGALI TRADING COMPANY LTD	Fresh Cut Flowers	Tel: (+250)788459280	
31	NATURE CLOUDS FRESH PRODUCE Ltd	Moringa leaves and seeds	Tel: (+250)788308307	kannbea@yahoo.com
32	NATURE FRESH FOODS LTD	Fresh Vegetables	Tel: (+250)781181460	blessedmindm5@gmail.com
33	Oasis Growers	French beans	Tel: (+250) 787012376	oasisgrowers.rwanda@gmail.com
34	PEBEC	Bird eye chillies	Tel: (+250)788301519	furahapascal@yahoo.fr
35	Proxi fresh	Extra fine beans, snow peas, sugar snaps and passion fruits	Tel: (+250) 784868997	info@proxifresh.com www.proxifresh.com
36	Safi Price Ltd	Tamarillo, Avocado, Apple banana	Tel: (+250) 788305548	nkundajah@gmail.com
37	SOUK Investment	French beans, Chilli	Tel: (+250) 788552317	
38	Sun Fresh Ltd	Chillis, French beans, baby corn broccoli	Tel: (+250)788300240	nshimiye70@gmail.com
39	TEAM AFRICA Limited	Hot Pepper	Tel: (+250)78950016	sylvestev@teamafrica.rw
40	The STEP Company	Onions, carrots	Tel: (+250) 783010110	nzabikiramop@gmail.com
41	TRANSCOM Ltd	Chili	Tel: (+250)788300240	fmutalikanwa@yahoo.fr
42	Veggie Fresh	Chilli	Tel: (+250) 788825739	veggiefreshltd@gmail.com
43	Virunga Biotech Limited	Green chilli	Tel: (+250) 781931756	md@virungabio.com
44	WOMEN IMPORT AND EXPORT NETWORK	fruits, vegetables	Tel: (+250) 785101075	ilka2862013@gmail.com
45	KINVEST FARM COMPANY LTD	Avocado, Passion fruits, French bean, Chilli	Tel: (+250) 0781469566	jesse@kinvestglobal.com

EK:10: SUPERMARKET COMPANY LIST				
Sıra	Şirket Adı	Ürün	Telefon	İletişim Bilgileri
1	Murukali	E-TİCARET	250 738 120 577	https://murukali.com/cart
2	Rwanda Mart	E-TİCARET	250 791 945 679	https://rwandamart.rw/
3	Simba Supermarket	Supermarket	250 252 570 566	https://simbasupermarket.rw/
4	Sharma Supermarket	Supermarket	250 788 442 279	sharmasupermarket.com
5	Sawa Citi (SPAR) Supermarket	Supermarket	250 788 316 000	www.sawaciti.com
6	Patel Grocers Supermarket	Supermarket	250 783 335 971	

EK:11: GÜBRE TOHUM YEM COMPANY LIST				
Sıra	Company Name	Phone	Company Email	Ürün
1	Ministry of Agriculture and Animal Resources(MINAGRI)	(+250)78841274	info@minagri.gov.rw/	Initiate, develop, and manage sustainable agriculture and livestock programmes.
2	Rwanda Agriculture and Animal Resources Development Board(RAB)	(+250)788385312/4675	info@rab.gov.rw	RAB promotes the use of modern agricultural machinery and technologies
3	Bella Inc Rwanda	(+250) 784442711	marketing@bellaflowers.rw	High-quality roses
4	Rwanda Fertilizer Company Ltd	(+250) 799373114	a.khanchoufi@ocpafrika.com	Production and distribution of fertilizers.
5	One Acre Fund	(+250)783 625236	liliane.umutoni@oneacrefund.org	Provides seeds, fertilizers
6	Agro Processing Trust Corporation	(+250) 789303811	info@aptc.rw	Supplies seeds, fertilizers, and other agricultural inputs.
7	Holland Greentech Rwanda	(+250) 781449656	rwanda@hollandgreentech.com	Supplies seeds, fertilizers, and greenhouse technologies.
8	AGRA-Sustainably Growing Africa's Food S.		info@agra.org	Growing Africa's agriculture(Non-Governmental Organization (NGO)
9	EAST AFRICAN SEED LTD	(+250)789920635	info.rwanda@easeed.com	Production and distribution of high-quality seeds.
10	Prodev Rwanda	(+250)783 426024	info@prodevrwanda.co.rw	Animal Feeds
11	Gorilla Feed Co., Ltd	(+250) 784 442356	gorillafeedltd@gmail.com	Animal Feeds
12	HUYE FEEDS LTD	Tel:(+250)788848812	Mail:huyefeeds@gmail.com	Receiving of raw materials, raw material preparation, storage, batching, grinding
13	Avipro Rwanda	(+250)788714191	pcavalot@eclosia.com	AgriFarm

EK:12: MINING SECTOR COMPANY LIST

No	Company/Cooperative Name	Type of License	Minerals
1	ALTM INDUSTRIAL DEVELOPMENT	Mineral processing	Amethyst, Sapphire, Tourmaline, Ruby, Garnet and other gemstones
2	AWANRWANDA Ltd	Mineral processing	Amethyst, Tourmaline and Citrine
3	LUNA SMELTER	Mineral processing	Cassiterite, Coltan, Wolfram
4	AL-KAREEM Ltd	Mineral processing	Tourmaline, Sapphire, red garnet, Zircon, Amethyst, Aquamarine
5	HR GOLD Ltd	Mineral processing	Gold
6	IZA DIAMOND Ltd	Mineral processing	Sapphire, Diamond, Tourmaline, Aquamarine, Rubbies, Amethyst
7	GOHAR GEMS Ltd	Mineral processing	Tourmaline, Quartz and Amethyst
8	POWERM Ltd	Mineral processing	Cassiterite, Coltan, Wolfram
9	Rwanda Precious Metals Ltd	Mineral processing	Coltan
10	KOUYATE COLORS Ltd	Mineral processing	Gemstones
11	MALIMA Trading Ltd	Mineral processing	Gemstones
12	Senior Dimansion Glasses Co Ltd	Mineral processing	Amethyst, Tourmaline, Garnet, Sapphire
13	ALBARAKA MULTI ACTIVITIES Ltd	Mineral processing	Gemstones
14	BARAKALE Gemstone Ltd	Mineral processing	Gemstones
15	Garima Traders Ltd	Mineral processing	Tourmarine, Aquamarine, Ruby, Sapphire, Amethyst, Emeraude
16	Gasabo Gold Refinery Ltd	Mineral processing	Gold
17	Trans African Minerals Holding Ltd	Mineral processing	Gold (Jewelry allowed, Setting refinery excluded)
18	Golden Tree Mining Ltd	Mineral processing	Cassiterite, Coltan, Wolfram
19	Rubavu Gemstone Dealers Cooperative	Mineral processing	Gemstones
20	ASTEZ GEMS Ltd	Mineral processing	Gemstones (Cutting and Polishing)
21	SOLEX Jewelley & Gemstones Ltd	Mineral processing	Gemstones, Diamond, Platinum, Silver
22	STROFINARE Ltd	Mineral processing	Lithium
23	SHAFIQ AHMED	Mineral processing	Gemstones
24	SUNRISE METAL COMPANY LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
25	AFRICA GEMSTONE Ltd	Mineral Trading	Beryl (Gemstone), Garnet (Gemstone), Quartz (Gemstone), Tourmaline
26	AFRICAN HILLS FAIR MINING Ltd	Mineral Trading	Bauxite, Cobalt, Copper, Ferrotitanium, Lead, Manganese, Zinc, Zirconium,
27	AFRICAN PANTHER RESOURCES LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
28	AMIIN AL KHAIR LTD	Mineral Trading	Gold

29	AWANRWANDA Ltd	Mineral Trading	Amethyst (Gemstone), Garnet (Gemstone), Tourmaline (Gemstone)
30	BOSS MINING SOLUTION Ltd	Mineral Trading	Beryl (Gemstone), Cassiterite, Coltan, Gemstones, Gold, Wolfram
31	BRAILLEE TRADING Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
32	EAST GROUP MINERALS Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Beryllium
33	EASTINCO Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
34	EQUINOX MINING Ltd	Mineral Trading	Gold, Silver
35	Ets Munsad Minerals	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
36	FECOMIRWA	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Beryllium
37	FUXIANG MINERALS	Mineral Trading	Amethyst (Gemstone), Garnet (Gemstone), Sapphire (Gemstone), Tourmaline
38	GFS Ltd	Mineral Trading	Amethyst, Aquamarine, Tourmaline, White Beryl, Sapphire & Ruby
39	GISANDE TRADING LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Gold, Tourmaline (Gemstone), Wolfram
40	HCK MINING COMPANY LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
41	LAYAN GOLD LTD	Mineral Trading	Gold
42	MULTI MINERAL INVESTMENT COMP.	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Quartz (Gemstone), Tourmaline (Gemstone), Wolfram
43	NEW CENTURY IMP & EXP Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Tourmaline & Amethyst
44	NGALI MINING LTD	Mineral Trading	Amethyst (Gemstone), Aquamarine (Gemstone), Cassiterite, Coltan, Gold,
45	NIPPON GLOBLE Ltd	Mineral Trading	Diamonds, Gold, Ruby (Gemstone), Sapphire (Gemstone), Tourmaline
46	Philibert Trading Minerals Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
47	RAMMCOR Ltd	Mineral Trading	Gold
48	Raw Mineral Resources Company Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Beryllium
49	RMTC Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
50	ROYAL FAITH RESOURCES LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
51	SOEMC Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
52	TAWOTIN Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
53	TRADING SERVICES LOGISTICS LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, White Beryl
54	TWC MINERALS LTD	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
55	Ngororero Mining Company Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
56	DUAR Ltd	Mineral Trading	Gold (Refined)
57	ROCKSTIR Ltd	Mineral Trading	Gold, Copper, Silver
58	Great Lakes Resources Company Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Amethyst, Cobalt
59	SHIJI Mining Company Ltd	Mineral Trading	3Ts, Amethyst, Quartz, Gold(refined), Tourmaline, Manganese, Copper, Iron,

60	RUMU General Supply & Services Ltd	Mineral Trading	Tourmaline, Aigue-Marine, Chrysoberyl, Rubis, Topaze, Jaspe, Sapphire,
61	AKANYARU Trading Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Copper, Diamond, Gold (Refined)
62	RH Mining Support Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
63	META Trading Minerals Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram
64	Space Mining Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Garnet, Copper, Amethyst, Gemstones, Cobalt,
65	RANI Mining Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Cobalt, Gemstones, Amethyst, Copper
66	SEAVMC Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Manganese, Gemstone, Beryllium
67	Good World International Co. Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Red Garnet, Amethyst
68	STEVO Mineral Trading	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Gemstones
69	RANA Gemstones Ltd	Mineral Trading	Green and Black Tourmaline, Amethyst, Sapphire, White Beryl, Other
70	Magnificent Crystals Ltd	Mineral Trading	Sapphire, Ruby, Emerald, Tourmaline, Amethyst, Garnet, Spinel
71	Well Commodity Rwanda Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Cobalt, Copper
72	COMIKAGI	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan
73	DWD Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Copper
74	ST Simion Metals Company Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram and Gemstones
75	Hillside Mining Company Ltd	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Refined Gold, Tourmaline, Amethyst,
76	Multiple Metals Resources Ltd	Mineral Trading	Coltan & Graphite
77	MINEXX Capital Rwanda	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Mica, Copper, Cobalt, Iron & Gemstones
78	ETS NKUSI Evariste	Mineral Trading	Cassiterite, Coltan, Wolfram, Gemstones, Diamond, Manganese & Refined

YASAL UYARI

Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Kigali Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.

Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da oraya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz

Hukuki ve mali danışmanlık şirketleri dahil Türk ihracatçı ve yatırımcılarımızın Ruanda ile ilgili her türlü ihtiyaçlarını, Kigali Ticaret Müşavirliği ofisine sorarak ve danışarak hareket etmesinde fayda görülmekte olup Ticaret Bakanlığımızın sistemi olan Müşavire Danışın uygulamasından soruların iletilmesi mümkündür (<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>).

T.C. KİGALİ BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Emrah UZUN
Kigali Ticaret Müşaviri

E-posta: kigali@ticaret.gov.tr

Adres: KG 2 No:25 Kimihurura Kigali Ruanda

Telefon: IP Telefon: 8380

Cep Telefonu: +250 796 169 476

+90 506 859 98 01 (Whatsapp only)